

๓. มหาโพธิชาตก (๕๒๔)

๑๒๔. "กินนุ ทณฺฑํ กิมาชินฺ
    ก็ ฉตฺตํ ก็ อุปาหนํ
    ก็ องฺกุสฺสญฺจ ปตฺตญฺจ
    สงฺฆมาภิญญาปิ พุราหุมน
    ตรมานรฺุโป คณฺุหาสิ
    กินนุ ปตฺตญฺเส ทิสฺ.

๑๒๕. ทฺวาทเสตานิ วสุธานี
    วสิตานิ ตวณฺุติเก
    นาภิชานามิ โสเตน
    ปิงฺคเลนนาภิกฺุชฺชิตฺ.

๑๒๖. สุวายํ ทิตฺโตว นทติ
    สุกฺกทาจํ วิทฺสยิ
    ตว สุตฺวา สภริยฺสฺส
    วิตฺสทฺุรฺสฺส มํ ปติ.

๑๒๗. อหุ เอส กโต โทโส
    ยถา ภาสสิ พุราหุมน
    เอส ภิกฺุโย ปสิทามิ
    วส พุราหุมน มา คม.

๑๒๘. สพุพฺเสโต ปุเร อาสิ
    ตโตปิ สพลฺโล อหุ

๓. มหาโพธิชาตก (๕๒๕)

๑๒๔. "ข้าแต่ท่านพราหมณ์ เพราะเหตุ
    อะไรหนอ ท่านจึงรีบถือเอาไม้เท้า
    หนังเสือ ร่ม รองเท้า ไม้ขอ บาตร
    และผ้าพาด ท่านปรารถนาจะไป
    ยังทิศไหนหนอ.

๑๒๕. ตลอดเวลา ๑๒ ปี เหล่านี้ที่
    อาตมภาพอยู่ในสำนักของพระองค์
    อาตมภาพยังไม่รู้จักถึงเสียง ที่
    สุนัขสีน้ำตาลมันคำรามด้วยหูเลย.

๑๒๖. ดูกรพระองค์ผู้เป็นใหญ่ สุนัขนี้
    มันแยกเขี้ยวขาว เฝ้าอยู่ คล้าย
    เคยรู้จักกัน เพราะมันได้ยินถ้อยคำ
    ของพระองค์ กับพระมเหสีผู้สิ้น
    ศรัทธา จึงกล่าวกะอาตมภาพ
    อย่างนี้.

๑๒๗. ข้าแต่พราหมณ์ โทษที่ข้าพเจ้า
    กระทำนี้ มีจริงเหมือนที่ท่านกล่าว
    ข้าพเจ้านี้เลื่อมใสท่านยิ่งนัก ขอ
    ท่านจงอยู่เถิด อย่าไปเลยพราหมณ์.

๑๒๘. ข้าวสุกในวันก่อนชาวทั้งหมด แม้
    จากนั้นมากก็มีสิ่งอื่นเจือปน วันนี้

สหพโลหิตโก ทานี
กาโล ปกุกมิตุ มม.

แดงล้วน บัดนี้เป็นกาลที่อาตมภาพ
จะหลีกไป.

๑๒๙. อพภูนุตรี ปุเร อาสิ
ตโต มชฺฐเม ตโต พหิ
ปุรา นิทฺธมฺนา โหติ
สยเมว วชามิหิ.

๑๒๙. ในวันก่อนอาสนะมีในภายใต
นั้นมามีในท่ามกลาง ต่อนั้นมี
ในภายนอก จากนั้นก็ถูกขับไล่
จากพระราชวัง อาตมภาพจะขอ
ไปเองละ.

๑๓๐. วีตสทฺฐิ น เสเวยฺย
อุทฺปนํวโนทกั
สเจปี ตํ อนฺุชเณ
วาริกทฺทมคฺคฺชิ.

๑๓๐. บุคคล ไม่ควรคบคนผู้ปราศจาก
ศรัทธา เหมือนบ่อน้ำไม่มีน้ำจะนั้น
ถึงแม้บุคคล จะพึงขุดบ่อน้ำนั้น
บ่อนั้นก็จะมีน้ำกลืนเป็นโคลนตม.

๑๓๑. ปสฺนฺนเมว เสเวยฺย
อปฺปสฺนฺนํ วิวชฺชเย
ปสฺนฺนํ ปยฺริฎฺฐาเสยฺย
รหทํโวทกตฺถิโก.

๑๓๑. บุคคล ควรคบผู้ที่เลื่อมใสเท่านั้น
ควรเว้นผู้ที่ไม่เลื่อมใส ควรเข้าไป
นั่งใกล้ผู้ที่เลื่อมใส เหมือนบุคคล
ผู้ต้องการน้ำ เข้าไปหาห้วงน้ำ
จะนั้น.

๑๓๒. ภเช ภชฺนุตํ ปฺริสํ
อภชฺนุตํ น ภชฺชเย
อสปฺริสธมฺโม โส
โย ภชฺนุตํ น ภชฺชติ.

๑๓๒. บุคคลควรคบคนผู้คบด้วย ไม่ควร
คบคนผู้ไม่คบด้วย บุคคลใดไม่คบ
คนผู้คบด้วย บุคคลนั้น ชื่อว่ามี
ธรรมของอัสตบุรุษ.

๑๓๓. โย ภชฺนุตํ น ภชฺติ
เสวมานํ น เสวติ
สเว มนุสฺสปาปิฎฺโจ
มิโค สาขสฺสิโต ยถา.

๑๓๓. บุคคลใดไม่คบคนผู้ที่คบด้วย ไม่
ช่องเสพคนผู้ที่ช่องเสพด้วย ผู้นั้น
แล เป็นมนุษย์ผู้ชั่วที่สุด เหมือน
เนื้ออาศัยกิ่งไม้จะนั้น.

๑๓๔. อจจามิกุชณส์ศคคา

อสมโสธรณน จ
เอเตน มิตฺตา ซีรฺนฺติ
อกาเล ยาจนาย จ.

๑๓๕. ตสฺมา นามิกุชณํ คจฺเช

น จ คจฺเช จิราจิริ
กาเลน ยาจํ ยาเจยฺย
เอวํ มิตฺตา น ซีรฺเร.

๑๓๖. อติจิริ นิวาเสน

ปิโย ภวติ อปฺปิโย
อามนฺต โข ตํ คจฺฉาม
ปุรา เต โหม อปฺปิยา.

ราชา อาห

๑๓๗. เอวํ เจ ยาจมานานํ
อณฺชลิ นาวพฺุชณฺสิ
ปริวารกานํ สฺตฺตานํ^๑
วจนํ น กโรสิ โน
เอวณฺติ อภิยาจาม
ปฺน กยิราสิ ปริยาธํ.

โพธิสฺตุโต อาห

๑๓๔. มิตรทั้งหลาย ย่อมแห่งหนายกัน
ด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ ด้วยการ
คลุกคลีกันเกินไป ๑ ด้วยไม่ไปมา
หาสู่กัน ๑ ด้วยการขอในเวลาไม่
สมควร ๑.

๑๓๕. เพราะฉะนั้น บุคคลไม่ควรไปหา
กันพร่ำเพรื่อนัก ไม่ควรเห็นห่าง
ไปให้เนิ่นนาน และพึงขอสิ่งทีควร
ขอตามกาล มิตรทั้งหลายย่อมไม่
แห่งหนายกันด้วยอาการอย่างนี้.

๑๓๖. เพราะการอยู่ร่วมกันนานนัก บุคคล
เป็นที่รักกัน ก็ย่อมจะไม่เป็นที่รัก
กันได้ อาตมภาพไม่เป็นที่รักของ
พระองค์มาก่อน จึงขอลาพระองค์
ไปก่อนละ.

พระราชชาตรัสว่า

๑๓๗. ถ้าท่านไม่ทราบ กระพุ่มมือของ
สัตว์ทั้งหลายผู้เป็นบริวาร มา
อ้อนวอนอยู่อย่างนี้ และไม่ทำตาม
คำของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงวอน
อย่างยิ่งกะท่านอย่างนี้ ท่านควร
กระทำการเยื้องกรายมาอีก.

พระโพธิสัตว์ กราบทูลว่า

^๑ น. ปริวารกานํ สฺตํ.

๑๓๘. เอวณฺเจ ใน วิหรั
 อนุตราโย น เหสุตติ
 ตฺยฺห วาปี มหาราช
 มยฺหึ วา ฏฺฐวฑฺฒน
 อปฺเปว นาม ปสฺสเสม
 อโหระตฺตานมจฺจุเย.
๑๓๙. อุทึรณฺหา เจ สงฺคตฺตยา
 ภาวายมนฺหวตฺตติ
 อกามา อกรณียํ วา
 กรณียํ วาปี กุรุพฺพติ
 อกามกรณียสฺมึ
 กุริธ ปาเปน ลิมฺปติ^๑.
๑๔๐. โส เจ อตฺถิโก จ ธมฺโม จ
 กฺลฺยาณโน น จ ปาปโก
 โภโต เจ วจฺนํ สจฺจํ
 สุหโต วานโร มยา.
๑๔๑. อตฺตโน เจ หิ วาหฺสฺส
 อปราริ วิชานีย^๒
 น มํ ตฺวํ ครเหยฺยาสึ
 โภโต วาโท หิ ตาทิโส.
๑๓๘. ดูกรมหาบพิตร ผู้ยังแคว้นให้เจริญ
 ถ้าเมื่อเราอยู่อย่างนี้ อันตรายจัก
 ไม่มี อนึ่ง แม้จน เราทั้งหลาย
 พึงเห็น กาลล่วงไปแห่งวันคืนของ
 พระองค์และของอาตมภาพ.
๑๓๙. ถ้าคำของท่านเป็นตามคติที่ดี และ
 ตามสภาพ สัตว์กระทำความที่ไม่
 ควรทำบ้าง กรรมที่ควรทำบ้าง
 เพราะไม่มีความใคร่ เมื่อบาปที่
 สัตว์กระทำไม่มีความใคร่ สัตว์
 อะไร ในโลกนี้จะเป็อนด้วยบาป.
๑๔๐. ถ้าเนื้อความแห่งภาษิต ของท่าน
 นั้น เป็นอรรถเป็นธรรม เป็นถ้อยคำ
 ที่ดี ไม่ชั่วช้า ถ้าถ้อยคำของผู้เจริญ
 เป็นความจริง วานรก็เป็นอัน
 ถูกเราฆ่าดีแล้ว.
๑๔๑. ถ้าท่าน รู้ความผิดแห่งวาทะ
 ของตน ก็ไม่ควรจะติเตียนเรา
 เพราะวาทะของท่านผู้เจริญ เป็น
 เช่นนั้น.

^๑ จ. ลิปฺปติ. อโโต ปริ อีทิสเมว.

^๒ จ. วิชานียา.

๑๔๒. อัสสโร สพุพโลกสฺส
 สเจ กปฺเปติ ชีวิตํ
 อิทฺธี พุยสนภาวญฺจ.
 กมฺมํ กลฺยาณปาปกํ
 นิหุทฺเสการี บุริสฺส.
 อัสสโร เตน ลิมฺปติ.

๑๔๓. โส เจ อตุโถ จ ธมฺโม จ
 กลฺยาโณ น จ ปาปกโ
 โภโต เจ วจฺนํ สจฺจํ
 สุหโต วานโร มยา.

๑๔๔. อตุตโน เจ หิ วาทสฺส
 อปราริ วิชาณีย^๑
 น มํ ตฺวํ ครเหยฺยาสี
 โภโต วาโท หิ ตาทิสฺส.

๑๔๕. สเจ ปุพฺพเพกตเหตุ
 สุขทุกฺขํ นิคฺจจฺจติ
 โปราณกํ กตํ ปาปิ
 ตเมโส มุญฺจเต อิดฺมํ
 โปราณกอิดฺมโมกฺโข
 กุวิธ ปาเปเน ลิมฺปติ.

๑๔๖. โส เจ อตุโถ จ ธมฺโม จ
 กลฺยาโณ น จ ปาปกโ

๑๔๒. ถ้าพระเป็นเจ้าของเจ้าสร้างชีวิต สร้างฤทธิ์
 และความพินาศ สร้างกรรมดี และ
 กรรมชั่วไว้แก่โลกไซ้ร้ บุรุษผู้ทำ
 ตามคำสั่งพระเป็นเจ้าของ ก็ย่อมทำ
 บาบได้ พระเป็นเจ้าของย่อมเป็อนด้วย
 บาบนั้นเอง.

๑๔๓. ถ้าเนื้อความ แห่งภาษิตของท่าน
 เป็นอรรถ เป็นธรรม เป็นถ้อยคำที่ดี
 ไม่ชั่วช้า ถ้าถ้อยคำของท่านผู้เจริญ
 เป็นความจริง วานรก็เป็นอันเรา
 ฆ่าดีแล้ว.

๑๔๔. ก็ถ้าท่านรู้ความผิดแห่งวาทะของตน
 ก็ไม่ควรจะติเตียนเรา เพราะวาทะ
 ของท่านผู้เจริญเป็นเช่นนั้น.

๑๔๕. ถ้าสัตว์ยอมเข้าถึงสุข และทุกข์
 เพราะเหตุแห่งกรรมที่กระทำไว้ใน
 ปางก่อน บาบเก่าที่กระทำไว้แล้ว
 เขายอมเปลื้องหนี้นั้นได้ ความพ้น
 จากหนี้นี้เก่ามีอยู่ ใครเล่าในโลกนี้
 จะเป็อนด้วยบาบ.

๑๔๖. ถ้าเนื้อความแห่งภาษิตของท่านนั้น
 เป็นอรรถ เป็นธรรม เป็นคำที่ดีไม่

อรรถแปลข. เต. ปุพฺพเพกต. ป. พ. ๒๒ - ๕

^๑ ฉ. วิชาณียา. อิตโต ปรี อีทิสเมว.

โกโต เจ วจัน สจจัม
 สุธโต วานโร มยา.

๑๔๗. อตฺตโน เจ หิ วาฬสฺส
 อปรารัม วิชาณีย
 น มัม ตวั ครเหยฺยาสี
 โโกโต วาโท หิ ตาทิสฺโส.

๑๔๘. จตฺตุนันฺเญวฺปาทาย
 รูปี สมฺโกติ ปาณินิ
 ยโต จ รูปี สมฺโกติ
 ตตฺตเถว อนุปคฺจฺจติ
 อีเรว ชีวติ ชีโว
 เปจฺจ เปจฺจ วินสฺสติ.

๑๔๙. อฺจุจฺจิชฺชติ อຍံ โลกโ
 เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา
 อฺจุจฺจิชฺชมาเน โลกสมฺมึ
 กุวิธ ปาเปเน ลิมฺปติ.

๑๕๐. สฺโส เจ อตฺตโน จ ธมฺโม จ
 กลฺยาณโน น จ ปาปโก
 โโกโต เจ วจัน สจจัม
 สุธโต วานโร มยา.

ชั่วช้า ถ้าถ้อยคำของท่านผู้เจริญ
 เป็นความจริง วานรก็เป็นอัน
 ถูกเราฆ่าดีแล้ว.

๑๔๗. ก็ถ้าท่านรู้ความผิดแห่งวาทีของตน
 ก็จะไม่ฟังตีเตียนเรา เพราะวาที
 ของท่านผู้เจริญเป็นเช่นนั้น.

๑๔๘. รูปของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมเป็นอยู่
 ได้ เพราะอาศัยธาตุทั้ง ๔ เท่านั้น
 ก็รูปย่อมเกิดจากสิ่งใด ย่อมเข้าถึง
 ในสิ่งนั้นอย่างเต็ม ชีพย่อมเป็นอยู่
 ในโลกนี้เท่านั้น ครั้นละโลกนี้แล้ว
 ย่อมพินาศในโลกหน้า.

๑๔๙. โลกนี้ขาดสูญ ชนเหล่าใดเป็นพาล
 ก็ตาม เป็นบัณฑิตก็ตาม ชน
 เหล่านั้นทั้งหมด ย่อมขาดสูญ เมื่อ
 โลกขาดสูญอยู่เช่นนี้ ใครเล่าใน
 โลกนี้จะเบือนด้วยบาป.

๑๕๐. ถ้าเนื้อความ แห่งภาษิตของท่าน
 นั้น เป็นอรรถ เป็นธรรม เป็น
 ถ้อยคำที่ดีไม่ชั่วช้า ถ้าถ้อยคำของ
 ท่านผู้เจริญเป็นความจริง วานรก็
 เป็นอันเราฆ่าดีแล้ว.

๑๕๑. อตฺตโน เจ หิ วาหสฺส
 อปรารั วิชาณีย
 น มํ ตุํ ครเหยยาสิ
 โภโต วาโท หิ ตาทิโส.

๑๕๒. อาหุ ขตฺตวิธา^๑ โลก
 พาลา ปณฺชิตมานิโน
 มาตรํ ปิตรํ หญฺเณ
 อโถ เชฏฺฐปิ ภาตรํ
 หเนยฺย ปุตฺตทาเร จ
 อตุโถ เจ ตาทิโส สียา.

๑๕๓. ยสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย
 นิสฺสีเทยฺย สเยยฺย วา
 น ตสฺส สาขํ ภญฺเชยฺย
 มิตฺตทุพฺโภ^๒ หิ ปาปโก.

๑๕๔. อถ อตุเถ สมุปฺปนฺเน
 สมุลมฺปิ อพฺพเห
 อตุโถ เม สมุพฺเลนาปิ
 สฺหโต วานโร มยา.

๑๕๕. โส เจ อตุโถ จ ธมฺโม จ
 กลฺยาณํ น จ ปาปโก

๑๕๑. ถ้าทำนรู้ความผิด แห่งวาทะของ
 ตน ก็จะไม่ฟังติเตียนเรา เพราะ
 วาทะของท่านผู้เจริญเป็นเช่นนั้น.

๑๕๒. อาจารย์ทั้งหลาย ผู้มีวาทะว่า
 การฆ่ามารดาบิดา เป็นกิจที่
 ควรทำ ได้กล่าวแล้วในโลก
 พวกคนพาล มีความสำคัญตนว่า
 เป็นบัณฑิต ฟังฆ่ามารดาบิดา
 หนึ่ง ฟังฆ่าแม่พี่และน้อง ฟังฆ่า
 บุตรและภรรยา ถ้าประโยชน์
 เช่นนั้นพึงมี.

๑๕๓. บุคคล ฟังนั่งหรือนอนในร่มไม้ได้
 ไม่ฟังหักกิ่งไม้ นั้น เพราะว่าคน
 ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลว.

๑๕๔. ถ้าเมื่อมีความต้องการเกิดขึ้น ควร
 ถอนไปแม้ทั้งราก แม้ประโยชน์ก็
 จะมีแก่เรามาก วานรเป็นอันเรา
 ฆ่าดีแล้ว.

๑๕๕. ถ้าเนื้อความ แห่งภาสิตของท่าน
 นั้นเป็นอรรถและเป็นธรรม เป็น

^๑ ฉ. ขตฺตวิทา.

^๒ อ. มิตฺตตฺถ.

โกโต เจ วจัน สจฺจํ
สุหโต วานโร มया.

ถ้อยคำที่ดีไม่ชั่วช้า ถ้าย้อยคำของ
ท่านผู้เจริญเป็นความจริง วานร
จึงเป็นอันเราฆ่าดีแล้ว.

๑๕๖. อตฺตโน เจ หิ วาทสฺส
อปรารํ วิชาณีย
น มํ ตวํ ครหฺเมยฺยาสี
โกโต วาโท หิ ตาทิสฺโส.

๑๕๖. ก็ถ้าท่านรู้ความผิด แห่งวาทะ
ของตน ก็จะไม่พึงติเตียนเรา
เพราะว่า วาทะของท่านผู้เจริญเป็น
เช่นนั้น.

๑๕๗. อเหตุวาโท ปุริโส
โย จ อีสฺสรภุตฺติโก
ปุพฺพเพทธี จ อฺจุเจที
โย จ ขตฺตวิโร นโร.

๑๕๗. บุรุษผู้มีวาทะว่าไม่มีเหตุ ๑ บุรุษ
ผู้มีวาทะว่า พระเจ้าสร้างโลก ๑
บุรุษผู้มีวาทะ ว่าสุขทุกข์ที่เกิดขึ้น
เพราะทำไว้ก่อน ๑ บุรุษผู้มีวาทะ
ว่าโลกขาดสูญ ๑ คนผู้มีวาทะว่า
การฆ่ามารดาบิดาเป็นกิจที่ควรทำ ๑.

๑๕๘. เอเต อสฺปฺริสา โลก
พาลา ปณฺฑิตมานิโน
กรเยย ตาทิสฺโส ปาปํ
อโถ อญฺญมฺปิ การเย
อสฺปฺริสฺสํสคฺโค
ทุกฺขนฺโต^๑ กฏฺฏทฺโรโย.

๑๕๘. คนทั้ง ๕ เหล่านี้ เป็นอัสถบุรุษ
เป็นคนพาล มีความสำคัญตนว่า
เป็นบัณฑิตในโลก คนเช่นนั้น
พึงทำบาปด้วยตนเอง ทั้งพึงชักนำ
คนอื่นให้ทำด้วย ความคลุกคลี
ด้วยอัสถบุรุษมีความทุกข์เป็นที่สุด
มีผลเผ็ดร้อนเป็นกำไร.

๑๕๙. อฺรพฺภุเปน พกาสุ^๒ ปุพฺพเพ
อสงฺกิตโต อชฺยุถํ อฺเปติ

๑๕๙. ในปางก่อน นกยางตัวหนึ่งมีรูป
เหมือนแกะ พวกแกะไม่รังเกียจ

^๑ ส. ทุกฺกนฺโต. อโถ ปรี อธิสเมว.

^๒ ฉ. วกฺสฺส. อ. วกาส.

หนตุวา อูรณี อธิย^๑ อชฌจ
หนตุวา สยิตวา^๒ เยน กามิ ปเลติ.

เข้าไปสู่ฝูงแกะ ฆ่าแกะทั้งตัวเมีย
ตัวผู้ ครั้นฆ่าแล้วก็บินหนีไปด้วย
อาการอย่างใด.

๑๖๐. ตถาวิเธเก สมณพราหมณา เส
จหนิ กตฺวา วญฺจยฺนฺติ มนุสฺสเส
อนาสกา ถณฺขิลเสยฺยกา จ
รโฆสลลฺลํ อุกฺกุฏิกปฺปชานํ
ปริยายภตฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปาปาจารา อรหนฺโต วทานา.

๑๖๐. สมณพราหมณ์บางพวก ก็มีอาการ
เหมือนอย่างนั้น กระทำการปิดบัง
ตัว เทียวหลอกลวงพวกมนุษย์
บางพวก ประพฤติไม่กินอาหาร
บางพวกนอนบนแผ่นดิน บางพวก
ทำกิริยาขัดถูลีในตัว บางพวกตั้ง
ความเพียรเดินกระโห่ยง บางพวก
งดกินอาหารชั่วคราว บางพวกไม่
ดื่มน้ำ เป็นผู้มีความเลวทราม
เทียวพูดอวดว่าเป็นพระอรหันต์.

๑๖๑. เอเต อสฺปฺปริสา โลก
พาลา ปณฺชิตฺมานิโน
กเรยฺย ตาทีโส ปาป
อโถ อญฺญมฺปิ การเย
อสฺปฺริสสฺสคฺโค
ทุกฺขนฺโต กฏฺกฺทฺโร.

๑๖๑. คนเหล่านั้นเป็นอัสตบุรุษ เป็นคน
พาล แต่สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต
ในโลก คนเช่นนั้นพึงทำบาปด้วย
ตนเอง อนึ่ง พึงชักชวนแม้คนอื่น
ให้ทำความคลุกคลีกับอัสตบุรุษ มี
ความทุกข์เป็นที่สุด มีผลเผ็ดร้อน
เป็นกำไร.

๑๖๒. ยมาหุ นตฺถิ วิริยฺนฺติ
เหตุญฺจ อปวทฺนฺติ เย

๑๖๒. คนพวกที่กล่าวว่า ความเพียรไม่มี
และพวกที่กล่าวหาเหตุ ดีเตียน

^๑ อ. อธิก.

^๒ อ. อุตฺตราสยิตฺวา.

ปรการี อุตตการณฺจ
เย ตฺจุจฺฉิ สฺมวณฺณญฺ.

๑๖๓. เอเต อสฺปฺปริสา โลก
พาลา ปณฺทิตฺมานิโน
กเรยฺย ตาทีโส ปาปี
อโถ อญฺญมฺปิ การเย
อสฺปฺปริสฺสํสฺสโค
ทฺกฺขณฺโต กฏฺกฺทฺโรโย.

๑๖๔. สเจ หิ วิริยํ นาสฺส
กมฺมํ กลฺยาณปาปกํ
น ภเว วฑฺฒกึ ราชา
นปิ ынฺดานิ การเย.

๑๖๕. ยสฺมา จ วิริยํ อุตฺติ
กมฺมํ กลฺยาณปาปกํ
ตสฺมา ынฺดานิ กาเรติ
ราชา ภรติ วฑฺฒกึ.

๑๖๖. ยที วสฺสสฺตํ เทโว
น วสฺเส น หิมํ ปเต
อุจฺฉิขฺเขยฺย อยํ โลก
วินฺสฺเสยฺย อยํ ปชา.

การกระทำของผู้อื่นบ้าง กล่าว
สรรเสริญ การกระทำของตนบ้าง
และพูดเปล่า ๆ บ้าง.

๑๖๓. คนเหล่านี้เป็นอัสตบุรุษ เป็นคน
พาล แต่สำคัญตน ว่าเป็นบัณฑิต
ในโลก คนเช่นนั้น ฟังทำบาปด้วย
ตนเอง อนึ่งฟังชักชวนแม่คนอื่นให้
ทำด้วย ความคลุกคลีกับอัสตบุรุษ
มีความทุกข์เป็นที่สุด มีผลเผ็ดร้อน
เป็นกำไร.

๑๖๔. ก็ถ้าความเพียรไม่ฟังมี กรรมดี
กรรมชั่วไม่มีไซ้ พระราชาที่จะ
ไม่ทรงชบเลี้ยงพวกช่างไม้ แม้
นายช่างก็ไม่ฟังให้ทำยन्द์ทั้งหลาย.

๑๖๕. แต่เพราะความเพียรมีอยู่ กรรมดี
กรรมชั่วมีอยู่ ฉะนั้น นายช่างจึง
ให้ทำยन्द์ทั้งหลาย พระราชาที่
ทรงชบเลี้ยงนายช่าง.

๑๖๖. ถ้าฝนไม่ตก น้ำค้างไม่ตกตลอด
๑๐๐ ปี โลกนี้ก็ฟังขาดสูญ หมู
สัตว์ ก็ฟังพินาศ.

๑๖๗. ยสฺมา จ วสฺสตี เทโว
 หิมญฺจานุสฺสียตี^๑
 ตสฺมา สสฺसानิ ปจฺจนฺติ
 รมฺภสฺส ปาลยเต จิรํ.

๑๖๘. ควญฺเจ ตรมานานํ
 ชิมฺหํ คจฺจนฺติ ปุํคโว
 สพฺพา ตา ชิมฺหํ คจฺจนฺติ
 เนตฺเต ชิมฺหํ คเต สติ.

๑๖๙. เอวเมว มนุสฺสเสสฺสุ
 โย โหติ เสฏฺฐสฺสมฺมโต
 โส เจ อธมฺมํ จรติ
 ปคว อิตรา ปชา
 สพฺพํ รมฺภํ ทุกฺขํ เสติ
 ราชา เจ โหติ อธมฺมิโก.

๑๗๐. ควญฺเจ ตรมานานํ
 อฺขุํ คจฺจนฺติ ปุํคโว
 สพฺพา ตา^๒ อฺขุํ คจฺจนฺติ
 เนตฺเต อฺขุํ คเต สติ.

๑๗๑. เอวเมว มนุสฺสเสสฺสุ
 โย โหติ เสฏฺฐสฺสมฺมโต
 โส เจปี ฐมฺมํ จรติ
 ปคว อิตรา ปชา

๑๖๗. แต่เพราะฝนก็ตก และน้ำค้างก็ยังมี
 ไปรยอยู่ ฉะนั้นข้าวกล้าทั้งหลาย
 จึงแก่ และรัฐก็เลี้ยงตัวเองอยู่ได้
 นาน.

๑๖๘. ถ้าเมื่อฝูงโคข้ามฟากไปอยู่ โคน
 ผู้นำฝูงไปคด เมื่อมีโคผู้นำฝูงไป
 คด โคทั้งหมดนั้นก็ยอมไปคด
 ฉันท.

๑๖๙. ในหมู่มนุษย์ ก็เช่นนั้นเหมือนกัน
 ผู้ใดได้รับยกย่องว่า เป็นผู้ประเสริฐ
 สุด ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม
 จะพวยกกล่าวไปเสีย ถึงประชาชน
 นอกนี้ ชาวเมืองทั้งปวง ย่อมอยู่
 เป็นทุกข์ ถ้าพระราชาไม่ทรง
 ดำรงอยู่ในธรรม.

๑๗๐. ถ้าเมื่อฝูงโคข้ามฟากไปอยู่ โคน
 ผู้นำฝูงไปตรง เมื่อมีโคผู้นำฝูง
 ไปตรง โคทั้งหมดนั้นก็ไปตรง
 ฉันท.

๑๗๑. ในหมู่มนุษย์ ก็เช่นนั้นเหมือนกัน
 ผู้ใดได้รับยกย่องว่า เป็นผู้ประเสริฐ
 สุด ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม
 ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงประชาชนนอกนี้

^๑ หิมญฺจานุสฺสียตี.

^๒ คาวี.

สพพิ ฏฺฐัง สุขี เสติ
ราชา เจ โหติ ธมฺมิโก.

ชาวเมืองทั้งปวง ย่อมอยู่เป็นสุข
ถ้าพระราชาทรงดำรงอยู่ในธรรม.

๑๗๒. มหารุกฺขสุตฺต ผลิโน
อามิ ฉินฺหติ โย ผลํ
รสญฺจสุตฺต น ชานาติ
พีชญฺจสุตฺต วินฺสฺสติ.

๑๗๒. เมื่อต้นไม้ใหญ่มีผล ผู้ใดเก็บเอา
ผลดิบมา ผู้นั้นย่อมไม่รู้รสแห่ง
ผลไม้นั้น ทั้งพีชพันธุ์แห่งต้นไม้
นั้น ย่อมพินาศ.

๑๗๓. มหารุกฺขชุปฺม ฏฺฐัง
อธฺมเมน โย ปสฺสสฺติ
รสญฺจสุตฺต น ชานาติ
ฏฺฐญฺจสุตฺต วินฺสฺสติ.

๑๗๓. รัฐเปรียบด้วยต้นไม้ใหญ่ พระราชา
ใด ทรงปกครองโดยไม่เป็นธรรม
พระราชาานั้น ย่อมจะไม่รู้จักรส
แห่งรัฐนั้น และรัฐของพระราชา
นั้น ก็ย่อมพินาศ.

๑๗๔. มหารุกฺขสุตฺต ผลิโน
ปกฺกั ฉินฺหติ โย ผลํ
รสญฺจสุตฺต วิชานาติ
พีชญฺจสุตฺต น นฺสฺสติ.

๑๗๔. เมื่อต้นไม้ใหญ่มีผล ผู้ใดเก็บเอา
ผลสุกมา ผู้นั้นย่อมรู้รสแห่งผลไม้นั้น
และพีชพันธุ์แห่งต้นไม้นั้นก็
ไม่พินาศ.

๑๗๕. มหารุกฺขชุปฺม ฏฺฐัง
ธฺมฺเมน โย ปสฺสสฺติ
รสญฺจสุตฺต วิชานาติ
ฏฺฐญฺจสุตฺต น นฺสฺสติ.

๑๗๕. รัฐเปรียบด้วยต้นไม้ใหญ่ พระราชา
ใด ทรงปกครองโดยธรรม
พระราชาานั้น ย่อมทรงทราบรส
แห่งรัฐนั้น และรัฐของพระราชา
นั้นก็ไม่พินาศ.

๑๗๖. โย จ ราชา ชนปฺพิ
อธฺมเมน ปสฺสสฺติ
สพฺพิสฺสเรวฺปิ โส ราชา
วิรุฑฺโธ โหติ ชตฺติโย.

๑๗๖. อนึ่ง ชัตติยราชพระองค์ใด ทรง
ปกครองชนบท โดยไม่เป็นธรรม
ชัตติยราชพระองค์นั้น ย่อมเป็น
ผู้คลาดจากโอชะทั้งปวง.

๑๗๗. ตเถว เนคเม हीं
 ये युत्ता गयविकये
 ओखानप्लीगारे
 स गोसेन विरुद्धति.

๑๗๘. ปหารวรเขตตณฺญ
 สงฺคาเม กตนิสฺสเม
 อสฺสึเต ھیสิ ราชา
 ส พเลน วิรุद्धติ.

๑๗๙. ตเถว อีสโย ھیสิ
 สึยเม^๑ พุรหมจาริโน
 อธมฺจาริ ขตฺติโย
 โส สคฺเคน วิรุद्धติ.

๑๘๐. โย ๑ ราชา อธมฺมฺกุโจ
 ภริยํ หนฺติ อทฺฐกั^๒
 ลุทฺทํ ปสวเต จานั^๓
 ปฺตเตหิ ๑ วิรุद्धติ.

๑๗๗. อนึ่ง พระราชาพระองค์ใด ทรง
 เบียดเบียนชวานิคม ผู้ประกอบ
 การซื้อขาย กระทำการถวายเป็น
 และปลีกรรม พระราชาพระองค์
 นั้น ย่อมคลาดจากส่วนพระราช-
 ทรัพย์.

๑๗๘. พระราชา พระองค์ใด ทรง
 เบียดเบียน นายพรานผู้รู้เขต
 การประหารอย่างเล็ด และ
 เบียดเบียนทหาร ผู้กระทำความ
 ชอบในสงคราม เบียดเบียน
 อำมาตย์ผู้รุ่งเรือง พระราชา
 พระองค์นั้น ย่อมคลาดจาก
 พลนิกาย.

๑๗๙. อนึ่ง กษัตริย์ผู้ไม่ประพฤติธรรม
 เบียดเบียนบรรพชิต กษัตริย์
 พระองค์นั้นย่อมคลาดจากสวรรค์.

๑๘๐. อนึ่ง พระราชาผู้ไม่ดำรงอยู่ใน
 ธรรม ส่าพระชายาผู้ไม่ประทุษร้าย
 ย่อมได้ประสบทุกข์สถานหนัก และ
 ย่อมคลาดจาก พระราชบุตร
 ทั้งหลาย.

^๑ น. สญฺเจเต.

^๒ สึ. อทฺฐกั.

^๓ สึ. ปาปิ.

๑๔๑. ฌมมัม จเร ชานปเท
 นิคเมสุ^๑ พลลสุ จ
 อีสโย จ น หีเสยย
 ปุตตทาเร สมญจเร.

๑๔๒. ส ตาทิสเ ฎมิปติ
 รฎจปาไล อโกธโน
 สมนเต^๒ สंपกมเปติ
 อินโทว อสุราธิโป"ติ.

มหาโพธิชาตกัม ตติยัม.

๑๔๑. พระราชาพึงประพடுத்தิธรรมในชาว
 ชนบทชาวนิคมและพลนิกาย ไม่
 พึงเบียดเบียนบรรพชิต และพึง
 ประพடுத்தิม้าเสมอ ในพระโอรส
 และพระชายา.

๑๔๒. พระราชา ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน
 เช่นนั้น เป็นผู้ปกครองบ้านเมือง
 ไม่ทรงพิโรธ ย่อมทรงกระทำผู้อยู่
 ใกล้เคียงให้หวั่นไหว ดุจพระอินทร์
 ผู้เป็นเจ้าของอสุร ฉะนั้น".

มหาโพธิชาตกที่ ๓.

^๑ เนคเมสุ.

^๒ อ. สปตเต.

๓. มหาโพธิชาดกถวณนา

(๕๒๘)

กินนุ ทนุฑิ กิมาชินนุติ อิทํ
สตถุตา เขตวเน วิหรรนุโต ปญญาปารมี
อวารพุก กเถสิ.

วตถุ มหาอุมมุงคชาตเก
อาณิกวิสุตติ.

ตทา ปน สตถุตา “น ภิกขเว
อิทาเนว ปุพเพปิ ตถาคโต ปญญา
ปรัสุส วาทมทุทโนเยวา”ติ วตถวา
อตีติ อหาริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรัมहतตเต
รชชํ กาเรนเต โพธิสตโต กาสิกรภูเจ
อสีติโกฏิวิวาสุส อุทิจจุพุราหุณมหา
สาลสุส กุเล นิพพุตติ. “โพธิกุมารโ”ติสุส
นามํ กรีสุ.

โส วยปฺปตฺโต ตกุกสิลาโย อุกคฺคฺคิต-
สิปฺโป ปจฺจาคนฺตฺวา อคารมชฺเฌ
วสนฺโต อปรภาเค กาเม ปหาย
หิมวณฺตปฺปเทสํ ปวิสิตฺวา ปรีพฺพาชก-

๓. พรรณนามหาโพธิชาดก

(๕๒๘)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันวิหาร ทรงปรารภพระปัญญา
บารมี จึงตรัสชาดกนี้ว่า ถือไม้เท้า
ทำไมหนอ พาดหนังสือทำไม ดังนี้
เป็นต้น.

เนื้อเรื่องนี้ จักมีแจ้งในมหาอุมมมังค-
ชาดก.

ก็ในกาลนั้น พระศาสดาตรัสว่า
“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่ในกาลนี้เท่านั้น
ถึงแม้ในกาลครั้งก่อน ตถาคตก็มีปัญญา
สามารถย้ายภูเขาของบุคคลได้เหมือนกัน” จึงทรงนำอดีตนิทานมา (ตรัสว่า).

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติในเมืองพาราณสี พระ-
โพธิสัตว์บังเกิดในสกุลพราหมณ์มหาศาล
ผู้อุทิจจโคตร ผู้มีสมบัติประมาณ ๘๐
โกฏิ ในแคว้นกาสิ มารดาบิดาได้ตั้งชื่อ
เขาว่า “โพธิกุมาร”.

โพธิกุมารถึงความเจริญวัยได้เล่าเรียน
ศึกษาศิลปศาสตร์ ในเมืองตักกสิลา
จบแล้ว จึงกลับมาอยู่ครอบครองเรือน
ในกาลต่อมา ก็ละกามสุข เข้าไปสู่

ปพพชฺชํ ปพพชิตฺวา ตตฺถเว
 วนมฺลผลาหาโร จิริ วสิตฺวา
 วสุสารถตสมเย หิมวณฺดา โอรุยุห
 จาริกํ จรมาโน อนปฺพุเพน พาราณสี
 ปตฺวา ราชยุยานे วสิตฺวา ปุณฺทิวเส
 ปริพฺพาชกสารถุเปเน นคเร ภิกฺขุทาย
 จรณฺโต ราชทวาริ ปาปฺถนิ. ตเมเน
 สีหปฺถุชเร จิตฺโต ราชา ทิสฺวา ตสฺส
 อุปลเม ปสฺสิตฺวา ตํ อตฺตโน ภวนํ
 ปเวเสตฺวา กตปฺปฏิสนฺถาโร โถกํ
 ธมฺมกถํ สุตฺวา นานคฺครสโกชนํ
 ทาเปสิ.

มหาสตุโต ภาตฺตํ คเหตุวา จินฺเตสิ
 "อิทํ ราชกฺลํ นาม พนฺโทสํ พนฺ
 ปจฺจามิตฺตา โหนฺติ โโก นุ โข
 มม อุปฺปนฺนํ ภยํ นิตฺถวิสฺสตี"ติ. โส
 อวิทุเร จิตฺตํ ราชวสุลภํ เอกํ
 ปิงฺคฺลสนฺขํ ทิสฺวา มหนฺตํ ภาตฺตปฺปณฺฑํ
 คเหตุวา ตสฺส ทาตุกามตาคาริ
 ทสฺเสสิ. ราชา ภาตฺวา สุนฺชสฺส ภาชนํ
 อหฺราเปตฺวา ภาตฺตํ คาหาเปตฺวา
 ทาเปสิ.

หิมวันตประเทศ บวชเป็นปริพาชกมี
 เหง้ามันและผลไม้ในป่าเป็นอาหารอยู่ใน
 ที่นั่นแหละ สิ้นกาลนาน ในสมัยฤดูฝน
 ก็ลงจากป่าหิมพานต์ เทียวจาริกไปถึง
 เมืองพาราณสี โดยลำดับ ไปพักอยู่ที่
 พระราชอุทยาน ในวันรุ่งขึ้นเที่ยวไปศึกษา
 ในพระนคร โดยสมควรแก่เพศปริพาชก
 ได้บรรลุถึงประตูพระราชวัง. พระราชา
 ประทับยืนอยู่ที่สีหบัญชร ทอดพระเนตร
 เห็นพระโพธิสัตว์นั้น ทรงเลื่อมใสใน
 กิริยาอันสงบของท่าน จึงให้นิมนต์
 เข้าไปสู่ที่ประทับอยู่ของพระองค์ ทรง
 กระทำปฏิสันถารแล้ว สดับธรรมกถา
 เล็กน้อย แล้วจึงรับสั่งให้ถวายโภชนะ
 มีรสอันเลิศต่าง ๆ.

พระมหาสัตว์รับภัตตาหารแล้ว คิดว่า
 "ขึ้นชื่อว่า ราชตระกูลนี้ มีโทษมาก มี
 ปัจจามิตรมาก ใครหนอจักบำบัดภัย
 ที่เกิดขึ้นแก่เราได้". พระมหาสัตว์นั้น
 มองเห็นสุนัขสีน้ำตาลตัวหนึ่ง เป็นที่
 โปรดปรานของพระราชา ยืนอยู่ที่ใกล้
 จึงถือเอาก่อนข้าวสุกก้อนใหญ่ แสดง
 อาการใคร่จะให้แก่สุนัขนั้น. พระราชา
 ทรงทราบ รับสั่งให้นำภาชนะมารับภัต
 ไปให้สุนัข.

อุจฺฉิซฺชตี"ติ มหาชนํ อุคฺคณฺหาเปสิ.
ชตฺตวิซฺชวาที "มาตาปิตโรปี มาเรตฺวา
อตฺตโนว อตฺโต กาทพุโพ"ติ มหาชนํ
อุคฺคณฺหาเปสิ. เต รญฺโณ วินิจฺฉเย
นียุตฺตา ลญฺจชาทกา หุตฺวา อสฺสสามิกํ
สามิกํ สามิกํ อสฺสสามิกํ กโรนฺติ.

สิ่งที่ทำไว้ในปางก่อนทีเดียว" อำมาตย์ผู้
เป็นอุจเฉทวาที สั่งสอนมหาชนให้ยึดถือว่า
"ขึ้นชื่อว่า บุคคลผู้ไปแล้วสู่โลกหน้า
จากโลกนี้ ย่อมไม่มี โลกนี้ย่อมขาดสูญ"
อำมาตย์ผู้เป็นชตตวิซชวาที สั่งสอน
มหาชนให้ยึดถือว่า "บุคคลควรฆ่า
แม้กระทั่งมารดาและบิดา แล้วกระทำ
ประโยชน์แก่ตนอย่างเดียว". อำมาตย์
ทั้ง ๕ คนนั้น ประกอบอยู่ในตำแหน่ง
วินิจฉัยคดีของพระราชา เป็นผู้กินสินบน
กระทำผู้ที่ไม่เป็นเจ้าของ ให้เป็นเจ้าของ
ผู้ที่เป็นเจ้าของไม่ให้เป็นเจ้าของ.

อถกทิวสํ เอโก ปุริโส
ญญญฺวปราชิตโต มหาสตุตํ ภิกฺขาย
จฺรณฺตํ ราชเคนฺหิ ปวิสนฺตํ ทิสฺสวา
วณฺหิตฺวา "ภานฺเต ตุมฺเห ราชเคเห
ภุชฺชมานา วินิจฺฉยามจฺเจ ลญฺจํ
คเหตุวา โลกํ วินาเสนฺเต กสฺมา
อนชฺฉนฺเปกฺษถ อิทานิมฺหิ ปญฺจहि
อมจฺเจहि ญญญฺวการกสฺส หตฺถโต
ลญฺจํ คเหตุวา สามิกอว สมานอ
อสฺสสามิกอ กโต"ติ ปรีเทวิ.

ต่อมาวันหนึ่ง บุคคลหนึ่งแพ่คดี
เพราะถูกโกง เห็นพระมหาสัตว์เที่ยว
ภิกขาจารเข้าไปสู่พระราชานิเวศน์ ไหว้
แล้วรำพันว่า "ท่านผู้เจริญท่านมาฉันใน
พระราชานิเวศน์ เพราะเหตุไรจึงไม่มองดู
พวกอำมาตย์ผู้วินิจฉัยคดี รับสินบน
ทำโลกให้พินาศบ้าง บัดนี้ข้าพเจ้า เป็น
เจ้าของจริง ๆ ถูกอำมาตย์ ๕ คน รับ
สินบนจากมือของลูกความผู้ทำการโกง
แล้วกระทำไม่ให้เป็นเจ้าของ".

โส ตสฺมี การุญฺณวเสน วินิจฺฉยํ
คนฺตฺวา ธมฺเมน วินิจฺฉนิตฺวา
สามิกํเยว สามิกํ อกาสิ. มหาชนอ
เอกปฺปหาเรเนว มหาสทฺเทเน สาธุกาโร

พระมหาสัตว์นั้น จึงไปสู่ที่วินิจฉัย
ด้วยอำนาจความสงสารในบุรุษนั้น แล้ว
วินิจฉัยโดยธรรมได้ทำคนที่เป็นเจ้าของ
แท้จริงให้เป็นเจ้าของ. มหาชนได้แช่ช่อง

อทาสี. ราชา ตั สททํ สุตวา
 "กีสทโท นามายนุ"ติ ปุจฺฉิตฺวา ตมตถํ
 สุตวา กตภตฺตกิจฺจํ มหาสत्ตํ
 อุปนิสํหิตฺวา ปุจฺฉิ "ภนฺเต อชฺช
 กิร อญฺโญ วินิจฺฉิตฺ"ติ.

"อาม มหาราช"ติ. "ภนฺเต ตฺเมหสุ
 วินิจฺฉินฺนฺเตสุ มหาชนฺสุสุ วุฑฺฒิ ภวิสฺสตี
 อิตฺ ปญฺจาย ตฺเมห วินิจฺฉินฺตา"ติ.
 "มหาราช มยํ ปพฺพชิตา นาม เนตํ
 อมฺหากํ กมฺมฺ"ติ. "ภนฺเต มหาชน
 การุญฺเณน กาดํ วญฺญตี ตฺเมห
 สกลทิวสํ มา วินิจฺฉินฺถ อุยฺยานโต
 ปน อธิคจฺจนฺตา วินิจฺฉยฺญจฺฉานํ
 คนฺตฺวา ปาโตว จตฺตาโร อญฺโญ
 วินิจฺฉินฺถ ภูตฺวา อุยฺยานํ คจฺจนฺตา
 จตฺตาโร เอวํ มหาชนฺสุสุ วุฑฺฒิ
 ภวิสฺสตี"ติ. โส เตน ปุณฺปุณฺ
 ยาจฺยมาโน "สาธู"ติ สมฺปฺปิจฺฉิ.
 ตโต ปญฺจาย ตถา อทาสี.

สาธูการด้วยเสียงอันดังขึ้นพร้อมกัน เป็น
 เสียงเดียว. พระราชาทรงสดับเสียงนั้น
 รับสั่งถามว่า "เสียงนี้ชื่อว่าเป็นเสียงอะไร"
 ครั้นทรงสดับเนื้อความนั้นแล้ว จึงเสด็จไป
 ประทับนั่งใกล้พระมหาสัตว์ ผู้กระทำ
 ภัตกิจเสร็จแล้ว ตรัสถามว่า "ท่านผู้เจริญ
 ได้ยินว่าวันนี้พระคุณเจ้า วินิจฉัยคดียังหรือ".

พระมหาสัตว์กราบทูลว่า "ขอถวาย
 พระพร มหาราชเจ้า". พระราชาตรัสว่า
 "ท่านผู้เจริญ เมื่อพระคุณเจ้าตัดสินคดี
 ความเจริญจักมีแก่มหาชน ตั้งแต่วันนี้
 ไป ขอพระคุณเจ้าจงช่วยวินิจฉัยอรรถคดี
 เกิด". พระมหาสัตว์ทูลว่า "ดูกรรมหาบพิตร
 อาตมภาพเป็นบรรพชิต การวินิจฉัย
 อรรถคดีนั้น ไม่ใช่กิจของอาตมภาพ".
 พระราชาตรัสว่า "ท่านผู้เจริญ พระคุณเจ้า
 ควรกระทำด้วยความกรุณาในมหาชน
 เกิด พระคุณเจ้าอย่าวินิจฉัยตลอดทั้งวัน
 แต่ในเวลาเข้าออกจากอุทฺทยานมา ณ
 ที่นี้ จงแวะไปยังที่วินิจฉัย ตัดสินคดีสัก
 ๔ เรื่อง ครั้นฉิ้นเสร็จแล้วกลับไปอุทฺทยาน
 จงวินิจฉัยอีก ๔ เรื่อง ความเจริญจักมี
 แก่มหาชนด้วยอาการอย่างนี้". พระ-
 มหาสัตว์นั้น ถูกพระราชาอ้อนวอนอยู่
 ปอวย ๆ จึงรับว่า "ดีละ". จำเดิมแต่วัน
 นั้นมา พระมหาสัตว์ได้ทำอย่างนั้นแล้ว.

ภูฏภูฏการกา โโอกาส น ลภิสฺสุ.
 เตปี อมจฺจา ลญฺจํ อลภนฺตา
 ทคฺคตา หุตฺวา จินฺตยฺสฺสุ "โพธิ-
 ปริพาชกสฺส วิจิฉยกาลโต ปฏฺจาย
 มยํ กิณฺุจि น ลภาม หนฺท นํ
 ราชเวริโกติ รณฺเณ อนฺตเร
 ปริภินฺทิตฺวา มาราเปสฺสามา"ติ. เต
 ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา "มหาราช
 โพธิปริพาชโก ตุมฺหากํ อนฺตฤกาโม"ติ
 วตฺวา อสทฺทหนฺเตน รณฺเณ "สีลวา
 เอโส ฅาณสมฺปนฺโน น เอรุปี
 กมฺมํ กริสฺสตี"ติ วุตฺเต "มหาราช
 เตน สกนฺครวาสิโน อตฺตโน หตฺเต
 กตา อเมหเยว เกวลํ ปญฺจ ชเน
 กาทํ น สกฺโกติ สเจ อุมฺหากํ วจฺน
 น สทฺทหนฺต สสฺส อิจาคนฺกาลे
 ปริสฺสํ โอลิเกยฺยาถา"ติ อาหฺสฺสุ.

ราชา "สาธฺฐ"ติ สีหปญฺชเร จิโต
 ตํ อาคจฺจนฺตํ โอลิเกนฺโต ปริวาริ
 ปสฺสตีตฺวา อตฺตโน อฅาณน
 อฏฺฐการกมฺนุสฺเส "ตสฺส ปริวารา"ติ
 มณฺเณมาโน ภิชฺชิตฺวา เต อมจฺเจ

พวกลูกความกระทำกรโงงก็ไม่ได้
 โอกาส. ฝ่ายอำมาตย์ ๕ คนนั้น เมื่อ
 ไม่ได้สินบนก็เป็นผู้ยากจน จึงคิดกันว่า
 "จำเดิมแต่เวลาที่โพธิปริพาชกมาวิจิฉย
 คดี พวกเราไม่ได้อะไร ๆ เลย เอาเถอะ
 พวกเราจะประกอบเวรกับพระราช
 ทำลายเขาในระหว่างพระราช
 แล้วจัก
 ให้ฆ่าปริพาชกนั้นเสีย". อำมาตย์เหล่านั้น
 เข้าไปเฝ้าพระราช
 แล้วกราบทูลว่า
 "ข้าแต่มหาราชเจ้า โพธิปริพาชกเป็น
 ผู้ปรารถนาความฉิบหายแก่พระองค์"
 เมื่อพระราชผู้ไม่ทรงเชื่อ ตรัสว่า
 "โพธิปริพาชกนี้เป็นผู้มีศีลถึงพร้อมด้วย
 ความรู้ จักไม่กระทำความเห็นปานนี้เลย"
 จึงพากันกราบทูลว่า "ข้าแต่มหาราชเจ้า
 ชาวพระนครทั้งสิ้น ถูกโพธิปริพาชก
 กระทำไว้ในเงื้อมมือของตนแล้ว แต่ไม่
 อาจกระทำพวกข้าพระองค์ ๕ คน ได้
 เท่านั้น ถ้าพระองค์ไม่ทรงเชื่อถ้อยคำของ
 พวกข้าพระองค์ ในเวลาที่เธอมา ณ ที่นี้
 พระองค์ทรงทอดพระเนตรดูบริษัทเกิด".

พระราชาทรงรับว่า "ดีละ" ดังนี้ ประทับ
 ยืนที่สีหบัญชรแล้วทรงมองดูปริพาชกนั้น
 กำลังเดินมา ก็ทรงเห็นบริวาร เพราะ
 ความไม่รู้ของพระองค์ทรงสำคัญมนุษย์
 ทั้งหลาย ผู้มาฟ้องร้องอรรถคดีว่า "เป็น

ปุกุโกสาเปตฺวา “กีนฺติ กโรมา”ติ
ปฺจุฉิ. “คณฺหาเปถ นํ เทวา”ติ.
“โอฟาริกํ อปรารํ อปฺสฺสนฺตฺตา กถํ
คณฺหาเปสฺสํมา”ติ. “เตนฺหิ มหाराช
ปกฺติปริหารมสฺส หาเปถ ตํ ปริหายนฺตํ
ทิสฺสวา ปณฺทิตฺโต ปริพฺพาชโก กสฺสจฺ
อนาโรเจตฺวา สยเมว ปฺลาโยสฺสตี”ติ.

ราชา “สาธฺ”ติ วตฺวา อนฺุพฺพเพน
ตสฺส ปริหารํ ปริหาเปสิ. ปจฺมทิวสํ
ดาว นํ ตฺจฺจปฺลลฺงฺเกเยว นิสฺสีทาเปสฺสุ.
โส ตฺจฺจปฺลลฺงฺกํ ทิสฺสวาว รณฺโถ
ปริภินฺนภาวํ ฅตฺวา สยเมว อุยฺยานํ
คณฺตฺวา ตํ ทิวสเมว ปกฺกมิตฺตกาโม
หุตฺวาปี “เอกนฺฺเตน ฅตฺวา
ปฺกุกมิสฺสํมา”ติ น ปกฺกามิ.

อถสฺส ปฺนทิวเส ตฺจฺจปฺลลฺงฺเก
นิสฺสินฺสฺส รณฺโถ ปกฺติภตฺตญฺจ
อญฺญญฺจ คเหตฺวา มิสฺสภกฺตํ อทฺสุ.

ปริวารของพระมหาสัตว์” ทรงตกพระทัย
รับสั่งให้เรียกอำมาตย์เหล่านั้นเข้าเฝ้า
ตรัสถามว่า “พวกเราจะกระทำอย่างไร
กัน”. พวกอำมาตย์กราบทูลว่า “ขอเดชะ
พระองค์จงให้จับปริพาชกนั้น”. พระราชา
ตรัสว่า “เรายังไม่เห็นความผิดอันชั่วช้า
จักให้จับเขาอย่างไร”. พวกอำมาตย์
กราบทูลว่า “ข้าแต่มหाराชเจ้า ถ้าเช่นนั้น
พระองค์จงให้การบำรุงตามปกติ แก่
ปริพาชกนั้น เสมอมา ปริพาชกเป็นบัณฑิต
ครั้งเห็นการบำรุงนั้น เสมอมา จักไม่บอก
แก่ใคร ๆ แล้วหนีไปเองโดยแท้”.

พระราชาตรัสว่า “ดีละ” แล้วให้
การบำรุงพระมหาสัตว์นั้น เสมอมา
โดยลำดับ. ในวันแรกราชบุรุษ ให้พระ-
มหาสัตว์นั้น นั่งบนบัลลังก์เปล้าก่อน.
พระมหาสัตว์นั้น พอเห็นบัลลังก์เปล้า
ก็รู้ว่าพระราชา ทรงแตกจากตนแล้ว
จึงกลับไปสู่อุทยาน แม้เป็นผู้ปรารถนา
จะหลีกไปในวันนั้นนั่นเอง แต่ก็ได้หลีก
ไปด้วยคิดว่า “เราจักรู้โดยแน่นอนอน
เสียก่อน แล้วจึงจะหลีกไป”.

ต่อมาในวันรุ่งขึ้น เมื่อพระมหาสัตว์นั้น
นั่งแล้วบนบัลลังก์เปล้า ราชบุรุษทั้งหลาย
ถือเอาภัตตาหารปกติ และสิ่งอื่นของ

๐
๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐

ตติยทิวเส มหาตลั ปวิสิตุ อทตวา
 โสปานสีเสเยว จเปตวา มิสฺสกกมตฺตํ
 อทฺสฺ. โส ตปี คเหตุวา อุยฺยานํ
 คนฺตวา ฆตฺตทิกิจฺจ อกาสิ. จตฺตตทิวเส
 เหมจฺจา ปาสาทเว จเปตวา กาณนาชก-
 กมตฺตํ อทฺสฺ. โส ตปี คเหตุวา
 อุยฺยานํ คนฺตวา ฆตฺตทิกิจฺจ อกาสิ.

ราชา อมฺจฺเจ ปุจฺฉิ "มหาโพธิ-
 ปริพฺพาชโก สกฺกาเร ปริหาปีเตปี
 น ปกฺกมตฺติ กิณฺติ กโรมา"ติ. "เทว
 น โส ฆตฺตตฺตถาย จรติ จตฺตตฺตถาย
 ปน จรติ สฺเส ฆตฺตตฺตถาย จเรยฺย
 ปจฺมทิวเสเยว ปลาเยยฺยา"ติ. "อิทานิ
 ก็ กโรมา"ติ. "เสว ฆาฎาเปถ นํ
 มหาราชา"ติ. โส "สาธฺฐ"ติ เตสฺสนฺนเว
 หตฺเต ฆคฺเค จเปตวา "เสว
 อนุตฺตรทฺวาเร จตฺวา ปวิสฺนุตฺสเสวสฺส
 สีสฺส จินฺทิตฺวา ฆณฺฑาฆณฺฑทิกิ กตฺวา
 กิณฺจึ อฆานาเปตฺวา วจฺจกฺกฺขิ
 ปกฺขิปีตฺวา นหาตฺวา อาคฺจฺเจยฺยาถา"ติ
 อาห. เต "สาธฺฐ"ติ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา
 "เสว อาคนฺตฺวา เอวํ กิริสฺสามา"ติ.

พระราชฯ ได้ถวายอาหารที่คลุกปนกัน.
 ในวันที่ ๓ ราชบุรุษไม่ให้พระมหาสัตว์
 เข้าไปห้องพระโรงใหญ่ ให้พักอยู่ที่เชิงบันได
 ได้ถวายอาหารคลุกปนกัน. พระมหาสัตว์
 นั้นถือเอาภัตตาหารเมื่อนั้นไปสู่อุทยาน
 แล้วได้กระทำภตฺทิก ในวันที่ ๔ ราชบุรุษ
 ให้พักอยู่ที่ปราสาทชั้นล่าง ได้ถวายภัต
 ที่หุงด้วยปลายข้าว. พระมหาสัตว์นั้น
 รับเอาภัตเมื่อนั้นไปสู่อุทยาน ได้กระทำ
 ภตฺทิกแล้ว.

พระราชฯ ตรัสถามพวกอำมาตย์ว่า
 "มหาโพธิปริพาชก แม้เมื่อสักการะ
 เสื่อมแล้วก็ไม่หลีกไป พวกเราจะกระทำ
 อย่างไร". พวกอำมาตย์กราบทูลว่า
 "ขอเดชะ ปริพาชกเที่ยวไป เพื่อต้องการ
 ภัตก็หาไม่ แต่เธอเที่ยวไปเพื่อต้องการ
 เสวตจฺฉิตฺร ถ้าเธอเที่ยวไปเพื่อต้องการภัต
 เธอพึงหนีไปในวันแรกที่เดียว". พระราชา
 ตรัสว่า "บัดนี้เราจักทำอย่างไร". พวก
 อำมาตย์ทูลว่า "ข้าแต่มหาราชเจ้า ในวัน
 พรุ่งนี้ พระองค์จงรับสั่งให้มาปริพาชก
 นั้นเสีย". พระราชารับสั่งว่า "ดีละ" ดังนี้
 ทรงวางพระขรรค์ไว้ที่มือ ของอำมาตย์
 เหล่านั้น แล้วรับสั่งว่า "พรุ่งนี้พวกท่าน
 จงยืนอยู่ในระหว่างประตู เมื่อปริพาชก

ทิวจบุพโพ ปรปตติเยน ปน หุตวา
 ตสฺส มยา วโร อาณตฺโต เตน
 การณน โสจามิ"ติ. อถ นํ ส
 "สเจ เทว โส ปจฺจตฺติโก ชาโต
 ตํ มาเตนฺโต ก็ โสจสิ ปจฺจตฺติกํ
 นาม ปุตุตฺปิ มาเตตฺวา อตฺตโน
 โสตฺติภาโว กาทพฺโพว มา โสจิตฺตา"ติ
 อสฺสาเสสิ. โส ตสฺสา วจเนน
 ปฏฺิลทฺสฺสาโส นิตฺทํ โอกุณมิ.

ตสมิ ขณ โกเลยยโก ปิงฺคฺลสนฺโข
 ตํ กถิ สุตฺวา "เสว มยา อตฺตโน
 พเลน ตสฺส ชีวิตํ ทาตุ วฏฺฏตี"ติ
 จินฺเตตฺวา ปุนทิวเส ปาโตว ปาสาทา
 โอริยุห มหาทวาริ อาคนฺตฺวา
 อุมฺมาเร สีสํ กตฺวา มหาสตฺตสฺส
 อาคมนมคฺคํ โอโลเกนฺโต นิปฺชชฺชิตฺติ.

ในวันพรุ่งนี้ อำมาตย์เหล่านั้น จักฆ่าเธอ
 กระทำให้เป็นท่อนเล็กท่อนน้อยแล้วทิ้งใน
 หลุมคูศ ก็เธอได้แสดงธรรมเป็นอันมาก
 แก่เราตลอด ๑๒ ปี แม้โทษสักอย่างหนึ่ง
 ของเธอเราก็มิได้เคยเห็นประจักษ์แก่ตา
 เราเป็นแต่เพียงได้รับคำบอกเล่าจากผู้อื่น
 จึงบังคับให้เขาฆ่าเธอเสีย เราเศร้าโศก
 เพราะเหตุนั้น". ลำดับนั้น พระอัครเทวี
 ทรงปลอบพระราชาวา "ข้าแต่พระองค์
 ผู้ประเสริฐ ถ้าโศกปริพาชกนั้นเป็นข้าศึก
 พระองค์รับสั่งให้ฆ่าเสีย จะทรงเศร้าโศก
 ทำไม ขึ้นชื่อว่าข้าศึกแม้เป็นบุตร ก็ควร
 สั่งให้ฆ่า ฟังกระทำความสวัสดีแก่ตน
 เท่านั้น พระองค์อย่าทรงเศร้าโศกเลย".
 พระราชานั้น ทรงได้รับความเบาพระทัย
 เพราะถ้อยคำของพระนาง จึงบรรทม
 หลับ.

ในขณะนั้น สุนัขสีน้ำตาล ชื่อ
 โกไลยกะ ครั้นได้ฟังถ้อยคำนั้น จึงคิดว่า
 "วันพรุ่งนี้ เราควรจะให้ชีวิตโศกปริพาชก
 นั้น ด้วยกำลังของตน" ในวันรุ่งขึ้น
 มันจึงลงจากปราสาทแต่เช้าตรู่ มายัง
 พระทวารใหญ่บนอนเอาหัวพาดธรณีประตู
 มองดูทางที่พระมหาสัตว์จะเดินมา.

เตปี โข อมจจา ปาโตว ขคฺคหตฺถา
 อาคนฺตฺวา ทฺวารนฺตเร อฏฺฐจฺสุ.
 โพธิสฺสโต เวลฺลํ สลฺลกุเชตฺวา อุชฺฌยานา
 นิฏฺขมฺม ราชทฺวารํ อาคณฺชิ. อถ นํ
 สฺนฺโข ทิสฺวา มุขํ วิวริตฺวา จตฺสฺโส
 ทาจา ทสฺเสตฺวา "กึ ตฺวํ ภาณฺเต
 ชมฺพฺพทีปตฺเล อณฺฺตฺถ ภิฏฺฐํ น
 ลภฺสิ อมฺหากํ ราชา ตํ มรณฺตฺถาย
 ปญฺจ อมฺจเจ ขคฺคหตฺถे ทฺวารนฺตเร
 จเปสฺสิ มา ตฺวํ นลาญฺเ มจฺจุ
 คเหตุวฺวา อาคมิสฺสสฺสิ สึฆํ ปกฺกมา"ติ
 มหาสทฺเทน วิวริ. โส สพฺพรฺุทญฺญตฺตาย
 ตมตฺถํ ฅตฺวา ตโตว นินฺตติตฺวา
 อุชฺฌยานํ คนฺตฺวา ปกฺกมณฺตฺถาย
 ปริกฺขารे อาทิยิ.

ฝ่ายอำมาตย์เหล่านั้น ถือดาบ มายืนอยู่
 ที่ชอกประตูแต่เข้าตรู่. พระโพธิสัตว์
 กำหนดได้เวลา จึงออกจากอุทยานมายัง
 ประตูพระราชวัง. ลำดับนั้น สุนัขโกไลยกะ
 เห็นพระโพธิสัตว์ ก็อ้าปากแยกเขี้ยว
 ทั้ง ๔ ร้องด้วยเสียงอันดังว่า "ท่านผู้
 เจริญ ท่านไม่ได้รักษาหารในที่อื่น ในพื้น
 ชมพูทวีปแล้วหรือ พระราชาของเรา
 ทรงวางอำมาตย์ ๕ คน มือถือดาบไว้ที่
 ชอกประตู เพื่อต้องการจะฆ่าท่าน ท่าน
 อย่าถือเอาความตายที่หน้าผากมาเลย
 จงรีบหนีไปโดยเร็วเถิด". พระมหาสัตว์
 รู้เนื้อความนั้น เพราะตนเป็นผู้รู้เสียงสัตว์
 ทั้งหมด จึงหันกลับจากที่นั้นแล ไปสู่
 อุทยาน ถือเอาบริวารทั้งหลาย เพื่อจะ
 หลีกไปเสีย.

ราชาปี สึหปฺนฺชเร จิตฺโต ตํ
 อาคจฺจนฺตฺถุจ คจฺจนฺตฺถุจ ทิสฺวา
 "สเจ อຍံ มม ปจฺจตฺถิโก ภาเวยฺย
 อุชฺฌยานํ คนฺตฺวา พลฺลํ สฺนฺนิปาตาเปตฺวา
 กมฺมสฺชฺโข ภวิสฺสติ โน เจ อตฺตโน
 ปริกฺขารे คเหตุวฺวา คมณฺสฺชฺโข ภวิสฺสติ
 ชานิสฺสสามิ ตาวสฺส กิริยฺนุ"ติ อุชฺฌยานํ
 คนฺตฺวา มหาสฺสโต อตฺตโน ปริกฺขารे
 อาทาย "คมิสฺสสามิ"ติ ปณฺฺณสาลโต

แม้พระราชาประทับยืนอยู่ที่สีหบัญชร
 ทอดพระเนตรเห็นพระมหาสัตว์เดินมาแล้ว
 กลับไปจึงทรงดำริว่า "ถ้าโพธิปริพาชก
 นี้ พึงเป็นศัตรูต่อเรา กลับไปอุทยานก็จัก
 ให้ประชุมพล จัดเตรียมการงาน ถ้าไม่
 เป็นศัตรู ก็จักเก็บเครื่องบริวารของตน
 จัดแจงเตรียมจะไป เราจักรู้กิริยาของ
 โพธิปริพาชกนั้นก่อน" จึงเสด็จไปสู่
 อุทยาน ทอดพระเนตรเห็นพระมหาสัตว์

๐
๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐

นิกุขนต์ จงกมโกฏิย์ ทิสฺวา วนฺทิตฺวา
เอกมนฺตุ จิตฺ คาคมาห

๑๒๔. “กินฺนุ ทณฺฑํ กิมาชินฺ
ก็ ฉตฺตํ ก็ อุปาหนํ
ก็ องฺกุสฺสญฺจ ปตฺตญฺจ
สงฺฆาปฏิญฺจาปี พุราหมณ
ตฺรมาณฺรูโป คณฺหาสิ
กินฺนุ ปตฺตยเส ทิสฺนุ”ติ.

ตสฺสสตฺโต “ภนฺเต ปุพฺเพ ตฺวํ
อมฺหากํ สมฺ อาคฺจฺจฺนฺโต ทณฺฑาทินิ
น คณฺหาสิ อชฺช ปน เกน การณฺน
ทณฺฑญฺจ อชินฺญฺจ ฉตฺตญฺจ อุปาหนญฺจ
มตฺติกปสิพฺพโกลมพฺนองฺกุสฺสญฺจ มตฺติก-
ปตฺตญฺจ สงฺฆาปฏิญฺจาติ สพฺเพปิเม
ปริกฺขารเ ตฺรมาโน คณฺหาสิ กตฺริ
นุ ทิสฺ ปตฺตเสสิ กตฺถ คณฺตุกาโมสี”ติ
ปุจฺฉิ.

ติ สุตฺวา มหาสฺตฺโต “อโย
อดฺตนา กตกมฺมํ น ชานาตี”ติ
มณฺณติ “ชานาเปสฺสามิ นนฺ”ติ
จินฺเตตฺตฺวา เทว คาคา อภาสิ

ที่ท้ายจกรรม กำลังถือเอาเครื่องบริหาร
ของตนออกไปจากบรรณศาลา ด้วย
กิริยาว่า “เราจักไป” จึงทรงไหว้ แล้ว
ประทับยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ตรัส
พระคาถาว่า

๑๒๕. “ข้าแต่ท่านพราหมณ์ เพราะเหตุ
อะไรหนอ ท่านจึงรีบถือเอาไม้เท้า
หนังเสือ ร่ม รองเท้า ไม้ขอ บาตร
และผ้าพาด ท่านปรารถนาจะไป
ยังทิศไหนหนอ”.

อธิบายความแห่งคาถานั้น ว่า
พระราชาตรัสถามว่า “ท่านผู้เจริญ แต่
ก่อนท่านมาสู่เรือนของเรา ก็ไม่ถือไม้เท้า
เป็นต้น แต่ในวันนี้ เพราะเหตุไรท่าน
จึงรีบด่วนถือเครื่องบริหารเหล่านี้ แม้
ทั้งหมด คือไม้เท้า หนังเสือ ร่ม รองเท้า
หม้อดิน ขอสำหรับสอยผลไม้ บาตรดิน
และผ้าพาด ท่านปรารถนาทิศไหนหนอ
คือว่าท่านปรารถนาจะไปในที่ไหน”.

พระมหาสัตว์ ครั้นสดับค่านั้นแล้ว
ก็สำคัญว่า “พระราชานี้ ย่อมไม่ทรงรู้
กรรมที่ตนกระทำไว้” จึงคิดว่า “เราจะ
ให้ท้าวเธอทรงรู้” แล้วได้กล่าว ๒ คาถาว่า

๑๒๕. "ทวารุทเสตานิ วสุธานี
วสุตานิ ตวณฺติเก
นาภิชานามิ โสเตน
ปัจจุคฺคเลนากิภูชิตฺติ.

๑๒๖. สุวายํ ทิตฺโตว นทติ
สุกฺกทาจํ วิทฺสยิ
ตว สุตฺวา สภริยสุส
วีตสทฺตสุส มํ ปตี"ติ.

ตตฺถ อภิกฺขุชิตฺตุนฺติ เอเตน ตว
สุนฺเชน เอวํ มหาวิรเวณ วิรวิตํ น
ชานามิ.

ทิตฺโตวาทิ ทปฺปิโต วिय. สภริยสุสชาติ
ตว สภริยสุส มม มารณตฺถาย
ปญฺจนฺนํ อมจฺจันํ อาณตฺตภาวํ
กเถนฺตสุส สุตฺวา ก็ ตฺวํ อญฺเณตฺถ
ภิกฺขุํ น ลภสิ รณฺเภา เต วโร
อาณตฺโต อธิ มา คจฺจชาติ ทตฺโตว
นทติ. วีตสทฺตสุส มํ ปตีติ มมฺนฺตเว
วีตสทฺตสุส ตว วจฺนํ สุตฺวา เอวํ
วทตีติ อาห.

๑๒๕. "ตลอดเวลา ๑๒ ปี เหล่านี้ ที่
อาตมภาพอยู่ในสำนักของพระองค์
อาตมภาพยังไม่รู้จักถึงเสียง ที่
สุนัขส์น้ำตาลมันคำรามด้วยหูลุย.

๑๒๖. ดูกรพระองค์ผู้เป็นใหญ่ สุนัขนี้
มันแยกเขี้ยวขวาวเห่าอยู่ คล้าย
เคยรู้จักกัน เพราะมันได้ยินถ้อยคำ
ของพระองค์ กับพระมเหสีผู้สิ้น
ศรัทธา จึงกล่าวกะอาตมภาพ
อย่างนี้".

ในคำเหล่านั้น คำว่า คำราม
ความว่า อาตมภาพมิได้รู้สึกถึงเสียงร้อง
ที่สุนัขของพระองค์นั้นร้องเสียงดังอย่างนี้
เลย.

คำว่า คล้ายเคยรู้จักกัน ความว่า ราว
กะว่าอวดดี. คำว่า กับพระอัครมเหสี
ความว่า เพราะมันได้ยินถ้อยคำของ
พระองค์กับพระมเหสีรับสั่งบังคับอำมาตย์
๕ คน เพื่อให้ฆ่าอาตมภาพ จึงเห่าคล้าย
เคยรู้จักกันว่า ท่านไม่ได้รักษาหารใน
ที่อื่นหรือ พระราชารับสั่งให้ฆ่าท่าน ท่าน
อย่ามาในที่นี้. คำว่า สิ้นศรัทธา จึงกล่าว
กะอาตมา ได้แก่ พระมหาสัตว์กล่าวว่า
สุนัขได้ฟังถ้อยคำของพระองค์ ผู้หมด
ศรัทธาในอาตมภาพ จึงกล่าวอย่างนี้.

ตโต ราชา อุตตโน โทโส
สมปฏิจิตฺวา ตํ ขมาเปฺนฺโต จตฺตถํ
คาถมาห

๑๒๗. “อหุ เอส กโต โทโส
ยถา ภาสสิ พุราหุมน
เอส ภียโย ปสีทามิ
วส พุราหุมน มา คมา”ติ.

ตตฺถ ภียโยติ สจฺจํ มยา เอวํ
อาณตฺตํ อยํ เม โทโส เอส
ปนํ อิทานิ อธิกตฺรํ ตว ปสีทามิ
อิเธว วส มา พุราหุมน อญฺญตฺถ
คมาติ.

ตํ สุตฺวา มหาสตุโต “มหाराช
ปญฺชิตา นาม ตาทีเสน ปฺรปตฺติเยน
อปจฺจุขกาเรนา สหุธี น สํวสนฺตี”ติ
วตฺวา ตสฺส อณาจารย์ ปกาเสนฺโต
อาห

๑๒๘. “สพฺพเสโต ปุเร อาสิ
ตโตปิ สพฺโโล อหุ
สพฺพโลหิตโก ทานิ
กาโล ปกุกมิตฺถํ มม.

ลำดับนั้น พระราชาทรงรับสารภาพ
โทษของพระองค์ เมื่อจะทรงขอให้
พระมหาสัตว์นั้นอดโทษ จึงตรัสคาถา
ที่ ๔ ว่า

๑๒๗. “ข้าแต่พราหมณ์ โทษที่ข้าพเจ้า
กระทำนี้มีจริง เหมือนที่ท่านกล่าว
ข้าพเจ้านี้เลื่อมใสท่านยิ่งนัก ขอ
ท่านจงอยู่เถิด อย่าไปเลยพราหมณ์”.

ในคำเหล่านั้น คำว่า ยิ่งนัก
ความว่า พระราชาตรัสว่า ข้าพเจ้าสั่ง
บังคับไว้อย่างนี้เป็นความจริง นี่เป็นโทษ
ของข้าพเจ้า ก็ข้าพเจ้าเลื่อมใสท่าน
อย่างยิ่ง ในบัดนี้ ขอท่านจงอยู่ในที่นี้เถิด
อย่าไปในที่อื่นเลย พราหมณ์.

พระมหาสัตว์ครั้งสดับคำนั้น จึง
กราบทูลว่า “ข้าแต่มหाराชเจ้า ธรรมดา
ว่า บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่อยู่ร่วมกับ
ข้าศึก ผู้กระทำการโดยไม่พิจารณาให้
รอบคอบ เช่นพระองค์ผู้ทรงเชื่อคนอื่น”
เมื่อจะประกาศความประพฤติไม่สมควร
แก่พระราชนั้น จึงกล่าวคาถาว่า

๑๒๘. “ข้าวสุกในวันก่อนชาวทั้งหมด แม้
จากนั้นมากก็มีสิ่งอื่นเจือปน วันนี้
แดงล้วน บัดนี้เป็นกาลที่อาตมภาพ
จะหลีกไป.

๑๒๙. อพฺภนฺตุรํ ปุเร อาสิ
 ตโต มชฺฌเม ตโต พหิ
 ปุรา นิทฺธมฺนา โหติ
 สยเมว วชามิหิ.

๑๒๙. ในวันก่อนอาสนะมีในภายใน ต่อ
 นั้นมามีในท่ามกลาง ต่อนั้นมามี
 ในภายนอก จากนั้นก็ถูกขับไล่
 จากพระราชวัง อาตมภาพจะขอ
 ไปเองละ.

๑๓๐. วิตสฺสทฺธิํ น เสเวยฺย
 อุกฺพานํวโนทกํ
 สเจปิ ตํ อนฺุชเณ
 วาริกทฺทหมคฺคฺชิภิ.

๑๓๐. บุคคล ไม่ควรคบคนผู้ปราศจาก
 ศรัทธา เหมือนบ่อน้ำไม่มีน้ำจะนั้น
 ถึงแม้ บุคคลจะพึงขุดบ่อน้ำนั้น
 บ่อนั้นก็จะมีน้ำกลืนเป็นโคลนตม.

๑๓๑. ปสฺนุนเมว เสเวยฺย
 อปฺปสฺนุนํ วิวชฺชเย
 ปสฺนุนํ ปิยฺริปาเสยฺย
 รหฺทวิทกตฺตติโก.

๑๓๑. บุคคลควรคบ ผู้ที่เลื่อมใสเท่านั้น
 ควรเว้นผู้ที่ไม่เลื่อมใส ควรเข้าไป
 นั่งใกล้ผู้ที่เลื่อมใส เหมือนบุคคล
 ผู้ต้องการน้ำ เข้าไปหาห้วงน้ำ
 ฉะนั้น.

๑๓๒. ภเช ภชฺนุตํ ปุริสํ
 อภชฺนุตํ น ภชฺชเย
 อสฺสปุริสธฺมโม โส
 โย ภชฺนุตํ น ภชฺชติ.

๑๓๒. บุคคลควรคบคนผู้คบด้วย ไม่ควร
 คบคนผู้ไม่คบด้วย บุคคลใดไม่คบ
 คนผู้คบด้วย บุคคลนั้น ชื่อว่ามี
 ธรรมของอัสติบุรุษ.

๑๓๓. โย ภชฺนุตํ น ภชฺติ
 เสวมานํ น เสวติ
 สเว มนุสฺสสฺปาปิภูโจ
 มิโค สาชสฺสสิโต ยถา.

๑๓๓. บุคคลใดไม่คบคนผู้ที่คบด้วย ไม่
 ชองเสพคนผู้ที่ชองเสพด้วย ผู้นั้น
 แล เป็นมนุษย์ผู้ชั่วที่สุด เหมือน
 เนื้ออาศัยกิ่งไม้ ฉะนั้น.

๑๓๔. อจฺจาภิกฺขณสํสฺสคฺคา
 อสฺไมสฺรเณน จ

๑๓๔. มิตรทั้งหลาย ย่อมแย่งหนายกัน
 ด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ ด้วยการ

เอเตน มิตฺตา ซีรฺนฺติ
 อกาเล ยาจนาย จ.

๑๓๕. ตสฺมา นาภิกุขณํ คจฺजे
 น จ คจฺजे จิราจิริ
 กาเลน ยาจํ ยาเจยฺย
 เอวํ มิตฺตา น ซีรฺเว^๑.

๑๓๖. อติจิริ นีวาเสน
 ปิโย ภวติ อปฺปิโย
 อามนฺต ไช ตํ คจฺจาม
 ปุรา เต โหม อปฺปิยา^๑ติ.

ตตฺถ สพฺพเสโตติ มหาราช
 ปจฺมเมว ตาว ตว นิเวสเน มม
 โอทโน สพฺพเสโต อโหสิ ยํ ตวํ
 ภูษฺสสิ ตเมว ทาเปสฺสิติ อตฺถโ.
 ตโตติ ตโต ปจฺจา ปริเภทกานํ
 วจฺนํ คเหตุวาทว มยิ วิรตฺตกาเลปิ
 สพลฺลมิสฺสโกทโน ชาโต.

คลุกคลีกันเกินไป ๑ ด้วยไม่ไปมา
 หาสุกกัน ๑ ด้วยการขอในเวลาไม่
 สมควร ๑.

๑๓๕. เพราะฉะนั้น บุคคลไม่ควรไปหา
 กันพร่ำเพรื่อหนัก ไม่ควรเหินห่าง
 ไปให้นิ่นนาน และพึงขอสิ่งที่ควร
 ขอตามกาล มิตรทั้งหลายย่อมไม่
 แห้งหน่ายกันด้วยอาการอย่างนี้.

๑๓๖. เพราะการอยู่ร่วมกันนานนัก บุคคล
 เป็นที่รักกัน ก็ย่อมจะไม่เป็นที่รัก
 กันได้ อาตมภาพไม่เป็นที่รักของ
 พระองค์มาก่อน จึงขอลาพระองค์
 "ไปก่อนละ".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ชาว
 ทั้งหมด ความว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า
 ครั้งแรกทีเดียว ข้าวสุกของอาตมภาพ
 ในพระราชนิเวศน์ของพระองค์ ชาวล้วน
 ก่อนพระองค์เสวยข้าวสุกชนิดใด ก็ให้
 พระราชทานข้าวสุกชนิดนั้นเหมือนกัน.
 คำว่า จากนั้น ความว่า ภายหลังจาก
 นั้น แม้ในเวลาทีพระองค์แห้งหน่ายใน
 อาตมภาพ เพราะทรงเชื่ออำมาตย์ผู้ยุยง
 ข้าวสุกจึงมีสิ่งคลุกกระคน คือเป็นข้าวสุก
 ที่เจือปน.

^๑ จ. น. ซียเว.

อิทานิตี อิทานิ สัพพโลहितโก ชาโต.
กาลิตี อญญาณสุส ตว สนฺติกา
อิทานิ มม ปกุกมิตฺติ กาลิ.
อพฺภนฺตรนฺติ ปจฺมํ มม อพฺภนฺตรํ
อาสนํ อลฺงฺกตฺมมหาตลฺมฺหิ อฺสุสฺสิต-
เสตจฺจตฺเต ราชปฺลลฺงฺเกเยว มํ
นีสฺสทาเปสฺสุ.

คำว่า **บัดนี้** ความว่า คราวนี้ ข้าวสูง
เกิดเป็นสีแดงล้วน. คำว่า **เวลา** คือบัดนี้
เป็นกาลที่อาตมภาพจะหลีกจากสำนัก
ของพระองค์ ผู้ไม่มีพระปรีชาญาณ.
คำว่า **ในภายใน** ความว่า ครั้งแรกที่นั่ง
ของอาตมภาพอยู่ ณ ภายใน เจ้าพนักงาน
จัดให้อาตมภาพนั่งบนราชบัลลังก์ มี
พื้นห้องใหญ่ประดับแล้ว มีเศวตฉัตร
ยกขึ้นแล้ว.

มชฺเชตติ โสปานมตฺถเก. **ปฺรา**
นิทฺธมนฺนา โหตีตี ยาว คีวายํ
คเหตุวา นิฏฺกทฺตฺมฺนา โหตี.

คำว่า **ท่ามกลาง** คือมีเชิงบันได. คำว่า
ขับไล่ ออกจากพระราชวัง คือ จนถึง
จับที่คอเสื่อออกไป.

อนฺนฺชณฺเต สเจ อนฺนทํ อฺฐปฺานํ
ปตฺโต ปฺริโส อฺฐทํ อปฺปฺลฺสฺสนฺโต
กลลํ วิญฺหิตฺวา อนฺนฺชณฺเยย ตถาปี
ตี วาริกทฺทฺมคฺนฺธิกํ ภาเวยฺย
อมนฺนฺชณฺตตาย น ปิเวยฺย ตเถว
วีสฺสทฺธํ ปยฺริปฺาสนฺนฺเตน ลทฺธปฺจฺจยาปี
ปฺริตฺตา เจว ลฺฐา จ อมนฺนฺชณฺธา
อปฺริโกคารฺหาตี อตฺถเ.

คำว่า **พึงชุด** ความว่า ถ้าบุรุษ
ไปถึงหนองน้ำที่ไม่มีน้ำ เมื่อไม่เห็นน้ำ
ก็ชุดคู้ยตมขึ้น แม้เช่นนั้นหนองน้ำนั้นก็ยังมี
เป็นน้ำประกอบด้วยกลิ้งโคลนตม ต้มกิน
ไม่ได้ เพราะไม่เป็นที่ชอบใจฉันใด แม้
ปัจจัยที่บุคคลผู้เข้าไปนั่งใกล้ ผู้ปราศจาก
ศรัทธาได้มาแล้ว จึงเป็นของน้อยและ
เป็นของเศร้าหมอง ไม่เป็นที่ชอบใจ
ไม่สมควรจะบริโภค.

ปฺสนฺนฺนฺติ ปตฺติฏฺจิตฺสทฺธํ. **รทฺทฺนฺติ**
คฺมภีรํ มหารทํ. **ภชฺนฺตฺนฺติ** อตฺตฺานํ
ภชฺนฺตฺเมว ภาเชยฺย. **อภชฺนฺตฺนฺติ**
ปฺจฺจตฺติกํ. น **ภชฺชเยตี** น ภาเชยฺย.

คำว่า **เลื่อมใส** คือมีศรัทธาตั้งมั่นแล้ว.
คำว่า **ห้วงน้ำ** ได้แก่ ห้วงน้ำใหญ่ลึก.
คำว่า **ผู้คบด้วย** คือบุคคลควรคบผู้คบ
ตนอยู่เท่านั้น. คำว่า **ผู้ไม่คบด้วย** คือ

๐๑ - ๒๒ - ๒๓ - ๒๔ - ๒๕ - ๒๖ - ๒๗ - ๒๘ - ๒๙ - ๓๐ - ๓๑ - ๓๒ - ๓๓ - ๓๔ - ๓๕ - ๓๖ - ๓๗ - ๓๘ - ๓๙ - ๔๐ - ๔๑ - ๔๒ - ๔๓ - ๔๔ - ๔๕ - ๔๖ - ๔๗ - ๔๘ - ๔๙ - ๕๐ - ๕๑ - ๕๒ - ๕๓ - ๕๔ - ๕๕ - ๕๖ - ๕๗ - ๕๘ - ๕๙ - ๖๐ - ๖๑ - ๖๒ - ๖๓ - ๖๔ - ๖๕ - ๖๖ - ๖๗ - ๖๘ - ๖๙ - ๗๐ - ๗๑ - ๗๒ - ๗๓ - ๗๔ - ๗๕ - ๗๖ - ๗๗ - ๗๘ - ๗๙ - ๘๐ - ๘๑ - ๘๒ - ๘๓ - ๘๔ - ๘๕ - ๘๖ - ๘๗ - ๘๘ - ๘๙ - ๙๐ - ๙๑ - ๙๒ - ๙๓ - ๙๔ - ๙๕ - ๙๖ - ๙๗ - ๙๘ - ๙๙ - ๑๐๐

น ภาษชตีติ โย บุริโส อุตตานัน
ภษนุตํ หิตจิตตํ ปุคฺคลํ น ภษติ โส
อสปุริสธมฺโม นามาติ. **มนุสฺสปาปฺปิโจติ**
มนุสฺสสลาโม ปฏิกฺกฺโข ปจฺฉิมโก.
สาขสฺสตีติ มกฺกโก.

อจฺจาภิกฺขณสํสฺสคฺคาติ อติวิย
อภินุหํสํสฺสคฺเคน. **อกาเลติ** อยฺยตฺตป-
ปตฺตกาเล **ปรสฺส** ปิยภณฺฑํ ยาจนาย
मितฺตา **ชีรฺนฺติ** นาม ตฺวํปี **อติจิริ**
นิวาเสณ มยฺย เมตฺตํ ภินฺนํ.

ตสฺมาติ. ยสฺมา อจฺจาภิกฺขณสํสฺสคฺเคน
อสโมสเรณน จ มิตฺตา **ชีรฺนฺติ** ตสฺมา.
จิริจิรินฺติ จิริกาลํ **วีตฺติ**นาเมตฺวา จิริ
น คจฺเจ น อุปฺสงฺกเม.

ยาจนฺติ ยาจิตพฺพํ ภณฺฑกํ ยุตฺตกาเล
น ยาเจยฺย. น **ชีเรติ** เอว
मितฺตา น **ชีรฺนฺติ** **ปุรา** เต
โหมมาติ ยาว ตว อุปฺปิยา น

ผู้เป็นข้าศึก. คำว่า **ไม่ควรคบ** คือไม่
ฟังคบ. คำว่า **ไม่คบ** ความว่า บุรุษใด
ไม่คบบุคคลผู้มีจิตประกอบประโยชน์
เกื้อกูลผู้คบตน บุรุษนั้นชื่อว่ามีธรรมของ
อัสตบุรุษ. คำว่า **มนุษย์ชั่วที่สุด** ได้แก่
เลวทราม คือมนุษย์น่าติมนุษย์ภายหลัง.
คำว่า **อาศัยกิ่งไม้** ได้แก่ ลิง.

คำว่า **การคลุกคลีกัน**เนื่อง ๆ
ความว่า ด้วยความคลุกคลีกันมากเกินไป.
คำว่า **เวลามิใช่กาล** ความว่า
มิตรทั้งหลาย ชื่อว่า ย่อมแนะนำกัน
ด้วยการขอของรักบุคคลอื่นในกาลที่ยัง
ไม่ถึงเวลาอันสมควร แม้พระองค์ก็ทรง
ทำลายไมตรีในอาตมภาพ เพราะอยู่
ร่วมกัน นานเกินไป.

คำว่า **เพราะฉะนั้น** ความว่า เพราะ
มิตรทั้งหลายย่อมแนะนำกันด้วยการ
คลุกคลีกันเกินไป และด้วยการเห็นห่าง
กัน. คำว่า **เนิ่นนาน** ได้แก่ **ไม่ไป** คือ
ไม่เข้าไปหาสิ้นกาลนาน เพราะปล่อย
เวลาให้ล่วงไปนาน.

คำว่า **สิ่งที่ควรขอ** คือในกาลที่สมควร
ขอสิ่งที่ควรขอ แต่ไม่ฟังขอ. คำว่า **ไม่**
แตกต่างกัน ความว่า มิตรทั้งหลายย่อมไม่
แตกต่างกันด้วยอาการอย่างนี้. คำว่า **ไม่เป็น**

ตตถ เหาญเจ ในติ สเจ
 มหาราช เหวี่ นานา หุตวา
 วิหรนุทานัน อมูหากิ อนุตราโย น
 เหลสสติ ดุยหิ วา มยหิ วา ซีวิตติ
 ปวตติสสุตตีติ ทีเปติ. ปสฺเสมาติ อปี
 นาม ปสฺเสยยาม.

เอวี่ วตุวา มหาสตุโต ญญเ
 ธมฺมึ เทเสตุวา “อปฺปมตฺโต โหหิ
 มหาราช”ติ วตุวา อุตฺตยานา
 นิกุมมิตฺวา เอกสฺมึ สภาคฺกุจฺจาเน
 ภิกฺขุชย จริตุวา พาราณสีโต นิกุมม
 อนุปฺพุเพน หิมวฺนโตกาสเมว คนฺตุวา
 กิณฺุจึ กาลิ วสิตุวา ปฺน โอตริตุวา
 เอกิ ปจฺจนตฺคามิ นิสฺสาย อรญฺเ
 วิหาสิ.

ตสฺส ปน คตฺกาลโต ปญฺุชย เต
 อมจฺจา ปฺน วินิจฺฉเย นิสฺหิตฺวา
 วิไลปี กโรนฺตา จินฺตยีสฺสุ “สเจ
 มหาโพธิปริพาชโก ปฺน อาคมิสฺสติ
 ซีวิตติ โน นตฺถิ ก็ นุ ขวสฺส
 อนาคมนการณิ กเรยฺยามา”ติ.

อถ เนลลึ เอตทโหสิ “อิเม สตุตา
 ปฏิพฺพุฏฺฐานิ นาม ปชฺหิตฺุ น

ในคำเหล่านั้น คำว่า ถ้าเมื่อเรา
 อยู่อย่างนี้ พระโพธิสัตว์แสดงว่า ดูกร
 มหาบพิตร ถ้าเมื่อเราทั้งสองต่างคน
 ต่างอยู่อย่างนี้ อันตรายจักไม่มี ชีวิตของ
 พระองค์และของอาตมภาพ ก็จักเป็นไป
 นาน. คำว่า ฟังเห็น คือเราทั้งหลาย
 ฟังเห็นโดยแท้.

พระมหาสัตว์ ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว
 แสดงธรรมแก่พระราชาราชกุมารว่า
 “ดูกรมหาบพิตร ขอพระองค์จงอย่าทรง
 ประมาท” แล้วออกจากพระราชอุทยาน
 เทียวไปภิกขาจารในที่ซึ่งสวนเสมอกันแห่ง
 หนึ่ง ออกจากเมืองพาราณสีไปถึงโอกาส
 แห่งหิมวันตประเทศโดยลำดับ พักอยู่
 สิ้นกาลเล็กน้อย กลับมาอยู่ในป่าอาศัย
 บ้านชายแดนแห่งหนึ่ง.

ก็จำเดิมแต่กาลที่พระมหาสัตว์นั้น ไป
 แล้ว อำมาตย์ทั้ง ๕ เหล่านั้น ก็ได้นั่ง
 ที่วินิจฉัยอีก กระทำการเบียดบังแล้ว
 คิดกันว่า “ถ้ามหาโพธิปริพาชกจักกลับ
 มาอีก ชีวิตของพวกเขาคงไม่มี พวกเขา
 ควรกระทำเหตุแห่งการไม่กลับมา ของ
 มหาโพธิปริพาชกอย่างไรหนอ”.

ลำดับนั้น พวกเขาได้มีความคิดอย่างนี้
 ว่า “ธรรมดาสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ ย่อม

สกโกนุติ ก็ นุ ขวสุส อธิ
ปฏิพุทธภูจฺจานนุ"ติ. ตโต "รณฺโณ
อคฺคมเหสี"ติ. ฅตฺวา "จฺานํ โข
ปเนตํ วิชฺชติ ยํ โส อิมํ
นิสฺสาย - อาคฺจฺเจยฺย ปฏิภฺจฺเจว นํ
มาราเปสฺสามา"ติ.

เต ราชานํ เอตทโวจํ "อิเม ทิวเส
เอกา กถา สฺยุยตี"ติ. "กีกถา
นามา"ติ "มหาโพธิปริพฺพาชโก ๑ กิร
เทวี ๑ อญฺณมญฺญํ สาสนปฏิสฺสานํ
เปเสนฺตุ"ติ. "กิณฺติ กตฺวา"ติ. เตน
กิร เทเวีย เปสิตํ "สกฺกา นุโข
อตฺตโน พเลน ราชานํ มาราเปตฺวา
มม เสตฺจฺจตฺตํ ทาตฺนฺติ ตายปิสฺส
เปสิตํ "รณฺโณ มรณฺนฺนาม มม
ภาโร มหาโพธิปริพฺพาชโก ขิปฺปี
อาคฺจฺจตฺตฺ"ติ.

ไม่อาจจะละทิ้งที่ตนผูกพันได้ ถิ่นที่
มหาโพธิปริพาชกผูกพันในที่นี้ คืออะไร
หนอ". ลำดับนั้น อำมาตย์ทั้ง ๕ ก็รู้ว่า
"ถิ่นเป็นที่ผูกพัน คงเป็นพระอัครมเหสี
ของพระราชา" จึงปรึกษากันว่า "ก็ข้อที่
มหาโพธิปริพาชกนั้น ฟังมาเพราะอาศัย
พระอัครมเหสีนี้ เป็นฐานะจะมีได้แล
พวกเราจักให้ฆ่าพระอัครมเหสีนั้น โดย
เร็ว".

อำมาตย์เหล่านั้น จึงกราบทูลเนื้อความนี้
แด่พระราชาว่า "ในวันนี้พวกข้าพระองค์
ได้ยินเรื่องหนึ่ง". พระราชาตรัสถามว่า
"ชื่อเรื่องอะไร". อำมาตย์กล่าวว่า
"ได้ยินว่า มหาโพธิปริพาชก และพระ-
ราชเทวี ส่งข่าวสาส์นโต้ตอบกันไปมา".
พระราชาตรัสถามว่า "ข่าวสาส์นนั้น
ให้ทำอะไรกัน". ได้ยินว่า มหาโพธิปริพาชก
ส่งข่าวสาส์น ถึงพระราชเทวีว่า "พระนาง
อาจจะปลงพระชนม์พระราชาด้วยกำลัง
ของตนแล้ว ให้เศวตฉัตรแก่เราได้หรือไม่"
ฝ่ายพระราชเทวีนั้น ก็ส่งข่าวสาส์น
ไปถึงมหาโพธิปริพาชกนั้นว่า "การปลง
พระชนม์พระราชา เป็นภาระของเรา
มหาโพธิปริพาชก จงรีบมาเถิด".

ราชา เตสั ปุณปุณั กณนุทานั
 สหุททิตวา "อิทานิ ก็ กาทพพนุ"ติ
 ปุจฺจิตฺวา "เทวี มาเรตุ ฏฏฏติ"ติ
 วุตเต อนุปุปริกฺขิตฺวา ว "เตนहि นั
 ตฺเมหฺว มาเรตุวา ขณฺททาขณฺทิกั
 ฉินฺทิตฺวา วจฺจกุเป ขิปถา"ติ อห.
 เต ตถา กรีสุ. ตสฺสา มาริตภาโว
 สกลนฺคเร ปากฺโข อโหสิ.

อถสฺสา จตฺตาโร ปุตฺตา "อิมินา
 ใน นิรปฺราธา มาตา มาริตา"ติ
 รมฺโถ ปจฺจตฺติกา อหฺสุ.

ราชา มหาภยปฺปตฺโต อโหสิ.
 มหาสฺตฺโต ปรมฺปราย ตั ปวฺตฺติ
 สุตฺวา จินฺตฺสิ "จเปตฺวา มั อญฺโถ
 เต กุมารे สญฺญาเปตฺวา ปิตริ
 ขมาเปตุ สฺมตฺโถ นาม นตฺติ
 รมฺโถ จ ชีวิตุ ทสฺสามิ กุมารे
 ปาปโต โมเจสฺสามิ"ติ.

โส ปุณฺทิวเส ปจฺจนฺตคามั ปวิสิตฺวา
 มนุสฺเสหิ ทินฺนั มกฺกฏมัสสิ ขาทิตฺวา
 ตสฺส จมฺมึ ยาจิตฺวา อสฺสมปเท

พระราชามาเมื่ออำมาตย์เหล่านั้น กราบทูล
 บ่อย ๆ ทรงเชื่อแล้ว ตรัสถามว่า "บัดนี้
 พวกเราพึงกระทำอย่างไร" เมื่อพวก
 อำมาตย์กราบทูลว่า "ควรให้ปลงพระชนม์
 พระเทวี" ยังไม่ทันได้ทรงใคร่ครวญ รับสั่ง
 ว่า "ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงฆ่าเธอเสีย
 ตัดให้เป็นท่อนเล็กท่อนน้อย แล้วทิ้งใน
 หลุมคูถ". พวกอำมาตย์เหล่านั้น ได้กระทำ
 อย่างนั้นแล้ว. ความที่พระเทวีถูกปลง
 พระชนม์ ได้ปรากฏไปในพระนครทั้งสิ้น.

ครั้งนั้น พระราชาโอรส ๔ พระองค์
 ของพระราชเทวีนั้น ทรงทราบว่
 "พระราชบิดานี้มีรับสั่งให้ปลงพระชนม์
 พระมารดาของพวกเรา ผู้หาความผิด
 มิได้" จึงเป็นศัตรูต่อพระราชา.

พระราชาก็ประสบภัยอันใหญ่. พระ-
 มหาสัตรได้สดับเรื่องนั้น โดยข่าวสืบ ๆ
 มา จึงคิดว่า "คนอื่นวันเรา ชื่อว่าเป็น
 ผู้สามารถจะเตือนให้พระกุมารเหล่านั้น
 รู้สึกแล้ว ให้พระบิดาทรงอดโทษให้ไม่มี
 เลย ก็เราจักถวายเป็นชีวิตแด่พระราชา
 และจักปลี้องพระกุมารจากบาป".

ในวันรุ่งขึ้น พระมหาสัตรนั้น เข้าไปสู่
 บ้านชายแดน ฉะนั้นเวลานั้นที่พวกมนุษย์
 ถวายแล้ว ขอนางวานรนั้นมาตากไว้ที่

สุกษาเปตฺวา นิคฺคนฺธํ กตฺวา นิวาเสสิปิ
ปารุเปสิปิ อํเสปิ จเปสิ. กิการณา ?
พหุปกฺกาโร เมติ วจนตฺถาย.

อาศรมบทให้แห้งแล้วทำการฟอกไม้ให้
มีกลิ่น ใช้นุ่นบ้าง ห่มบ้าง พาดบ่าบ้าง
มีคำถามว่าการที่พระมหาสัตว์ทำอย่างนั้น
เพราะเหตุไร? เฉลยว่าการที่พระมหาสัตว์
ทำอย่างนั้น เพื่อประสงค์จะกล่าวว่า
“วานรนี้ มีอุปการะมากแก่เรา”.

โส ตํ จมฺมํ อาทาย อนุปฺพุเพน
พาราณสี คฺนุตฺวา กุมฺาเร อฺปฺสงฺกมิตฺวา
“ปีตฺฆาตกมฺมํ นาม ทารุณํ ตํ โว
น กาทพฺพิ อชฺรามโร สตุโต นาม
นตฺถิ อหํ ตฺมุเห อญฺญมญฺญํ
สมคฺเค กริสฺสามิ”ติ อาคโต ตฺมุเห
มยา ปหิเต สาสเน อาคจฺเจยฺยาถา”ติ
กุมฺาเร โอวทิตฺวา อนุโตนคฺเร อฺยฺยานํ
ปวิสิตฺวา มกฺกฏจฺมมํ อตฺถวริตฺวา
สิลาปฺกฺกฺเข นิสิตฺถิ.

พระมหาสัตว์ถือเอาหนั่งวานรนั้น เข้าไป
สู่เมืองพาราณสีโดยลำดับ จึงเข้าไปหา
พระกุมาร ทูลตักเตือนพระกุมาร ว่า
“ขึ้นชื่อว่ากรรมคือการฆ่าบิดาเป็นกรรม
อันร้ายแรง พวกท่านไม่ควรทำกรรมนั้น
ธรรมดาว่าสัตว์ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่มีเลย
อาตมาคาดหวังหวังว่า ‘จักกระทำพวกท่าน
ให้สามัคคีซึ่งกันและกัน’ เมื่ออาตมาส่ง
สาส์นไปพวกท่านฟังมา” ครั้นกล่าวสอน
พระกุมารแล้ว จึงเข้าไปสู่พระราชอุทยาน
ภายในพระนคร ลาดหนั่งวานร แล้ว
นั่งลงที่แผ่นดิน.

อถ นํ อฺยฺยานปาโล ทิสฺวา
เวเคน คฺนุตฺวา รมฺโย อาโรเจสิ.
ราชา สุตฺวาว สญฺชาตโสมนสฺโส เต
อมจฺเจ อาทาย ตตฺถ คฺนุตฺวา
มหาสตุตํ วนฺทิตฺวา นิสิตฺตฺวา
ปฺฏิสนฺถาริ กาทุ อารภิ.

ครั้งนั้น คนรักษาพระราชอุทยาน
เห็นพระมหาสัตว์ ก็รีบไปกราบทูล
พระราชา. พระราชาพอทรงสดับข่าว
ก็ทรงเกิดความโสมนัส ทรงพำอำมาตย์
๕ คน ไปที่พระราชอุทยานนั้น ทรง
นมัสการพระมหาสัตว์แล้วก็ประทับนั่ง
ปรารภจะกระทำปฏิสนธาร.

มหาสตุโต เตน สทุธิ อสมมุเทติตวา มกุกญจมุมเมว ปริมชฺชติ.

อถ นึ เอวมาห "ภนฺเต ตุมฺเห มํ อกเถตฺวา มกุกญจมุมเมว ปริมชฺชถ ก็ โว อิทํ มยา พหุปการตฺรณฺ"ติ. "อาม มหาราช พหุปการโ เม เอส พานโร อหฺมสฺส ปิฏฺเฐ นิสฺสึติตฺวา วิจฺจรี อยํ เม ปานียชฺฌํ อหฺริ วสฺนญฺจานํ สฺมมชฺชติ อภิสมาจาริก- วตฺตปฏฺิวตฺตํ เม อกาสิ อหํ ปน อตฺตโน ทฺพฺพลจิตฺตตายสฺส มํลฺ ชาติตฺวา จมุมํ สุกฺขาเปตฺวา อตฺตริตฺวา นิสฺสึทามิเจว นิปชฺชามิ จ เอวํ พหุปการโ เอส มยฺหนฺ"ติ.

อิตฺติ โส เตลฺลํ วาเท ภินฺทนฺตฺถาย วานรจมุมเม จ วานเร จ วานโรหารํ อารโเปตฺวา ตํ ตํ ปริยายํ สฺนุถาย อิมํ กถํ กเถสิ.

โส หิ ตสฺส นิวตฺตปฺพตฺตา "ปิฏฺเฐ นิสฺสึติตฺวา วิจฺจริณฺ"ติ อาน. ตํ อํเส กตฺวา ปานียชฺฌสฺส อานญฺตฺตา "ปานียชฺฌํ อหฺรตี"ติ อาน. เตน

พระมหาสัตว์ก็มีได้รื่นเรียงกับพระราชานั้น ลุบลำหนั่งวานรอยู่เท่านั้น.

ลำดับนั้นพระราชาก็ตรัสกะพระมหา- สัตว์นั้นอย่างนี้ว่า "ท่านผู้เจริญท่านไม่ พุดกับข้าพเจ้าลุบลำหนั่งวานรอยู่เท่านั้น หนั่งวานรของท่านนี้มีอุปการะมากกว่า ข้าพเจ้าหรือ". พระมหาสัตว์ทูลว่า "เป็น เช่นนั้นมหาราชเจ้า วานรนี้มีอุปการะ มากแก่อาตมภาพ อาตมานั่งบนหลัง ของมันเที่ยวไป วานรนี้นำหม้อน้ำดื่ม มาให้อาตมา มันกวาดที่อยู่ให้ ได้กระทำ อภิสมาจาริกวัตรและปฏิบัติ แก่อาตมา แต่อาตมาฉันเนื้อของมันแล้ว เพราะ ความที่ตนเป็นผู้มีจิตทรพล เอาหนั่ง ตากให้แห้ง ปูนั่งบ้าง ปูนอนบ้าง วานรนี้ มีอุปการะมากแก่อาตมาอย่างนี้".

พระมหาสัตว์นั้น ยกเอาหนั่งวานรและ วานรขึ้นกล่าวเป็นโวหารเปรียบเทียบกับ วานร เพื่อต้องการจะทำลายวาตะของ อำมาตย์เหล่านั้น อาศัยปริยายนั้น ๆ จึงกล่าวถ้อยคำนี้ ด้วยประการฉะนี้.

แท้จริงพระมหาสัตว์นั้น กล่าวว่ "เรา นั่งบนหลังมันเที่ยวไป เพราะท่านเคย นุ่งห่มหนั่งของมัน". ท่านกล่าวว่า "มัน นำหม้อน้ำดื่มมาให้" เพราะท่านเอาหนั่ง

จมุเมเน ภูมียัม สมนุชชปุพพุตตา
“วสนภูจ้านิ สมนุชชี”ติ อาห.

มันพาดที่ป่าแล้วแบกหม้อน้ำดื่มมา. ท่าน
กล่าวว่า “มันกวาดที่อยู่ให้” เพราะท่าน
เคยเอาหนังนั้นมัดพื้น”.

นิปนุนกาเล เตเน จมุเมเน ปิภูจียา
อกุกนุตกาเล ปาทานัน ญุจปุพพุตตา
“วตตปฏิวตติ เม อกาลสิ”ติ อาห.
ฉาตกาเล ปน ตสฺส มังสิ ลภิตฺวา
ชาทิตตฺตา “อนิ ปน อตฺตโน
ทุพฺพลจิตฺตตายสฺส มังสิ ชาทินุ”ติ อาห.

ท่านกล่าวว่า “มันกระทำวัตรปฏิบัติแก่
เรา” เพราะหนังนั้นถูกหลังในเวลานอน
ถูกทำในเวลาเหยียบ”. ท่านกล่าวว่า
“แต่เรากินเนื้อของมันเสีย เพราะความ
ที่ตนเป็นผู้มีจิตทรพล” เพราะท่านได้เนื้อ
ของมันมาฉันในเวลาหิว.

ติ สุตฺวา เต อมจฺจา
“ปาณาติปาโต เตเน กโต”ติ สญฺญา
“ปสฺสธ โภ ปพฺพชิตสฺส กมฺมํ มกฺกภู
กิริ มาเรตฺวา มังสิ ชาทิตฺวา จมุเม
คเหตฺวา วิจฺรตี”ติ ปาณินิ ปหริตฺวา
ปริหาสมกํสุ.

อำมาตย์เหล่านั้น ครั้นได้ฟังคำนั้น
ด้วยสำคัญว่า “เธอกระทำปาณาติบาต”
จึงได้พากันตบมือ กระทำการหัวเราะ
เยาะเย้ยว่า “ดูกรท่านผู้เจริญ พวกท่านจง
ดูกรรมของบรรพชิต ได้ยินว่าบรรพชิตนี้
ฆ่าสิ่งกินเนื้อแล้ว ถือเอาหนังเที่ยวไปอยู่”.

มหาสตุโต เต ตถา กโรนฺเต
ทิสฺวา “อิเม อตฺตโน วาทเภทนตฺถาย
มม จมุเม อาทาย อาคตภาว
น ชานนุ”ติ ชานาเปสฺสสามิ เนติ
อเหตุกฺวาที ตาว อามนฺเตตฺวา
ปุจฺฉิ “อาวุโส ตฺวํ กสฺมา มํ
ปริภาสตี”ติ. “मितฺตทุพฺภิกมฺมสฺส เจว
ปาณาติปาตสฺส จ กตตฺตา”ติ. ตโต
มหาสตุโต “โย ปน คติยา เจว
ทิกฺกุจียา จ เต สทฺทหิตฺวา เอวํ

พระมหาสัตว์เห็นอำมาตย์เหล่านั้นกระทำ
เช่นนั้นจึงคิดว่า “อำมาตย์เหล่านี้ยังไม่รู้
ความที่เราเอาหนังวานรมาเพราะต้องการ
จะทำลายวาทะของตน เราจักให้พวกเขา
รู้” จึงเรียกอำมาตย์อเหตุกวาที (มีวาทะ
ว่าไม่มีเหตุ) มาก่อน แล้วถามว่า “ดูกร
ท่านผู้มีอายุ เพราะเหตุไร ท่านจึงบริภาษ
เรา”. เขาตอบว่า “เพราะท่านกระทำความ
ประทุษร้ายมิตรและกระทำปาณาติบาต”.
ลำดับนั้น พระมหาสัตว์คิดว่า “ก็บุคคลใด

กเรยฺย เตน ก็ ทุกฺกฏฺฐ"ติ ตสฺส
วาทิ ภินฺนุทฺฐโต อาห

๑๓๙. "อุทฺธิรณฺหา เจ สงฺคตฺตฺยา
ภาวายมนฺวตฺตติ
อกามา อกรณฺเญยฺ วา
กรณฺเญยฺ วาปิ กุพฺพติ
อกามกรณฺเญยฺสฺมี
กุวิธ ปาเปณ ลิมฺปติ.

๑๔๐. โส เจ อตฺถิโก จ ธมฺโม จ
กฺลฺยาณฺน น จ ปาปโก
โกโต เจ วจฺนํ สจฺจํ
สุหโต วานโร มยา.

๑๔๑. อตฺตโน เจ หิ วาทสฺส
อปฺราธํ วิชานิย
น มํ ตฺวํ ครเหยฺยาสึ
โกโต วาโท หิ ตาทีโส"ติ.

ตตฺถ อุทฺธิรณฺหาติ กถา. สงฺคตฺตฺยาติ
สํคตฺติยา ฉนฺนํ อภิชาตีนํ ตํ ตํ
อภิชาตี อุปคฺมเนน.

เพื่ออำมาตย์เหล่านั้นด้วยคติที่ดี ด้วย
ทริฐิ์ที่ดี ฟังกระทำอย่างนั้น บุคคลนั้น
จะชื่อว่า กระทำความชั่วอย่างไร" เมื่อจะ
ทำลายวาทะของอำมาตย์นั้น จึงกล่าวว่

๑๓๙. "ถ้าคำของท่านเป็นตามคติที่ดี และ
ตามสภาพ สัตว์กระทำความผิดที่ไม่
ควรทำบ้าง กรรมที่ควรทำบ้าง
เพราะไม่มีความใคร่ เมื่อบาปที่
สัตว์กระทำไม่มีความใคร่ สัตว์
อะไรในโลกนี้ จะเป็อนด้วยบาป.

๑๔๐. ถ้าเนื้อความแห่งภษิตของท่านนั้น
เป็นอรรถ เป็นธรรม เป็นถ้อยคำ
ที่ดี ไม่ชั่วช้า ถ้าถ้อยคำของผู้เจริญ
เป็นความจริง วานรก็เป็นอันถูก
เราฆ่าดีแล้ว.

๑๔๑. ถ้าท่านรู้ความผิดแห่งวาทะของตน
ก็ไม่ควรจะติเตียนเรา เพราะวาทะ
ของท่านผู้เจริญเป็นเช่นนั้น.

ในคำเหล่านั้น คำว่า คำ ได้แก่
ถ้อยคำ. คำว่า ตามคติที่ดี คือทางไป
ที่ดี คือเข้าถึงภษิตานั้น ๆ บรรดา
ภษิตาติทั้ง ๖ อย่าง.

ภาวายมนุวตตตีติ ภาวเน อนวตตติ
กรณตฺเถ สมฺปทานิ อกามาติ อกาเมน
อนิจุฉาย. อกรณียิ วาติ อกตฺตพฺพํ
ปาปํ กว. กรณียิ วาติ กตฺตพฺพกุสฺลํ
กว. กุพฺพตีติ กโรติ. กุวิธาติ
โก อธิ.

คำว่า เป็นไปตามสภาพ คือยอมเป็นไป
ตามสภาวะ คำว่า ภาวาย เป็นจุดตติ-
วิภัตติใช้ในอรรถแห่งตติยาวิภัตติ. คำว่า
เพราะไม่มีความใคร่ คือไม่มีความ
ปรารถนา ไม่มีความอยากได้. คำว่า
กรรมไม่ควรกระทำ ได้แก่ ความชั่วอัน
ไม่ควรกระทำ. คำว่า กรรมที่ควรกระทำ
ได้แก่ ความดีที่ควรกระทำ. คำว่า
กระทำ คือยอมกระทำ (คำว่า กุพฺพติ
มีค่าเท่ากับ กโรติ). คำว่า สัตว์อะไร
ในโลกนี้ คือใครในโลกนี้.

อิหิ วุตฺตํ โหติ "ตวํ อเหตุกวาที
'นตฺถิ เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย สตฺตทานิ
สํกิลเสายา"ติ อาทิตฺถิโก อัยํ โลกโก
สํคตฺติยา เจว สภาเวเน จ อนวตฺตติ
ปริณมตี ตตฺถ ตตฺถ สุขทฺทฺทํ
ปฏิสํเวเทติ อกามโก จ ปาเป วา
บุญญํ วา กโรตี"ติ วทสิ.

ท่านกล่าวอธิบายคำนี้ว่า "ท่านผู้เป็น
อเหตุวาที มีความเห็นเป็นต้นว่า 'ไม่มี
เหตุไม่มีปัจจัย เพื่อความเศร้าหมองแห่ง
สัตว์ทั้งหลาย' ดังนี้จึงกล่าวว่า 'โลกนี้
ยอมเป็นไปตาม คือยอมอ่อนน้อมไปตามคติ
ที่ดี และตามสภาพเสวยสุขและทุกข์ในที่
นั้น ๆ และสัตว์ผู้ไม่มีความใคร่ยอมทำ
บาปบ้าง บุญบ้าง".

อัยํ ตว อูทฺธิรณฺนา สเจ ตธา
เอวํ สนฺเต อกามกรณียสฺมี อตฺตโน
ธมฺมตาย ปวตฺตมานเน ปาเป โภ อธิ
สฺตฺโต ปาเปเน ลิมฺปตี. สเจ หิ
อตฺตนา อกเตน ปาเปเน ลิมฺปตี น
โกจิ น ลิมฺเปยฺยา"ติ.

คำของท่านนี้ ถ้าเป็นเช่นนั้นคืออย่างนั้น
เมื่อบาปที่สัตว์กระทำด้วยไม่มีความใคร่
เป็นไปอยู่ตามธรรมชาติของตน สัตว์อะไร
ในโลกนี้จะเปื้อนด้วยบาป. ก็ถ้าสัตว์เปื้อน
ด้วยบาปที่ตนไม่ได้กระทำแล้ว ใคร ๆ
ไม่พึงเปื้อนด้วยบาป 'ไม่มีเลย".

๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐

ไส เจติ ไส อเหตุกวาทสงฺฆาโต
 ตว ภาสิตตฺโต อตฺตตฺโต จ อตฺต-
 ไซตโก จ ธมฺโม กลฺยาณ เจ น
 ปาปกโ อเหตุ อปจฺจยา สตฺตา
 สํกิลิสนฺนฺติ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทียนฺตฺติ
 อิทํ โภโต วจฺนํ สจฺจํ เจ สฺหโต
 วานโร มยา โภ อตฺต มม
 โทโสติ อตฺโต.

วิชานียาติ สมฺม สเจ หิ ตฺวํ
 อตฺตโน วาทสฺส อปราริ ชาเนยฺยาสิ
 น มํ ครเหยฺยาสิ. ก็การณา ? โภโต
 วาท หิ ตาทีโส ตสฺมา อຍံ มม
 วาทํ กโรตีติ มํ ปสฺสเสยฺยาสิ อตฺตโน
 ปน วาทํ อชานนฺโต มํ ครหสีติ.

เอวํ มหาสฺตฺโต ตํ นิคฺคณฺหิตฺวา
 อปฺปฏิภาณํ อกาสิ. ไสปี ราชา
 ปริสฺติ มงฺกุฏโต ปตฺตกฺขนฺโธ นิสฺสิทิ.
 มหาสฺตฺโตปี ตสฺส วาทํ ฆินฺนิตฺวา
 อิสฺสสรฺรณวาทิ อามนฺเตตฺวา “ตฺวํ
 อาวุโส มํ กสฺมา ปริหาสฺสิ ยทิ

คำว่า ถ้าเนื้อความ (แห่งภาษิต
 ของท่าน) นั้น ความว่า เนื้อความแห่ง
 ภาษิตที่ท่านกล่าวติ ได้แก่ วาทะ ไม่มี
 เหตุนั้น ถ้าเป็นเนื้อความที่มีประโยชน์
 และส่งเสริมประโยชน์เป็นธรรม เป็น
 ความดีไม่ชั่วช้า ถ้าถ้อยคำของท่าน
 ผู้เจริญ ที่ว่าสัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุ ไม่มี
 ปัจจัย ย่อมเศร้าหมองเอง ย่อมเสวยสุข
 และทุกข์เอง นี่เป็นความจริง วานรก็เป็น
 อันเราฆ่าดีแล้ว โทษอะไรในข้อนี้ จักฟัง
 มีแก่เรา.

คำว่า รู้ ความว่า ดูกรสหายน ก็ถ้าท่าน
 ฟังรู้ความผิดแห่งวาทะของตน ท่านก็
 ไม่ฟังติเตียนเรา. ถ้ามว่า เพราะเหตุไร
 เฉลยว่า เพราะวาทะของท่านผู้เจริญ
 เป็นเช่นนั้น เพราะฉะนั้นท่าน ฟัง
 สรรเสริญเรา ว่าบรรพชิตนี้กระทำตาม
 วาทะของเรา แต่เพราะท่านไม่รู้วาทะ
 ของตัวเอง จึงติเตียนเรา.

พระมหาสัตว์ ช่มชี่อำมาตย์นั้น
 กระทำให้เป็นคนหมดปฏิภาณอย่างนี้.
 แม้พระราชาทรงเป็นผู้ก่อเขิน ในท่าม
 กลางบริษัท ประทับนั่งพระศอตกอยู่.
 ฝ่ายพระมหาสัตว์ ทำลายวาทะของ
 อำมาตย์นั้นแล้ว จึงเรียกอิสสรณวาทิ-

อิสฺสรนิมิตฺวาที สวโร ปจฺเจสี"ติ
วตฺวา อว

อำมาตย์มาแล้วถามว่า "ดูกรท่านผู้มีอายุ
เหตุไฉน ท่านจึงหัวเราะเยาะเรา หากว่า
ท่านแสดงวาทะว่าสิ่งทั้งปวง พระเป็นเจ้า
สร้างให้โดยความเป็นสวาระ" ดังนี้
แล้วกล่าวว่า

๑๔๒. "อิสฺสโร สพฺพโลกสฺส
สเจ กปฺเปติ ชีวิตํ
สเจ อิทฺธี พุยสนภาวญฺจ
กมฺมํ กลฺยาณปาปกํ
นิทฺเทสการี บุริโส
อิสฺสโร เตน ลิมฺปติ.

๑๔๒. "ถ้าพระเป็นเจ้าสร้างชีวิต สร้างฤทธิ์
และความพินาศ สร้างกรรมดี และ
กรรมชั่ว ไว้แก่โลกไซ้ร้ บุรุษผู้ทำ
ตามคำสั่งพระเป็นเจ้า ย่อมเป็อน
ด้วยบาปนั่นเอง.

๑๔๓. โส เจ อตุโถ จ ธมฺโม จ
กลฺยาโณ น จ ปาปกโ
โกโต เจ วจฺนํ สจฺจํ
สุหโต วานโร มยา.

๑๔๓. ถ้าเนื้อความ แห่งภษิตของท่าน
เป็นอรรถ เป็นธรรม เป็นถ้อยคำ
ที่ดีไม่ชั่วช้า ถ้าถ้อยคำของท่าน
ผู้เจริญเป็นความจริง วานรก็เป็น
อันเราฆ่าดีแล้ว.

๑๔๔. อตฺตโน เจ หิ วาทสฺส
อปรารฺถิ วิชาณีย
น มํ ตฺวํ ครเหยฺยาสี
โกโต วาโท หิ ตาทิสฺส"ติ.

๑๔๔. ก็ถ้าท่านรู้ความผิดแห่งวาทะของตน
ก็จะไม่ฟังตีเตียนเรา เพราะว่า
วาทะของท่านผู้เจริญเป็นเช่นนั้น".

ตตฺถ กปฺเปติ ชีวิตฺนฺติ สเจ
พฺรหฺมา วา อญฺโฆ วา โกจิ
อิสฺสโร ตฺวํ กสิยา ชีว ตฺวํ
โครฺกฺเขนาติ เอวํ สพฺพโลกสฺส ชีวิตํ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สร้างชีวิต
ความว่า ถ้าพระพรหม หรือพระเป็นเจ้า
องค์อื่น ย่อมจัดแจงตรวจตรา ชีวิตของ
โลกทั้งหมดดั่งนี้ว่า ท่านจงเลี้ยงชีพ

สังวิทหติ วิชาเรติ.

ด้วยการไถนา ท่านจงเลี้ยงชีพด้วยการรักษาไถ เป็นต้น.

อิทธิ พุยสนภาวญจาติ อิติ อิสฺสรียาทิ-
ภาทา อิทธิโย จ ภาติวินาสาทิกั
พุยสนภาวญจ เสสญจ กลุยาณปาปกั
กมฺมํ สพุพฺ ฺยทิ อิสฺสโรว กปุเปติ
กโรติ.

คำว่า **สร้างฤทธิ์และความพินาศ**
ความว่า ถ้าพระเป็นเจ้าของเจ้าสร้าง คือกระทำ
ฤทธิ์ต่างประเภท มีความเป็นใหญ่เป็นต้น
สร้าง ความพินาศ มีความพินาศแห่งญาติ
เป็นต้น และสร้างกรรมดีชั่วที่เหลือทั้งหมด.

นิทุเทสการีติ ยทิ ตสฺส นิทุเทสั
อาณตฺติเมว เสโส โย โกจิ ปุริโส
กโรติ เอวํ สนฺเต โย โกจิ ปาปึ
กโรติ ตสฺส อิสฺสเรน กตตฺตา
อิสฺสโรว เตน ปาเปณ ลิมฺปติ. เสสั
ปุริมเนยเน เวทิตพุพฺ. ยถา จ อธิ
เอวํ สพุพฺตถ.

คำว่า **ผู้กระทำตามคำสั่ง** ความว่า
ถ้าบุรุษคนใดคนหนึ่งที่เหลือ กระทำ
ตามคำสั่ง คือคำสั่งนั้นแล ของพระ-
เป็นเจ้านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น คนใดคนหนึ่ง
ก็ยอมทำบาปได้ พระเป็นเจ้าเท่านั้นยอม
เปื้อนด้วยบาปนั่นเอง เพราะพระเป็นเจ้า
กระทำบาปนั้น ข้อความที่เหลือพึงทราบ
โดยนัยก่อน. อนึ่ง พึงทราบข้อความ
ในที่ทั้งหมดเหมือนในที่นี้.

อิติ อมฺพโตว มุคฺคริ คเหตฺวา
อมฺพํ ปาเตนฺโต ฺวีย อิสฺสรกรณเนว
อิสฺสรกรณวาทํ ภินฺทิตฺวา ปุพฺเพกตฺวาที
อามนฺเตตฺวา "ตฺวํ อาวุโส มํ ก็
ปริหาสสิ ยทิ ปุพฺเพกตฺวาที สจฺจํ
มณฺณสึ"ติ วตฺวา อาห

พระมหาสัตว์ ทำลายวาทะว่า
พระเป็นเจ้าสร้าง ด้วยการกระทำของ
พระเป็นเจ้านั่นเอง ดุจบุคคลหยิบเอา
ไม้ค้อนจากต้นมะม่วงขว้างผลมะม่วงให้
หล่นลง ด้วยประการฉะนี้ แล้วจึงเรียก
ปุพเพกตวาที่อำมาตย์เข้ามาแล้วกล่าวว่า
"ดูกรท่านผู้มีอายุ ท่านหัวเราะเยาะเย้ย
เราทำไม ถ้าท่านสำคัญว่าวาทะที่กระทำ
ไว้ในก่อน เป็นความจริง" แล้วกล่าวว่า

๑๔๕. "สเจ ปุพฺพเพตฺตเหตุ
 สุขทฺทฺขี นิคฺคจฺฉติ
 ปรารณกั กตฺติ ปาปึ
 ตเมโส มุญฺจเต อธิณฺ
 ปรารณกอธิณโมกฺโข
 กุวิธ ปาเปณ ลิมฺปติ.

๑๔๖. โส เจ อตฺตโต จ ธมฺโม จ
 กถฺยาถเน น จ ปาปโก
 โภโต เจ วจันฺตี สจฺจํ
 สุหโต วานโร มยา.

๑๔๗. อตฺตโน เจ หิ วาทสุส
 อปราณํ วิชานีย
 น มํ ตฺวํ ครเหยฺยาสี
 โภโต วาโท หิ ตาทีโส"ติ.

ตตฺถ ปุพฺพเพตฺตเหตุติ ปุพฺพเพ-
 กตเหตุ บุริมภเว กตฺกมฺมกฺรณฺเนว.
 ตเมโส มุญฺจเต อธิณฺติ โย
 วนฺพณฺธาทีหิ ทฺทฺขี ปาปฺปณฺตติ ยทิ
 โส ยํ เตน ปรารณกั กตฺติ
 ปาปึ ตํ อิทานิ อธิณฺ มุญฺจติ เอวํ
 สนฺเต มมาปึ เอส ปรารณกอธิณโต
 โมกฺโข อนเนน หิ มกฺกญฺญน ปุพฺพเพ
 ปริพฺพาชเคน หุตฺตวา อหํ มกฺกญฺญ
 สมานิ มาเรตฺตวา ชาทีโต ภวิสฺสามิ

๑๔๕. "ถ้าสัตว์ยอมเข้าถึงสุข และทุกข์
 เพราะเหตุแห่งกรรมที่กระทำไว้ใน
 ปางก่อน บาปเก่าที่กระทำไว้แล้ว
 เขาย่อมเปลื้องหนี้้นั้นได้ ความพ้น
 จากหนี้เก่ามีอยู่ ใครเล่าในโลกนี้
 จะเป็นหนี้ด้วยบาป.

๑๔๖. ถ้าเนื้อความแห่งภษิตของท่านนั้น
 เป็นอรรถ เป็นธรรม เป็นคำที่ดี
 ไม่ชั่วช้า ถ้าถ้อยคำของท่านผู้เจริญ
 เป็นความจริง วานรก็เป็นอัน
 ถูกเราฆ่าดีแล้ว.

๑๔๗. ก็ถ้าท่านรู้ความผิดแห่งวาตะของตน
 ก็จะไม่พึงติเตียนเรา เพราะว่า
 วาตะของท่านผู้เจริญเป็นเช่นนั้น".

ในคำเหล่านั้น คำว่า เพราะเหตุ
 ได้กระทำกรรมไว้ในปางก่อน คือ
 เพราะเหตุแห่งกรรมที่ตนได้กระทำไว้ใน
 ปางก่อนแน่แท้. คำว่า ผู้นั้นยอมเปลื้อง
 หนี้้นั้นได้ ความว่า ผู้ใดยอมถึงทุกข์
 โดยการถูกฆ่าและถูกจองจำเป็นต้น หาก
 ผู้นั้นจะเปลื้องหนี้ คือบาปเก่าที่เขากระทำ
 ไว้แล้วนั้นในบัดนี้ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น
 แม้เราก็จะพ้นจากหนี้เก่านั้นได้ ก็เรา
 เป็นถึง ถูกถึงตัวนั้นซึ่งเป็นปริพาชกใน

สุวายํ อธิ มกุกฏตุตํ ปตุโต มยา
ปริพาชกตตมฺปตฺเตน มาเรตฺวา ขาทิตฺโต
ภวิสฺสตี โภ อธิ ปาเปน ลิมฺปตีติ.

อิตติ โส ตสฺสาปี วาทํ
ภินฺทิตฺวา อฺจุเจทฺวาที อภิมุขํ กตฺวา
“ตฺวํ อวฺโส นตฺถิ ทินฺนุนฺติ อาทีนฺ
วตฺวา ‘อิธฺว สตฺตา อฺจุฉิขฺชนฺติ
ปรโลกคตฺตา นาม นตฺถิตฺติ มนฺณมาโน
กสฺมา มํ ปริหาสสี”ติ สนฺตฺชฺเชตฺวา
อาห

๑๔๘. “จตุณฺนํเยวปาทาย
    รูปํ สมฺภอติ ปาณินํ
    ยโต จ รูปํ สมฺภอติ
    ตตฺถเวว อนฺุปกจฺจติ
    อิธฺว ชีวติ ชีโว
    เปจฺจ เปจฺจ วินสฺสตี.

๑๔๙. อฺจุฉิขฺชติ อຍံ โลกโ
    เย พาลา เย จ ปณฺทิตฺตา
    อฺจุฉิขฺชมาเน โลกสฺมี
    ภฺวิธฺ ปาเปน ลิมฺปตี.

ก่อนฆ่ากินเสีย ปริพาชกนั้นกลับชาติมา
เป็นลิงในอัฐภพนี้ ก็จักถูกเราผู้กลับชาติ
มาเป็นปริพาชก ฆ่ากินเสีย ใครเล่าใน
โลกนี้จะเป็อนด้วยบาป.

พระมหาสัตว์ ครั้นทำลายวาทะ
ของบุพเพทวาที่อำมาตย์ แม้นั้น ด้วย
ประการฉะนี้แล้ว จึงกระทำอุจฺเจทฺวาที
อำมาตย์ไว้ตรงหน้า แล้วกล่าวคุกคามว่า
“ดูกรท่านผู้มีอายุท่านกล่าวคำเป็นต้นว่า
‘ท่านที่บุคคลให้แล้วไม่มีผล และสำคัญ
อยู่ว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมขาดสูญ ในโลก
นี้เท่านั้น ชื่นชื่อว่าสัตว์ผู้ไปสูโลกหน้า
ไม่มีเลย เพราะเหตุไร ท่านจึงหัวเราะ
เยาะเรา’ แล้วกล่าวว่า

๑๔๘. “รูปของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมเป็นอยู่
ได้ เพราะอาศัยธาตุทั้ง ๔ เท่านั้น
ก็รูปย่อมเกิดจากสิ่งใด ย่อมเข้า
ถึงในสิ่งนั้นอย่างเดิม ชีพย่อมเป็น
อยู่ในโลกนี้เท่านั้น ครั้นละโลกนี้
แล้ว ย่อมพินาศในโลกลหน้า.

๑๔๙. โลกนี้ขาดสูญ ชนเหล่าใดเป็นพาล
ก็ตาม เป็นบัณฑิตก็ตาม ชน
เหล่านั้นทั้งหมดย่อมขาดสูญ เมื่อ
โลกขาดสูญอยู่เช่นนี้ ใครเล่าใน
โลกนี้จะเป็อนด้วยบาป.

๑๕๐. โส เจ อตฺถิโ ๑ ฌมฺโม ๑
 กฤษยาณ น ๑ ปาปโก
 โภโต เจ วจัน สจฺจ
 สุหโต วานโร มยา.

๑๕๑. อตฺตโน เจ หิ วาทสฺส
 อปราริ วิชาณีย
 น มํ ตฺวํ ครเหยฺยาสี
 โภโต วาโท หิ ตาทิโส”ติ.

ตตถ จตฺนุนฺนติ ปจฺวีอาทินิ
 ฏตานิ รุปนฺติ รุปกฺขนฺธ. ตตฺถเววาทิ
 ยโต ตํ รุปํ สมฺภอติ นิรฺชฺฌนกาเลปิ
 ตตฺถเวว นิคฺจฺจติ อิมินา ตสฺส
 “จตฺมมหาภูติโก อัยํ ปุริโส ยทา กาลิ
 กโรติ ปจฺวี ปจฺวีกายํ อนุเปติ
 อนุปกฺจฺจติ อาโป เตโช วาโย
 วาโยกายํ อนุเปติ อนุปกฺจฺจติ
 อากาสํ อินฺทฺริยานิ สงฺกมฺนฺตี
 อาสนฺหิปญฺจมา ปุริสา มตํ อาทาย
 คจฺจนฺติ ยาว อาพฺพนปทานิ
 ปญฺญาณนฺติ กาโปตกาณิ อฏฺฐิณิ
 ภวฺนฺติ ภสฺสมนฺตาทุติโย ทตฺตฺตฺตฺตฺต
 ยทิตํ ทานํ เตสํ ตฺจฺจนา
 มุสาภิลปา เย เกจฺจ อตฺถิกวาทํ
 วทนฺติ พาลา ๑ ปญฺทิตา ๑

๑๕๐. ถ้าเนื้อความ แห่งภาษิตของท่าน
 นั้น เป็นอรรถ เป็นธรรม เป็น
 ถ้อยคำที่ดีไม่ชั่วช้า ถ้าย่อยคำของ
 ท่านผู้เจริญเป็นความจริง วานร
 ก็เป็นอันเราฆ่าดีแล้ว.

๑๕๑. ก็ถ้าท่านรู้ความผิดแห่งวาทะ ของ
 ตน ก็จะไม่ฟังติเตียนเรา เพราะ
 วาทะของท่านผู้เจริญเป็นเช่นนั้น”.

ในคำเหล่านั้น คำว่า ธาตุทั้ง ๔
 ได้แก่ ภูตทั้ง ๔ มีดินเป็นต้น. คำว่า
 รูป ได้แก่ รูปขันธ์. คำว่า ในสิ่งนั้น
 อย่างเดิม ความว่า รูปนั้นย่อมเกิดขึ้น
 จากสิ่งใด แม้ในเวลาดับย่อมกลับไป
 ในสิ่งนั้นอย่างเดิม ด้วยคำนี้พระมหาสัตว์
 ยังความเห็นของอุจเฉทวาทที่อำมาตย์นั้น
 ให้ตั้งขึ้นอย่างนี้ว่า “บุรุษผู้ประกอบด้วย
 มหาภูตรูปทั้ง ๔ นี้ ย่อมกระทำกาละลงใน
 เวลาใด ร่างกายที่เป็นส่วนของดิน
 ย่อมไปตาม คือ เข้าถึงความเป็นดิน ส่วน
 ที่เป็นน้ำก็เข้าถึงความเป็นน้ำ ส่วนที่เป็น
 ไฟก็เข้าถึงความเป็นไฟ ส่วนที่เป็นลม
 ก็เข้าถึงความเป็นลมไป บุรุษทั้งหลาย
 ผู้มีแคว่เป็นที่ ๕ ย่อมหามเอาอากาศ ซึ่ง
 รวมกันเป็นอินทรีย์ตายแล้วไป รอยเท้าไป

กายสุส เมทา อัจฉิขฺชนฺติ วินฺสุสนฺติ
น โหนฺติ ปรมฺมรณฺนาติ อิมํ ทิฏฺฐิจฺ
ปติฏฺฐาเปสฺสิ:

อิเววาทิ อิมสฺมึเวยว โลกํ ซีโว
ซีวติ. เปจฺจ เปจฺจ วินฺสุสตีติ
ปรโลเก นิพฺพุตฺตสฺสโต คตฺติวเสน อิตฺ
อนาคนฺตฺวา ตตฺถเวยว ปรโลเก วินฺสุสตี
อฺจฺฉิขฺชนฺติ เอยฺว อฺจฺฉิขฺชนฺมาเน โลกสฺมึ
โก อิตฺ ปาเปเน ลิมฺปติ.

อิตฺติ โส ตสฺสาปี วาทำ ภินฺทิตฺวา
ขตฺตวิชฺชวาทิ อามนฺเตตฺตฺวา “ตฺวํ
อาวฺโส มาตาปิตโรปิ มาเรตฺตฺวา
อตฺตโน อตฺถโก กาทฺพุโพ’ติ อิมํ
ลทฺธิ อุกฺขิปิตฺวา วิจฺรณฺโต กสฺมา
มํ ปรีหาสตี”ติ วตฺตฺวา อาห

สุปาชา ยังปรากฏอยู่ตราบใด กระตุกที่มี
สีดฺจนกพิราบก็ยังมีอยู่ตราบนั้น การบูชา
ทั้งหลาย มีเถ้าเป็นที่สุด ทานอันคนเขลา
บัญญัติไว้ ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง กล่าว
วาทะว่ามี คำพูดของชนเหล่านั้น เปล่า
และกล่าวเท็จ จะเป็นพาลหรือบัณฑิต
ก็ตาม เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก
ย่อมขาดสูญ คือ พินาศไปหาจะมีอะไรไม่.

คำว่า ในโลกนี้ คือ ซีพยอมเป็นอยู่ใน
โลกนี้เท่านั้น. คำว่า ครั้นละโลกนี้ไปแล้ว
ย่อมพินาศในโลกหน้า ได้แก่ สัตว์ที่เกิด
ในโลกหน้าก็ไม่กลับมาในโลกนี้อีก ด้วย
อำนาจแห่งคติ ย่อมพินาศขาดสูญไป
ในโลกหน้านั้นทีเดียว เมื่อโลกขาดสูญ
อยู่อย่างนี้ ใครเล่าจะเปื้อนด้วยบาป
ในโลกนี้.

พระมหาสัตว์นั้น ทำลายวาทะแม่
ของอฺจฺฉเวทวาทิอำมาตย์นั้น ด้วยประการ
ฉะนี้แล้ว จึงเรียกขัตตวิชชวาทิอำมาตย์
เข้ามา แล้วกล่าวว่า “ดูกรท่านผู้มีอายุ
ท่านที่เยวยกัลลฺหิณีว่า ‘บุคคลควรฆ่าแม่
มารดาและบิดา แล้วกระทำประโยชน์
แก่ตน’ ดังนี้. ทำไมจึงหัวเราะเยาะเรา”
แล้วกล่าวว่า

๑๕๒. "อาหุ ชุตตวิธา โลก
 พาลา ปณฺชิตมานิโน
 มาตริ ปิตริ หนฺนุเณ
 อโถ เขฎฺฐปิ ภาตริ
 หนฺนุเยย ปุตฺตทาเร จ
 อตุโถ เจ ตาทิสเ สียา"ติ.

ตตุถ ชุตตวิธาติ ชุตตวิธา.
 อยเมว วา ปาโจ. ชุตตวิธชฺชาจฺริยานํ
 เอตํ นามํ.

พาลา ปณฺชิตมานิโนติ พาลา
 สมานาปิ ปณฺชิตา มยํ อตุตโน
 ปณฺชิตภาวํ ปกาเสสุสามาติ มนุญ-
 มานา ปณฺชิตมานิโน หุตฺวา เอวมาหุ.

อตุโถ เจติ สเจ อตุตโน ตถารูโป
 โกจิ อตุโถ สียา น กิณฺุจि ปฺริวชฺเชยฺย
 สพุพํ หนฺนุเยย วาติ วทฺหุติ ตฺวํปิ
 เนสํ อณฺุตโรติ.

๑๕๒. "อาจารย์ทั้งหลายผู้มีวาตะว่า การ
 ชำมารดาบิดา เป็นกิจที่ควรทำ
 ได้กล่าวแล้วในโลก พวกคนพาลมี
 ความสำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต พึง
 ชำมารดาบิดา อนึ่ง พึงฆ่าแม่พี่
 และน้อง พึงฆ่าบุตรและภรรยา
 ถ้าประโยชน์เช่นนั้นพึงมี".

ในคำเหล่านั้น คำว่า ผู้มีวาตะ
 ว่าการชำมารดาบิดาเป็นกิจที่ควรทำ
 ได้แก่ ผู้มีความรู้ว่าการชำมารดา
 เป็นสิ่งที่ควรทำ. อีกอย่างหนึ่ง บาลีว่าเป็น
 ชุตตวิธา ดังนี้ก็มี. คำว่า ชุตตวิธา นี้เป็นชื่อ
 ของอาจารย์ผู้มีความรู้ว่าการชำมารดา
 บิดาเป็นสิ่งที่ควรทำ (ผู้มีความรู้ชุตฺราก).

คำว่า คนพาลผู้มีความสำคัญตนว่าเป็น
 บัณฑิต ความว่า ชนทั้งหลายผู้เป็นพาล
 สำคัญอยู่ว่า พวกเราเป็นบัณฑิตประกาศ
 ว่าตนเป็นบัณฑิต เป็นผู้มีความสำคัญว่า
 เป็นบัณฑิต จึงกล่าวอย่างนี้.

คำว่า ถ้าประโยชน์ ความว่า อาจารย์
 กล่าวไว้ว่า ถ้าประโยชน์อะไร ๆ มีรูปเห็น
 ปานนั้นจะพึงมีแก่ตน บุคคลไม่ควรเว้น
 อะไร ๆ ไว้ ควรฆ่าทั้งหมด แม้ท่านก็เป็น
 คนใดคนหนึ่งในบรรดาอาจารย์ผู้มีวาตะ
 เช่นนั้น เหล่านั้น.

เอวํ ตสฺส ลหุธี ปติฏฺฐาเปตฺวา
อตุตฺตโน ลหุธี ปกาเสนฺโต อาห

พระมหาสัตรี ยังลัทธิของชาติต-
วิชชวาที่อำมาตย์ ให้ตั้งอยู่อย่างนี้แล้ว
เมื่อจะประกาศลัทธิของตนจึงกล่าวว่า

๑๕๓. "ยสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย
นิสีเทยฺย สยฺเยยฺย วา
น ตสฺส สาขํ ภณฺเษยฺย
मितฺตทฺพุโก หิ ปาปโก.

๑๕๓. "บุคคล ฟุ้งนั่งหรือนอนในร่มไม้ได้
ไม่พึงหักกิ่งไม้ นั้น เพราะว่าคน
ประทุษร้ายมิตร เป็นคนเลว.

๑๕๔. อถ อตุเถ สมฺปฺปนฺเน
สมฺมูลมฺปิ อพฺพเห
อตุเถ เม สมฺพเลนาปี
สุหโต วานโร มยา.

๑๕๔. ถ้าเมื่อมีความต้องการเกิดขึ้น ควร
ถอนไปแม้ทั้งราก แม้ประโยชน์ก็
จะมีแก่เรามาก วานรเป็นอันเรา
ฆ่าดีแล้ว.

๑๕๕. โส เจ อตุเถ จ ธมฺโม จ
กฺลฺยาณํ น จ ปาปโก
โกโต เจ วจันํ สจฺจํ
สุหโต วานโร มยา.

๑๕๕. ถ้าเนื้อความแห่งภาสิตของท่านนั้น
เป็นอรรถและเป็นธรรม เป็นถ้อยคำ
ที่ดีไม่ชั่วช้า ถ้าถ้อยคำของท่าน
ผู้เจริญเป็นความจริง วานรก็เป็น
อันเราฆ่าดีแล้ว.

๑๕๖. อตุตฺตโน เจ หิ วาทสฺส
อปรารฺถํ วิชานีย
น มํ ตฺวํ ครเหยฺยาสี
โกโต วาโท หิ ตาทิโส"ติ.

๑๕๖. ก็ถ้าท่านรู้ความผิด แห่งวาทะ
ของตน ก็จะไม่พึงติเตียนเรา
เพราะว่าวาทะของท่านผู้เจริญเป็น
เช่นนั้น".

ตตฺถ อมฺโก ขตฺตวิชฺช อมฺหากํ
ปน อาจริยา เอวํ วณฺณยฺนฺติ
"อตุตฺตนา ปริภุตฺตจฺฉายสฺส รุกฺขสฺสาปี
สาขํ วา ปณฺณํ วา น ภณฺเษยฺย"

ในคานานันมีอธิบายว่า ดูกรชาติต-
วิชชอำมาตย์ผู้เจริญ ก็อาจารย์ทั้งหลาย
ของพวกเราพรรณนาไว้อย่างนี้ว่า "บุคคล
ไม่พึงหักกิ่งหรือใบของตนไม้ที่ตนได้อาศัย

ก็การณา ? มิตฺตทพฺโฆ หิ ปาปโก
ตฺวํ ปน เหวํ วเทสิ อถ อตฺถ
สมฺปฺปนฺเน สมูลมฺปิ อพฺพเหติ.

มมญฺจ ปาถะยฺเยน อตฺถโ อโหสิ
ตฺสุมํ สเจเปส มยา หโต ตถาปิ
อตฺถโ เม สมฺพเลนาปิ สุหโต วานโร
มยาติ.

เอวํ โส ตสฺสาปิ วาหํ ภินฺทิตฺวา
ปญฺจสุปฺปี เตสุ อปฺปฏิภาณะสุ นิสินฺนะสุ
ราชานํ อามนฺเตตฺวา "มหาราช ตฺวํ
อิมะ ปญฺจรฎฺฐจฺวิโลปเก มหาโจเร
คเหตฺวา วิจฺรลฺสิ อโห พาลโ เอวรูปานํ
หิ สํสคฺเคน ปุริโส ทิฏฺฐธมฺมิกมฺปิ
สมฺปรายิกมฺปิ มหาทฺกขํ ปาปฺญะยฺยาติ
วตฺวา รมฺโถ รมฺมํ เทเสนฺโต อาห

๑๕๗. "อเหตฺวาโท ปุริโส
โย จ อิสฺสรกฺตฺติโก
ปฺพฺพเพตฺตี จ อฺจฺเจทํ
โย จ ขตฺตฺวิโร นโร.

รํงมา" ภาวํว เพราะเหตุอะไร ? แก้วว่า
เพราะบุคคลผู้ประทุษร้ายต่อมิตร เป็นคน
เลว แต่ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า ถ้าเมื่อมีความ
ต้องการเกิดขึ้น ก็พึงถอนแม้พร้อมทั้งราก.

ก็เรามีความต้องการด้วยเสียบ้าง เพราะ
ฉะนั้น แม้หากว่าเราฆ่าวานรนี้ ประโยชน์
ก็จะมีแก่เรามากอย่างนั้น วานรจึงเป็น
อันเราฆ่าดีแล้ว.

พระมหาสัตว์ ทำลายวาทะของ
ชัตตวิชชวาที่อำมาตย์เมื่อนั้นอย่างนี้แล้ว
เมื่อมหาอำมาตย์ทั้ง ๕ เหล่านั้น หมด
ปฏิภาณนิ่งเฉยแล้ว จึงเรียกพระราชามา
แล้วทูลว่า "ข้าแต่มหาราชเจ้า พระองค์
พามาหาโจรปล้นแคว้นทั้ง ๕ คนเหล่านี้
เสด็จเที่ยวไป นำอณาถนั้ก พระองค์เป็น
คนฉลาด ด้วยว่าบุคคลพึงถึง ความทุกข์
ใหญ่ทั้งในภพนี้และภพหน้า เพราะความ
คลุกคลีกับคนพาลเห็นปานนี้" เมื่อจะ
แสดงธรรมแก่พระราชาก็กล่าววว่า

๑๕๗. "บุรุษผู้มีวาทะว่าไม่มีเหตุ ๑ บุรุษผู้
มีวาทะว่าพระเจ้าสร้างโลก ๑ บุรุษ
ผู้มีวาทะว่าสุขทุกข์ ที่เกิดมีเพราะ
ทำไว้ก่อน ๑ บุรุษผู้มีวาทะว่าโลก
ขาดสูญ ๑ คนผู้มีวาทะว่าการฆ่า
มารดาบิดาเป็นกิจที่ควรทำ ๑.

๑๕๘. เอเต อสปุริสา โลก
 พาลา ปณฺฑิตมานิโน
 กเรยฺย ตาทีโส ปาปํ
 อโถ อญฺญมปิ การเย
 อสปุริสสํสคฺโค
 ทุกฺขนฺโต กฏฺกทฺโรย"ติ.

ตตฺถ ตาทีโสติ มหาราช
 ยาทีสา เอเต ปญฺจ ทิฏฺฐิตติกา
 ตาทีโส ปุริโส สยํปิ ปาปํ กเรยฺย
 ยฺวาสุส วจันํ สุนาติ ตํ อญฺญํปิ
 การเย.

ทุกฺขนฺโตติ เอวฺรุเปหิ อสปุริเสหิ
 สหฺริ สํสคฺโค ปฺรโลเกปิ อธิโลเกปิ
 ทุกฺขนฺโต กฏฺกทฺโรย จ โหติ. อิมสฺส
 ปนตฺถสฺส ปกาสนตฺถํ "ยานิ กานิจิ
 ภิกฺขเว ภยานิ อุปฺปชฺชนฺติ สพฺพานิ
 ตานิ พาลโต"ติ. สุตฺตํ อหฺริตพฺพํ.
 โคธชาตกสญฺชีวชาตกอกิตฺติชาตกาทีหิ
 วายมตฺถโถ ทีเปตพฺพํ.

๑๕๘. คนทั้ง ๕ เหล่านี้ เป็นอัสตบุรุษ
 เป็นคนพาล มีความสำคัญตนว่า
 เป็นบัณฑิตในโลก คนเช่นนั้นพึง
 ทำบาปด้วยตนเอง ทั้งพึงชักนำ
 คนอื่นให้ทำด้วย ความคลุกคลี
 ด้วยอัสตบุรุษมีความทุกข์เป็นที่สุด
 มีผลเผ็ดร้อนเป็นกำไร".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า คน
 เช่นนั้น ความว่า ดูกรมหาราชเจ้า
 บุคคลผู้เช่นเดียวกัน กับบุรุษผู้มีทิวี่และ
 คติ ทั้ง ๕ คน พึงกระทำบาปแม้ด้วย
 ตนเอง ทั้งชักชวนคนอื่นที่เชื่อฟังคำของเขา
 ให้กระทำด้วย.

คำว่า มีความทุกข์เป็นที่สุด ความว่า
 ความคลุกคลีกับอัสตบุรุษทั้งหลายเห็น
 ปานนี้ มีความทุกข์เป็นที่สุด และมีผล
 เผ็ดร้อนเป็นกำไรทั้งในโลกนี้ ทั้งในโลก
 หน้า และเพื่อจะประกาศเนื้อความนี้
 พึงนำพระสูตรว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย
 ภัยทั้งหลายเหล่าใดเหล่าหนึ่งย่อมเกิดขึ้น
 ภัยเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเกิดขึ้นจาก
 คนพาล" ดังนี้เป็นต้นมา อีกอย่างหนึ่ง
 พึงแสดงเนื้อความนี้ด้วยชาดกทั้งหลาย
 มีโคธชาตก สญฺชีวชาตก และอกิตติ-
 ชาตก เป็นต้น.

อิทานิ โอบมุขมทสุสนวเสน
ธมฺมเทศนํ วฑฺฒเนนฺโต อาห

พระมหาสัตว์ เมื่อจะขยายพระ-
ธรรมเทศนา ด้วยอำนาจการแสดงอุปมา
ในบัดนี้ จึงกล่าวว่

๑๕๙. "อุรพฺภุรฺฐเปณ พภาสุ ปุพฺพเพ
อัสสิโกโต อชฺชุตฺถิ อูเปติ
หนุตฺตวา อฺรณฺณี อชฺชียํ อชฺชญจ
หนุตฺตวา สยิตฺตวา เยน กามํ ปเลติ.

๑๕๙. "ในปางก่อน นกยางตัวหนึ่งมีรูป
เหมือนแกะ พวกแกะไม่รังเกียจ
เข้าไปสู่ฝูงแกะ ข่าแกะทั้งตัวเมีย
ตัวผู้ ครั้นข่าแล้วก็บินหนีไป ด้วย
อาการอย่างใด.

๑๖๐. ตถาวินฺธเก สมนพฺรหฺมณฺณา เส
จฺหนํ กตฺตวา วญฺจยฺนฺติ มนุสฺสเส
อนาสกา ถนฺนุชิลเสยฺยกา จ
รโหชฺชุลฺลํ อุกฺกุฏิกปฺปธานํ
ปริยายภตฺตตฺตญจ อปานกตฺตตา
ปาปาจารา อรหนฺโต วทานา.

๑๖๐. สมณพราหมณ์บางพวก ก็มีอาการ
เหมือนอย่างนั้น กระทำการปิดบัง
ตัว เพียวหลอกลวงพวกมนุษย์
บางพวกประพฤติไม่กินอาหาร
บางพวกนอนบนแผ่นดิน บางพวก
ทำกิริยาขัดถูฐลีในตัว บางพวกตั้ง
ความเพียรเดินกระโหรง บางพวก
งดกินอาหารชั่วคราว บางพวกไม่
ดื่มน้ำ เป็นผู้มีอาจารย์เลวทราม
เพียวพูดอวดว่าเป็นพระอรหันต์.

๑๖๑. เอเต อสฺสปุริสา โลก
พาลา ปณฺชิตมานิโน
กเรยฺย ตาทีโส ปาปี
อโถ อญฺญปิ การเย
อสฺสปุริสสฺสคฺโค
ทุกฺขนฺโต กฏฺฎทฺทโรย.

๑๖๑. คนเหล่านั้นเป็นอสังตบุรุษ เป็น
คนพาล แต่สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต
ในโลก คนเช่นนั้นพึงทำบาปด้วย
ตนเอง อนึ่ง พึงชักชวนแม้คนอื่น
ให้ทำความคลุกคลีกับอสังตบุรุษ มี
ความทุกข์เป็นที่สุด มีผลเผ็ดร้อน
เป็นกำไร.

๑๖๑. เอเต อสฺสปุริสา โลก พาลา ปณฺชิตมานิโน กเรยฺย ตาทีโส ปาปี อโถ อญฺญปิ การเย อสฺสปุริสสฺสคฺโค ทุกฺขนฺโต กฏฺฎทฺทโรย.

๑๖๒. ยมาหุ นตฺถิ วัริยฺนฺตฺติ
 เหตุญจ อปวทฺตฺติ^๑ เย
 ปรการี อตฺตการญจ
 เย ตฺจจฺฉํ สมวณฺณญํ

๑๖๓. เอเต อสฺสปุริสา โลก
 พาลา ปณฺฑิตฺมานิโน
 กเรยฺย ตาทีโส ปาป
 อโถ อณฺเฏปี การเย
 อสฺสปุริสสํสฺสคฺโค
 ทุกฺขนฺโต กฏฺกฺทฺโรโย.

๑๖๔. สเจ หิ วัริยํ นาสฺส
 กมฺมํ กลฺยาณปาปกํ
 น ภเว วฑฺฒกํ ราชา
 นปี ยนฺตานิ การเย.

๑๖๕. ยสฺมา จ วัริยํ อตฺถิ
 กมฺมํ กลฺยาณปาปกํ
 ตสฺมา ยนฺตานิ กาเรติ
 ราชา ภรติ วฑฺฒกํ.

๑๖๖. ยถิ วสฺสสฺตํ เทโว
 น วสฺสเส น หิมํ ปเต
 อฺจุฉิฯเชยฺย อยํ โลก
 วินสฺสเสยฺย อยํ ปชา.

๑๖๒. คนพวกที่กล่าวว่า ความเพียรไม่มี และพวกที่กล่าวหาเหตุดีเตียน การกระทำของผู้อื่นบ้าง กล่าวสรรเสริญ การกระทำของตนบ้าง และพูดเปล่า ๆ บ้าง.

๑๖๓. คนเหล่านี้ เป็นอัสตบุรุษเป็นคนพาล แต่สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิตในโลก คนเช่นนั้น พึ่งทำบาปด้วยตนเอง อนึ่ง พึงชักชวนแม้คนอื่นให้ทำด้วย ความคลุกคลีกับอัสตบุรุษ มีความทุกข์เป็นที่สุด มีผลเผ็ดร้อนเป็นกำไร.

๑๖๔. ก็ถ้าความเพียรไม่พึงมี กรรมดีกรรมชั่วไม่มีไซ้ พระราชาจะไม่ทรงชูปเลี้ยงพวกช่างไม้ แม้ นายช่างก็ไม่พึงให้ทำยนต์ทั้งหลาย.

๑๖๕. แต่เพราะความเพียรมีอยู่ กรรมดีกรรมชั่วมีอยู่ ฉะนั้น นายช่างจึงให้ทำยนต์ทั้งหลาย พระราชาก็ทรงชูปเลี้ยงนายช่าง.

๑๖๖. ถ้าฝนไม่ตก น้ำค้างไม่ตกตลอด ร้อยปี โลกนี้ก็พึงขาดสูญ หมูสัตว์ก็พึงพินาศ.

^๑ ฉ. เหตุญจ ปวทฺตฺติ.

๑๖๗. ยสุมมา จ วสุสตี เทโว
 หิมญจานุผู้สียติ
 ตสฺมา สสฺซานิ ปฺจฺจนฺติ
 รฏฺจฺนฺจ ปาลยเต จิริ.

๑๖๘. ควญฺเจ ตรมานานํ
 ชิมฺหิ คจฺจนฺติ ปุํคโว
 สพฺพา ตา ชิมฺหิ คจฺจนฺติ
 เนตฺเต ชิมฺหิ คเต สติ.

๑๖๙. เอวเมว มนฺสุเสสุ
 โย โหติ เสฏฺจฺสมฺมโต
 โส เจ อธมฺมํ จรติ
 ปเคว อิตรา ปชา
 สพฺพิ รฏฺจํ ทุกฺขํ เสติ
 ราชา เจ โหติ อธมฺมิโก.

๑๗๐. ควญฺเจ ตรมานานํ
 อุฑฺฐิ คจฺจนฺติ ปุํคโว
 สพฺพา ตา อุฑฺฐิ คจฺจนฺติ
 เนตฺเต อุฑฺฐิ คเต สติ.

๑๗๑. เอวเมว มนฺสุเสสุ
 โย โหติ เสฏฺจฺสมฺมโต
 โส เจปิ ธมฺมํ จรติ
 ปเคว อิตรา ปชา
 สพฺพิ รฏฺจํ สุขํ เสติ
 ราชา เจ โหติ ธมฺมิโก.

๑๖๗. แต่เพราะฝนก็ตก และน้ำค้างก็ยัง
 ไปรยอยู่ ฉะนั้น ข้าวกล้าทั้งหลาย
 จึงแก่ และรัฐก็เลี้ยงตัวเองอยู่
 ได้นาน.

๑๖๘. ถ้าเมื่อฝูงโคข้ามฟากไปอยู่ โค
 ผู้นำฝูงไปคด เมื่อมีโคผู้นำฝูง
 ไปคด โคทั้งหมดนั้นก็ยอมไปคด
 ฉันท.

๑๖๙. ในหมู่มนุษย์ ก็เช่นนั้นเหมือนกัน
 ผู้ใดได้รับยกย่องว่า เป็นผู้ประเสริฐ
 สุด ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม
 จะพวยกกล่าวไปใย ถึงประชาชน
 นอกนี้ ชาวเมืองทั้งปวง ย่อมอยู่
 เป็นทุกข์ ถ้าพระราชาไม่ทรง
 ดำรงอยู่ในธรรม.

๑๗๐. ถ้าเมื่อฝูงโคข้ามฟากไปอยู่ โค
 ผู้นำฝูงไปตรง เมื่อมีโคผู้นำฝูง
 ไปตรง โคทั้งหมดนั้นก็ไปตรงฉันท.

๑๗๑. ในหมู่มนุษย์ ก็เช่นนั้นเหมือนกัน
 ผู้ใดได้รับยกย่องว่า เป็นผู้ประเสริฐ
 สุด ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม
 ไม่จำต้องกล่าวถึงประชาชนนอกนี้
 ชาวเมืองทั้งปวง ย่อมอยู่เป็นสุข
 ถ้าพระราชา ทรงดำรงอยู่ในธรรม.

๑๗๒. มหาอุกขสุส ผลิโน
 อามั ฉินฺหติ โย ผลั
 รสอุจฺสุส น ชานาติ
 พีชอุจฺสุส วินฺสุสติ.
๑๗๓. มหาอุกขุปมั ฏฺฐัจ
 อธฺมเมน โย ปสาสติ
 รสอุจฺสุส น ชานาติ
 ฏฺฐอุจฺสุส วินฺสุสติ.
๑๗๔. มหาอุกขสุส ผลิโน
 ปกุกั ฉินฺหติ โย ผลั
 รสอุจฺสุส วิชานาติ
 พีชอุจฺสุส น นฺสุสติ.
๑๗๕. มหาอุกขุปมั ฏฺฐัจ
 ธฺมฺเมน โย ปสาสติ
 รสอุจฺสุส วิชานาติ
 ฏฺฐอุจฺสุส น นฺสุสติ.
๑๗๖. โย จ ราชา ชนปทัง
 อธฺมฺเมน ปสาสติ
 สพุโสลธีภิ โส ราชา
 วิรุทฺโธ โหติ ชตฺติโย.
๑๗๗. ตเถว เนคเม หีสั
 เย ยุตฺตา กยวิกุกเย
๑๗๒. เมื่อต้นไม้ใหญ่มีผล ผู้ใดเก็บเอา
 ผลดิบมา ผู้นั้นย่อมไม่รู้รสแห่ง
 ผลไม้นั้น ทั้งพืชพันธุ์แห่งต้นไม้
 นั้น ย่อมพินาศ.
๑๗๓. รัฐเปรียบด้วยต้นไม้ใหญ่ พระราชา
 ใด ทรงปกครองโดยไม่เป็นธรรม
 พระราชานั้น ย่อมจะไม่รู้จักรส
 แห่งรัฐนั้น และรัฐของพระราชา
 นั้น ก็ย่อมพินาศ.
๑๗๔. เมื่อต้นไม้ใหญ่มีผล ผู้ใดเก็บเอา
 ผลสุกมา ผู้นั้นย่อมรู้รสแห่งผลไม้
 นั้น และพืชพันธุ์แห่งต้นไม้
 นั้น ก็ไม่พินาศ.
๑๗๕. รัฐเปรียบด้วยต้นไม้ใหญ่ พระราชา
 ใดทรงปกครองโดยธรรม พระราชา
 นั้น ย่อมทรงทราบรสแห่งรัฐ
 นั้น และรัฐของพระราชา
 นั้นก็ไม่พินาศ.
๑๗๖. อนึ่ง ชตติยราชพระองค์ใด ทรง
 ปกครองชนบท โดยไม่เป็นธรรม
 ชตติยราชพระองค์นั้น ย่อมเป็น
 ผู้คลาดจากโอชะทั้งปวง.
๑๗๗. อนึ่ง พระราชาพระองค์ใด ทรง
 เบียดเบียนชาวนิคม ผู้ประกอบ

โอชทานพลีการะ

ส โกเสน วิรุฑฺฒติ.

การซื้อขาย กระทำการถวายเป็น
และพลีกรรม พระราชาพระองค์
นั้น ย่อมคลาดจากส่วนพระราชา-
ทรัพย์.

๑๗๘. ปหารวรเขตตถุญ

สงฺคาเม กตนิสฺสเม
อุสฺสึเต หีสยํ ราชา
ส พเลน วิรุฑฺฒติ.

๑๗๘. พระราชาพระองค์ใดทรงเบียดเบียน
นายพราณผู้รู้เขตการประหารอย่าง
เลิศ และเบียดเบียนทหารผู้กระทำ
ความชอบในสงคราม เบียดเบียน
อำมาตย์ผู้รุ่งเรือง พระราชาพระองค์
นั้น ย่อมคลาดจากพลนิกาย.

๑๗๙. ตเถว อีสโย หีสิ

สยเม พุรหมจาริโน
อธมฺมจารี ขตฺติโย
โส สคฺเคน วิรุฑฺฒติ.

๑๗๙. อนึ่ง กษัตริย์ผู้ไม่ประพฤติธรรม
เบียดเบียนบรรพชิต ผู้แสวงหาคุณ
กษัตริย์พระองค์นั้น ย่อมคลาด
จากสวรรค์.

๑๘๐. โย จ ราชา อธมฺมภูโจ

ภริยํ หนฺติ อหุสฺสํ
ลฺลทฺทํ ปสฺวเต จานํ
ปฺตฺเตหิ จ วิรุฑฺฒติ.

๑๘๐. อนึ่ง พระราชาผู้ไม่ดำรงอยู่ในธรรม
ฆ่าพระชายาผู้ไม่ประทุษร้าย ย่อม
ได้ประสบทุกข์สถานหนัก และย่อม
คลาดจากพระราชบุตรทั้งหลาย.

๑๘๑. ธมฺมํ จเร ชานปเท

นิคฺเมสฺสุ พเลสฺสุ จ
อิสโย จ น หีเสยฺย
ปฺตฺตทาเร สมณฺจเร.

๑๘๑. พระราชาพึงประพฤติธรรมในชาว
ชนบท ชาวนิคมและพลนิกาย ไม่
พึงเบียดเบียนบรรพชิต และพึง
ประพฤติสม่ำเสมอ ในพระโอรส
และพระชายา.

๑๘๒. ส ตาทีโล ภูมิปติ
    รฏฐปาโล อโกธโน
    สมนเต สंपกมุเปติ
    อินุโทว อสุราธิโป"ติ.

๑๘๒. พระราชา ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน
    เช่นนั้น เป็นผู้ปกครองบ้านเมือง
    ไม่ทรงพิโรธ ย่อมทรงกระทำผู้อยู่
    ใกล้เคียงให้หวั่นไหว ดุจพระอินทร์
    ผู้เป็นเจ้าของอสุร ฉะนั้น".

ตตถ พกาสุ ปุพฺเพติ พโก
    ปุพฺเพ อสุติ นิปาตมตฺตํ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พกาสุ
    ปุพฺเพ เป็น พโก ปุพฺเพ แปลว่า เมื่อ
    ก่อนมีนกยางตัวหนึ่ง. คำว่า อสุ เป็น
    เพียงนิบาต.

อิทํ วุตฺตํ โหติ "มหาราช ปุพฺเพ
    เอโก อรุพฺภุโรโป พโก อโหสิ ตสฺส
    นงฺคุญฺจํ มหาทีฆํ ตํ ปน โส
    อนฺตรสฺตติมุหิ ปกฺขิปิตฺวา อรุพฺภุโรโป
    อสิทิตฺวา อชฺชุตฺตํ อูเปติ ตตฺถ
    อฺรณิกญฺจ อชฺชิกญฺจ อชฺชญฺจ หนฺตฺวา
    เยน กามํ ปเล"ติ.

มีคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า "มหาบพิตร ใน
    กาลก่อนมีนกยางตัวหนึ่งมีรูปเหมือนแกะ
    หางของมันยาวมาก แต่มันเอาหางนั้น
    ซุกไว้ในระหว่างขา ไม่มีใครระวัง เข้าไปสู้
    ฝูงแกะ ด้วยรูปเหมือนแกะ มันฆ่าแกะทั้ง
    ตัวผู้และตัวเมียในที่นั้น แล้วบินหนีไป
    ตามความปรารถนาด้วยอาการ อย่างไร".

ตถาวินฺนเกติ ตถาวินฺนา เอเก
    สมณพฺราหฺมณา ปุพฺพชฺชาลิจฺเคน
    ฉทฺนํ กตฺวา อตฺตานํ ฉาเทตฺวา
    มธฺรฺวณานาทีหิ นิตกามา วีย หนฺตฺวา
    โลกํ วญฺเญนฺติ.

คำว่า สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีอาการ
    อย่างนั้น ความว่า สมณะและพราหมณ์
    พวกหนึ่งก็มีอาการอย่างนั้น กระทำการ
    ปกปิด คือปิดบังตนด้วยเพศบรรพชิต
    ทำเป็นเหมือนผู้หวังประโยชน์ หลอกหลวง
    โลก ด้วยวาจาอ่อนหวานเป็นต้น.

อนาสกาติอาทิ เตสํ ฉทฺนสฺส
    ทสฺสนตฺตํ วุตฺตํ. เอกจฺเจ หิ มยํ

คำว่า ไม่กินอาหาร เป็นต้น ท่านกล่าวไว้
    เพื่อแสดงการปกปิดของสมณพราหมณ์

อนาสกา น กิณฺจิ อหฺมาเรมาติ
มนุสฺเส วญฺเญนฺติ.

เหล่านั้น. จริงอยู่ สมณพราหมณ์บางพวก
ย่อมหลอกลวงพวกมนุษย์ว่า เราประพฤติ
ไม่กินอาหารเป็นวัตร จึงไม่ต้องนำอาหาร
น้อยหนึ่งมา.

อปฺเร "มยฺ กณฺฑิลเสยฺยกา"ติ อญฺเณสฺ
ปนฺน รโหชฺชุลฺลํ ฉนฺทํ. อญฺเณสฺ
อุกุกฺกุฏิกุปฺปธานํ. เต คจฺจนฺตาปิ
อุปฺปติตฺวา อุกุกฺกุฏิกาว คจฺจนฺติ.

บางพวกหลอกลวงว่า "เราประพฤตินอน
บนแผ่นดินเป็นวัตร" แต่พวกอื่นถือการ
ขัดถูคู่มือเป็นเครื่องปิดบัง. พวกอื่นถือเอา
การตั้งความเพียรด้วยการเดินกระโหียง.
สมณพราหมณ์พวกนั้น แม้เมื่อจะไป ก็
เขย่งตัวขึ้นแล้วกระโหียงเท้าเดินไป.

อญฺเณสฺ สตฺตฺตาหฺตฺสาหาทิวารโกชน-
สงฺฆาตํ ปรียายภตฺตฉนฺทํ. อปฺเร
อปานกตฺตา โหนฺติ "มยฺ ปานียํ
น ปิวามา"ติ วทฺนฺติ.

พวกอื่นปิดบังอาหารโดยปริยาย กล่าวคือ
บริโภคโภชนะเป็นคราว ๆ เป็นต้นว่า
สัปดาห์ละครั้งหรือ ๑๐ วันต่อครั้ง.
บางพวกไม่ดื่ม น้ำ กล่าวอยู่ว่า "เรา
ทั้งหลายไม่ดื่ม น้ำ".

อรฺหนฺโต วทานาติ ปาปาจารา
หฺตฺวา มยฺ อรฺหนฺโตติ วทฺนฺตา
วิจฺรณฺติ.

คำว่า กล่าวว่าเป็นพระอรหันต์
ความว่า บุคคลเหล่านั้น มีความประพฤติ
เลวทราม เทียบกล่าวอวดอยู่ว่า พวกเรา
เป็นพระอรหันต์.

เอเตติ มหาราช อิมฺ วา ปญฺจ
ชนา โหนฺติ อญฺเณ วา ยาวนฺโต
ทิกฺกุจฺจิตฺติกา นาม สพฺเพปิ เอเต
อสนฺปุริสา. ยมาหฺนฺติ เย อานฺุ เย
วทฺนฺติ.

คำว่า คนเหล่านี้ ความว่า ดูกรมหาบพิตร
คนทั้ง ๕ เหล่านี้ หรือคนเหล่าอื่นที่ชื่อว่า
มีทิวี่และคติเหมือนอย่างนี้ ชนเหล่านี้
แม้ทั้งหมดที่ชื่อว่าเป็นอัสถบุรุษ. คำว่า
ยมาหฺนฺติ ตัดบทเป็น เย อานฺุ แปลว่า
ชนเหล่าใดกล่าวอยู่.

สเจ ทิ วิริยํ นาสุสชาติ

มหाराช สเจ ฅาณสมฺปยุตฺตํ
คายิกเจตสิกวิริยํ น ภเวยฺย. กมฺมุนฺติ
กฺลฺยาณปาปํ กมฺมํปิ ยทิ น
ภเวยฺย. น ภเรติ เอวํ สนฺเต
วทฺธมฺเกี วา อญฺเณ วา การเก
ราชา น ไปเสยฺย.

นปิ ญฺนตานิตี นปิ สตฺตฎฺฐมิ-
ปาสาทาทินิ ญฺนตานิ กเรยฺย.
ก็การณา? วิริยสุส เจว กมฺมสุส
จ อภาวา.

อุจฺจิชฺชเชยฺยาตี มหाराช ยทิ เอตฺตํ
กาลํ เนว เทโว วสุเสยฺย น หิมํ
ปเตยฺย อถ กปฺปฏฺจฺจานกาโล วิย อยํ
โลโก อุจฺจิชฺชเชยฺย อุจฺเจทฺวาทีนา
กถิตนียาเมน ปน อุจฺเจโท นาม
นตฺติ. ปาลยเตตี ปาลยตี.

ควญฺเจ ตรมานานนฺติ จตฺสโส
คาถา รญฺญา ธมฺมเทสฺนตฺถเมว

คำว่า ก็ถักหกความเพียรไม่พึงมี

ความว่า ดูกรรมหาบพิตร ถ้าความเพียร
อันเป็นไปทางกายและเป็นไปทางจิต อัน
ประกอบด้วยญาณไม่พึงมี. คำว่า กรรม
ความว่า ถ้าแม้กรรมดีและชั่วไม่พึงมี.
คำว่า ไม่ทรงชুবเลี้ยง ความว่า เมื่อเป็น
เช่นนั้น พระราชาก็จะไม่ทรงชুবเลี้ยง
นายช่างไม้ หรือพวกกระทำการงาน
เหล่าอื่น.

คำว่า แม้ช่างก็จะไม่ทำยนต์ทั้งหลาย
ความว่า แม้นายช่างก็จะไม่กระทำยนต์
ทั้งหลายมีปราสาท ๗ ชั้นเป็นต้น. ถามว่า
เพราะเหตุอะไร ? แก้วว่า เพราะไม่มี
ความเพียรและการงาน.

คำว่า พึงขาดสูญ ความว่า ดูกร
มหาบพิตร ถ้าว่าฝนไม่ตก น้ำค้างไม่ตก
ตลอดกาลเพียงเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น
โลกนี้ก็จะพึงขาดสูญ เหมือนกาลเป็นที่
ตั้งกับใหม่ แต่ขึ้นชื่อว่า ความขาดสูญ
ย่อมไม่มีตามกำหนด ที่อุจฺเจทฺวาที-
อำมาตย์กล่าวแล้ว. คำว่า คุ้มครอง
ได้แก่ รักษา.

พระมหาสัตรีกล่าวคาถา ๔ คาถา
มีคำเริ่มต้นว่า ถ้าเมื่อโคข้ามปากไปอยู่

วุดตา. ตถา มหาภูทสุสาติ
 อาทิกา. ตตถ มหาภูทสุสาติ
 มรุมพภูทสุส.

ดังนี้ เพื่อจะแสดงธรรมแก่พระราชา
 เท่านั้น. พระมหาสัตว์กล่าวคาถามีคำ
 เริ่มต้นว่า เมื่อต้นไม้ใหญ่ เป็นต้น ก็เพื่อ
 แสดงธรรมเช่นนั้น. บรรดาคำเหล่านั้น
 คำว่า ต้นไม้ใหญ่ ได้แก่ ต้นมะม่วงมี
 รสหวาน.

อธมเมนาติ อคติคเมน. รสนุสสุส
 น ชานาตีติ อธมมิโก ราชา ภูทสุส
 รลั โอิชั น ชานาติ อายสมปตตี
 น ลภติ.

คำว่า โดยอธรรม คือโดยการถึงอคติ.
 คำว่า ไม่รู้รสแห่งรัฐ ความว่า พระราชา
 ที่ไม่ทรงตั้งอยู่ในธรรม ย่อมไม่ทรงทราบ
 รส คือโอชะแห่งบ้านเมือง คือย่อมไม่ได้
 ความถึงพร้อมแห่งความเจริญ.

วินสุตตีติ สุญญั โหติ. มนุสสา
 คามนิกเม อทุเทตวา ปจฺจนุตตี
 ปพฺพตวิสมั ภาชุนตี. สพฺพานิ
 อายมุขานิ ปจฺฉิซฺชุนตี.

คำว่า ย่อมพินาศ คือย่อมสูญไป. มนุษย์
 ทั้งหลายพากันละทิ้งบ้าน และนิคม
 ไปอาศัยภูเขาและที่ไม่ราบเรียบ อันตั้ง
 อยู่ชายแดน. ทางแห่งความเจริญทั้งหมด
 ก็ย่อมขาดสูญ.

สพฺโพสธีภีติ สพฺเพหิ มฺลตจฺปนฺณ-
 ปุปฺผผลาทีหิ เจว สปิพนวนิตาทีหิ จ
 โอสเธหิ วิรุชฺฌติ น ตานิ สมฺปชฺชุนตี.

คำว่า โอสถทั้งปวง ความว่า พระราชา
 ย่อมทรงคลาดจากโอสถทั้งหมด มี
 รากไม้ เปลือกไม้ ใบไม้ ดอกไม้ และ
 ผลไม้ เป็นต้น และโอสถมีเนยใสและ
 เนยข้น เป็นต้น คือโอสถเหล่านั้น ย่อม
 ไม่ถึงพร้อม.

อธมฺมิกरणฺโณ หิ ปจฺวี นิโรชา
 โหติ. ตสฺสา นิโรชตาย โอสถานั
 โอิชั น โหติ ตานิ ไรคั วุปลเมตฺตุ

ด้วยว่า แผ่นดินของพระราชาผู้ไม่ตั้ง
 อยู่ในธรรม ย่อมปราศจากโอชะ. เพราะ
 แผ่นดินนั้น ปราศจากโอชะแล้ว โอชะ

๒๖๖
 ๒๖๗
 ๒๖๘
 ๒๖๙
 ๒๗๐
 ๒๗๑
 ๒๗๒
 ๒๗๓
 ๒๗๔
 ๒๗๕
 ๒๗๖
 ๒๗๗
 ๒๗๘
 ๒๗๙
 ๒๘๐
 ๒๘๑
 ๒๘๒
 ๒๘๓
 ๒๘๔
 ๒๘๕
 ๒๘๖
 ๒๘๗
 ๒๘๘
 ๒๘๙
 ๒๙๐
 ๒๙๑
 ๒๙๒
 ๒๙๓
 ๒๙๔
 ๒๙๕
 ๒๙๖
 ๒๙๗
 ๒๙๘
 ๒๙๙
 ๓๐๐
 ๓๐๑
 ๓๐๒
 ๓๐๓
 ๓๐๔
 ๓๐๕
 ๓๐๖
 ๓๐๗
 ๓๐๘
 ๓๐๙
 ๓๑๐
 ๓๑๑
 ๓๑๒
 ๓๑๓
 ๓๑๔
 ๓๑๕
 ๓๑๖
 ๓๑๗
 ๓๑๘
 ๓๑๙
 ๓๒๐
 ๓๒๑
 ๓๒๒
 ๓๒๓
 ๓๒๔
 ๓๒๕
 ๓๒๖
 ๓๒๗
 ๓๒๘
 ๓๒๙
 ๓๓๐
 ๓๓๑
 ๓๓๒
 ๓๓๓
 ๓๓๔
 ๓๓๕
 ๓๓๖
 ๓๓๗
 ๓๓๘
 ๓๓๙
 ๓๔๐
 ๓๔๑
 ๓๔๒
 ๓๔๓
 ๓๔๔
 ๓๔๕
 ๓๔๖
 ๓๔๗
 ๓๔๘
 ๓๔๙
 ๓๕๐
 ๓๕๑
 ๓๕๒
 ๓๕๓
 ๓๕๔
 ๓๕๕
 ๓๕๖
 ๓๕๗
 ๓๕๘
 ๓๕๙
 ๓๖๐
 ๓๖๑
 ๓๖๒
 ๓๖๓
 ๓๖๔
 ๓๖๕
 ๓๖๖
 ๓๖๗
 ๓๖๘
 ๓๖๙
 ๓๗๐
 ๓๗๑
 ๓๗๒
 ๓๗๓
 ๓๗๔
 ๓๗๕
 ๓๗๖
 ๓๗๗
 ๓๗๘
 ๓๗๙
 ๓๘๐
 ๓๘๑
 ๓๘๒
 ๓๘๓
 ๓๘๔
 ๓๘๕
 ๓๘๖
 ๓๘๗
 ๓๘๘
 ๓๘๙
 ๓๙๐
 ๓๙๑
 ๓๙๒
 ๓๙๓
 ๓๙๔
 ๓๙๕
 ๓๙๖
 ๓๙๗
 ๓๙๘
 ๓๙๙
 ๔๐๐
 ๔๐๑
 ๔๐๒
 ๔๐๓
 ๔๐๔
 ๔๐๕
 ๔๐๖
 ๔๐๗
 ๔๐๘
 ๔๐๙
 ๔๑๐
 ๔๑๑
 ๔๑๒
 ๔๑๓
 ๔๑๔
 ๔๑๕
 ๔๑๖
 ๔๑๗
 ๔๑๘
 ๔๑๙
 ๔๒๐
 ๔๒๑
 ๔๒๒
 ๔๒๓
 ๔๒๔
 ๔๒๕
 ๔๒๖
 ๔๒๗
 ๔๒๘
 ๔๒๙
 ๔๓๐
 ๔๓๑
 ๔๓๒
 ๔๓๓
 ๔๓๔
 ๔๓๕
 ๔๓๖
 ๔๓๗
 ๔๓๘
 ๔๓๙
 ๔๔๐
 ๔๔๑
 ๔๔๒
 ๔๔๓
 ๔๔๔
 ๔๔๕
 ๔๔๖
 ๔๔๗
 ๔๔๘
 ๔๔๙
 ๔๕๐
 ๔๕๑
 ๔๕๒
 ๔๕๓
 ๔๕๔
 ๔๕๕
 ๔๕๖
 ๔๕๗
 ๔๕๘
 ๔๕๙
 ๔๖๐
 ๔๖๑
 ๔๖๒
 ๔๖๓
 ๔๖๔
 ๔๖๕
 ๔๖๖
 ๔๖๗
 ๔๖๘
 ๔๖๙
 ๔๗๐
 ๔๗๑
 ๔๗๒
 ๔๗๓
 ๔๗๔
 ๔๗๕
 ๔๗๖
 ๔๗๗
 ๔๗๘
 ๔๗๙
 ๔๘๐
 ๔๘๑
 ๔๘๒
 ๔๘๓
 ๔๘๔
 ๔๘๕
 ๔๘๖
 ๔๘๗
 ๔๘๘
 ๔๘๙
 ๔๙๐
 ๔๙๑
 ๔๙๒
 ๔๙๓
 ๔๙๔
 ๔๙๕
 ๔๙๖
 ๔๙๗
 ๔๙๘
 ๔๙๙
 ๕๐๐

น สกุโกนุติ. อิติ โส เตหิ
วิรุฑุโร นาม โหติ.

แห่งโสดทั้งหลายจึงไม่มี คือ โสด
เหล่านั้น ไม่สามารถจะรักษาโรคให้หายได้.
พระราชานั้น จึงชื่อว่า เป็นผู้คลอดจาก
โสดเหล่านั้น ด้วยประการฉะนี้.

เนคเมติ นิคมวาสิ กุญฺมุพิเก
หีสฺนุโต ปีเพฺนุโต. เย ยุตฺตาติ เย
กยวิกฺกเย ยุตฺตา อายานํ มุขา
ถลชลปถวาณิชา เต จ หีสฺนุโต.

คำว่า ชาวเมืองเป็นต้น ความว่า
พระราชาทรงเบียดเบียน คือทรงบีบคั้น
พวกกุญฺมุพิผู้อยู่ในนิคม. คำว่า ผู้ประกอบ
การค้าขายเหล่าใด ความว่า พวกพ่อค้า
ทางบกและพ่อค้าทางน้ำผู้ประกอบการค้า
ขาย มุ่งหน้าสู่ความเจริญเหล่าใด
หนึ่ง พระราชา ทรงเบียดเบียนพวกพ่อค้า
เหล่านั้น.

โอชทานพลีกาเรติ ตโต ตโต
ชนปทโต ภณฺฑทหรรณฺสูงกทานวเสน
โอชทานญฺเจว ฉภาคทสภาคาทิเกทํ
พลินฺนุจ กโรนฺนุเต.

คำว่า กระทำการถวายโอชะและกระทำ
พลีกรรม ความว่า ผู้กระทำการถวาย
โอชะด้วยอำนาจการนำภัณฑะมา และ
ถวายส่วยจากชนบทนั้น ๆ และกระทำ
พลีกรรมต่างประเภทเป็นต้นว่า แบ่ง ๖
ส่วน และ ๑๐ ส่วน.

ส โกเสนาติ โส เอเต หีสฺนุโต
อหฺมมิกฺกราชา ธนธญฺเฎะ ปริหาณฺนุโต
โกเสน วิรุฑฺฒติ นาม.

คำว่า พระราชานั้น ทรงคลอดจากส่วน
พระราชทรัพย์ ความว่า พระราชาผู้ไม่
ทรงตั้งอยู่ในธรรมนั้น ทรงเบียดเบียน
ชนเหล่านี้อยู่ ชื่อว่ายังทรัพย์และ
ธัญญาหารให้เสื่อม ย่อมคลอดจากส่วน
แห่งพระราชทรัพย์.

ปหารวระเขตตณฺณุตติ อิมสฺมี จาเน
วิฑฺฒิตฺตํ วัฏฏกิตฺติ เอวํ ปหารวรานํ
เขตตํ ชานเน ธนฺคฺคเห.

สงฺคาเม กตนิสฺสเมติ ยฺยทุเรสุ กตกมฺเม
มหาโยเร. อฺุสฺสิตฺเตติ อฺุคฺคเต ปณฺณาเต
มหามตฺเต. หีสนฺนฺติ เอวรูเป สยํ วา
หีสนฺนฺโต ปเรหิ วา หีสาเปนฺนฺโต.

พลนาติ พลกาเยน. ตถาวริํ หิ
ราชานํ อยํ พนฺนูปกาเร อตฺตโน
รชฺชทายเกปิ หีสฺติ กิมงฺคํ ปน อเมหติ
อวเสสาปิสฺส โยธา วิชฺหนฺติเยว. อิติ
โส พลเน วิรฺุทฺโธ นาม โหติ.

ตเถว อิสโย หีสนฺนฺติ ยถา
จ เนคมาทโย ตเถว เอลิตคฺคฺเณ
ปพฺพชิตฺเต อุกโกสนปหรณฺาทีหิ หีสนฺนฺโต
อธมฺมจารี ราชา กายสฺส เกทา
อปายเมว อฺุเปติ สคฺคเ นิพฺพตฺติตฺตํ

คำว่า ผู้รู้เขตแห่งการประหารอย่าง
เลิศ ความว่า นายขมังธนูผู้รู้เขตแห่งการ
ประหารอย่างเลิศอย่างนี้ว่า เราสมควร
จะยิงในที่นี้ดังนี้.

คำว่า ผู้กระทำความชอบในสงคราม
ได้แก่ เหล่าทหารผู้ใหญ่ผู้กระทำการงาน
ในที่รบ. คำว่า ผู้รุ่งเรือง ได้แก่ มหา-
อำมาตย์ผู้เฟื่องฟู คือผู้ปรากฏชื่อเสียง.
คำว่า เบียดเบียน คือทรงเบียดเบียน
เองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นเบียดเบียนก็ดี ซึ่งชน
ทั้งหลายเห็นปานนี้.

คำว่า พลนิกาย ได้แก่หมู่แห่งกำลัง.
จริงอยู่ ทหารทั้งหลาย แม้ที่เหลือของ
พระราชานั้น ย่อมละทิ้งพระราชานั้น
เสียด้วย คิดว่า พระราชานั้นย่อมทรง
เบียดเบียน แม้บุคคลผู้ถวายราชสมบัติ
แก่ตนผู้มีอุปการะมาก จะป่วยกล่าวไป
ถึงเราทั้งหลายเล่า. พระราชานั้นชื่อว่า
ย่อมคลาดจากหมู่พลด้วยประการฉะนี้.

คำว่า ทรงเบียดเบียนพวกบรรพชิต
ผู้แสวงหาคุณ เป็นต้น ความว่า อนึ่ง
พระราชานี้ไม่ทรงประพฤติธรรม ทรง
เบียดเบียนบรรพชิต ผู้แสวงหาคุณด้วย
การด่าและการประหาร เป็นต้น เหมือน

น สกุโกตีติ สคฺเคน วิรุทฺโธ นาม โหติ.

ทรงเบียดเบียนชาวบ้านเป็นต้น เพราะ ภายแต่ยกย้อมเข้าถึงอบายเน่นอน คือไม่สามารถจะบังเกิดในสวรรค์ได้ เพราะ ฉะนั้น พระราชานั้น ชื่อว่า ย่อมคลาด จากสวรรค์.

ภริยํ หนฺติ อพฺสกนฺติ อตฺตโน พาทุจฺฉายาย วทฺตมิตํ ปุตฺตธีตานิ สํวทฺธํ สีลวดี ภริยํ มิตฺตปฏฺฐูปกานํ ใจฺวานํ วจฺนํ คเหตุวา มาเรติ.

คำว่า ย่อมฆ่าพระชายาผู้มีได้ประทุษร้าย ความว่า พระราชาทรงเชื่อถ้อยคำของ พวกโจรผู้เป็นมิตรเทียม แล้วให้ฆ่า พระชายาผู้มีศีล ผู้เจริญพร้อมด้วยบุตร ธิดา เต็บโตมาในร่มเงาแขนของตน.

ลฺภทํ ปสฺวเต ปาปนฺติ โส อตฺตโน นิรฺยุปปตฺตี ปสฺวติ นิปฺผาเทติ. ปุตฺเตหิ จาติ อิมสฺมึเวยว อตฺตภาเว อตฺตโน ปุตฺเตหิ สหฺริ วิรุชฺฐมตีติ.

คำว่า ย่อมเสวยบาปอย่างหนัก ความว่า พระราชานั้นย่อมประสบ คือสำเร็จการ เข้าถึงนรกของตนเอง. คำว่า ด้วยพระ ราชบุตรทั้งหลาย ความว่า พระราชา นั้น ย่อมผิดกับพระราชโอรสทั้งหลาย ของพระองค์ ในอัตภาพนี้โดยแท้.

เอวมสฺส โส เตสํ ปญฺจนํ ชนानํ กถํ คเหตุวา เทเวีย มาริตภาวญฺจ ปุตฺตานํ วิรุทฺธภาวญฺจ สนฺธิมุখে ใจฺริ จูฬาย คณฺหนฺโต วิย กเถสิ.

พระมหาสัตว์นั้น กล่าวความที่ พระราชานั้น ทรงเชื่อถ้อยคำของชนทั้ง ๕ เหล่านั้น แล้วให้ฆ่าพระเทวีเสีย และ ความที่พระราชา ทรงผิดต่อพระโอรส ทั้งหลาย เหมือนจับโจรที่มวยผมได้ เฉพาะหน้าที่ตัดช่อง ฉะนั้น.

มหาสตุโต หิ เตสํ อมจฺจานํ นิคฺคณฺหนญฺจ ธมฺมเทสนญฺจ เทเวีย เตหิ มาริตภาวสฺส อาวิกฺรณตฺถญฺจ

แท้จริง พระมหาสัตว์หวังจะข่มขี่พวก อำมาตย์เหล่านั้น หวังจะแสดงธรรมแก่ พระราชา และหวังจะเปิดเผยเรื่องพระเทวี

ตตถ อนุปุพฺพเพณ กถิ อหริตฺวา
 โอกาสิ กตฺวา เอตมตฺถิ กถสิ.

ถูกอำมาตย์เหล่านั้นฆ่าตาย จึงนำ
 เอาถ้อยคำในเรื่องนั้นมาทำโอกาสกล่าว
 เนื้อความนี้โดยลำดับ.

ราชา ตสฺส วจันิ สุตฺวา อตฺตโน
 อปราริ ชาณิ. อถ นิ มหาสตุโต
 “อิโต ปฏฺจาย มหาราช เอวฺรูปานิ
 ปาปานิ กถิ คเหตุวา มา ปุณ
 เอวมกาสี”ติ วตฺวา โอวทฺตโต
ธมฺมญฺเจเรติ อาทิมาน.

พระราชาทรงสดับถ้อยคำของพระมหาสัตรี
 นั้นแล้ว ก็ทรงรู้ความผิดของพระองค์.
 ลำดับนั้นพระมหาสัตรี จึงทูลพระราช
 ว่า “ดูกรรมหยาบพิตร จำเดิมแต่วันนี้ไป
 พระองค์อย่าได้ทรงเชื่อถ้อยคำของคนชั่ว
 เห็นปานนี้อีก” เมื่อจะกล่าวสอนพระราช
 จึงกล่าวคำเป็นต้นว่า **พึงทรงประพฤติ-
 ธรรม** ดังนี้.

ตตถ **ธมฺมญฺเจเรติ** มหาราช
 ราชา นาม ชนปทิ อธฺมมิกเณ พลินา
 อปีเพฺนฺโต ชนปเท ธฺมมํ จเรยฺย
 สามีเก อสฺสสามิเก อภิโรนฺโต เนคเมสฺ
 ธฺมมํ จเรยฺย อฏฺฐาเน อภิถมฺนฺโต
 พลลฺลสฺ ธฺมมํ จเรยฺย วรพฺนฺธอกฺโกส-
 ปริภาเส ปริหรนฺโต ปจฺจเย จ เนลฺล
 เทนฺโต อีสโย น วิหีสเยย.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **พึงทรง
 ประพฤติธรรม** เป็นต้น มีเนื้อความว่า
 ดูกรรมหยาบพิตร ธรรมด่าว่า พระราชา
 เมื่อไม่บีบบังคับชาวชนบท ด้วยพลีกรรม
 ไม่เป็นธรรม ชื่อว่า ทรงประพฤติธรรม
 ในชาวชนบท เมื่อไม่กระทำผู้เป็นเจ้าของ
 ให้กลายเป็นไม่ใช่เจ้าของ ชื่อว่า ทรง
 ประพฤติธรรมในชาวบ้าน เมื่อไม่รบกวน
 ให้ลำบาก ในฐานะอันไม่ควร ชื่อว่า ทรง
 ประพฤติธรรมในหมู่พล เมื่องดการฆ่า
 การจองจำ การด่า และกล่าวเสียดสีและ
 โปรดประทานปัจจัยทั้งหลายแก่ท่านชื่อว่า
 ไม่ทรงเบียดเบียน พวกบรรพชิต (ฤาษี).

ธีตโร ยุตตภูฏาเน ปติฏฐเปนโต
ปุตเต สิปปานิ สิग्ฆาเปตฺวา
สมฺมาปริหรนฺโต ภริยํ อิสฺสรียไวสฺสคฺค-
อลงฺการสมฺมานนาทีหิ อนุคฺคณฺหนฺโต
ปุตฺตทาเร สมณฺจเรยฺยาติ.

ส ตาทีโสติ โส ตาทีโส ราชา
ปเวณี อภินฺทิตฺวา ธมฺเมเน รชฺชํ
กาเรนฺโต ราชานาย ราชเตเชน
สามนฺเต สํปมฺเปติ ตาเปติ จาเลติ.

อินฺโทวาทิ อิทํ อุมฺตถํ วุตฺตํ. ยถา
อสุเร เชตฺวา อภิวิตฺวา จิตกาลโต
ปฏฺจาย "อสุราธิโปติ สงฺขํ คโต
อินฺโท วา อตฺตโน สปตฺตภูเต อสุเร
กมฺเปสิ ตถา กมฺเปตีติ.

เอวํ มหาสตุโต รณฺโถ
ธมฺมํ เทเสตฺวา จตฺตาโรปี กุมारे
ปกุโกสาเปตฺวา โอวทิตฺวา รณฺโถ
กตกมฺมํ ปกาเสตฺวา ราชานํ

เมื่อโปรดให้พระธิดาดำรงอยู่ฐานะอัน
สมควร เมื่อโปรดให้พระโอรสอบรมศึกษา
ศิลปศาสตร์ เมื่อทรงอนุเคราะห์พระเทวี
เป็นต้นว่า มอบความเป็นใหญ่ให้และ
โปรดประทานให้เครื่องประดับตกแต่งและ
การนับถือ ชื่อว่าทรงประพาศิสมมาเสมอ
ในพระโอรสและพระเทวี.

คำว่า พระราชาผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน
เช่นนั้น นั้น ความว่า พระราชาผู้เป็นเช่น
นั้น ไม่ทรงทำลายราชประเพณี เสวยราช-
สมบัติโดยธรรม ย่อมทรงยังประชาชน
ผู้อยู่ใกล้ให้หวั่นไหว ให้สะดุ้ง ให้สะเทือน
ด้วยพระราชอาญาพระเดชานุภาพของ
พระองค์.

คำว่า **ดูจพระอินทร์**นี้ ท่านกล่าวไว้ เพื่อ
เป็นคำเปรียบเทียบ. อธิบายว่า พระราชานัน
นั้น ย่อมทำประชาชนผู้อยู่ใกล้เคียง ให้
หวั่นเกรง เหมือนพระอินทร์ผู้ถึงการนับว่า
เป็นเจ้าของอสุร จำเดิมแต่การที่รบนชนะ
ครอบครองเหล่าอสุรอยู่ กระทำพวกอสุร
ผู้เป็นข้าศึกของตนให้หวาดหวั่น ฉะนั้น.

พระมหาสัตว์แสดงธรรม แต่พระ-
ราชา อย่างนี้แล้ว ให้เชิญพระกุมารแม่
ทั้ง ๔ มากล่าวสอน จึงประกาศกรรมที่
พระกุมารกระทำแก่พระราชา ให้พระราชา

ขมาเปตฺวา “มหाराช อิตฺ ปฏฺจาเย
 อตุเลตฺวา ปรีณาทกานํ กถํ คเหตฺวา
 มา เอวรูปํ สาหสิกกมฺมํ อกาสิ
 ตฺเมหิปี กุมารา ฃญโณ มา
 ทฺพฺภิตฺตา”ติ สพฺพเพสํ โอวาทํ อทาสิ.

อด นํ ราชา อาท “อนํ ฆนฺเต
 ปฺตฺเตสฺ ๑ เทวียา ๑ อปรชฺฌนฺโต
 อิเม นิสฺสาเย เอเตสํ กถํ คเหตฺวา
 เอตํ ปาปกมฺมํ อกาสิ อิเม ปญฺจปี
 มาเรมี”ติ. “น ลพฺภา มหाराช เอวํ
 กาทฺตฺนุ”ติ. “เตนหิ เตสํ หตฺถปาเท
 ฉินฺทาเปมี”ติ. “อิทฺปิ น สกฺกา
 กาทฺตฺนุ”ติ.

ราชา “สาธุ ฆนฺเต”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา
 เต สพฺพเพสํหฺรณเณ กตฺวา ปญฺจจุฬากฺรณ-
 คทฺทูลพฺนฺธนโคมยสิญฺจเนหิ อวมาเนตฺวา
 ฏฺฐา ปพฺพาเสสิ.

ทรงอดโทษ แล้วถวายโอวาทแก่ชน
 ทั้งหมดว่า “ดูกรรมหาบพิตร จำเดิมแต่
 นี้ไป พระองค์ยังไม่ทรงสอบสวนก่อน
 อย่าทรงเชื่อถือถ้อยคำของคนผู้มุ่งทำลาย
 แล้ว ทรงกระทำกรรมอันสาหัสเห็นปานนี้
 อีก แน่พระกุมารทั้งหลาย แม้พวกท่าน
 ก็อย่าประทุษร้ายต่อพระราชาเลย”.

ลำดับนั้น พระราชารับสั่งกับพระมหาสัตว์
 ว่า “พระคุณเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าผิดใน
 บุตรและพระเทวี อาศัยอำนาจนี้
 เชื้อถือถ้อยคำพวกมัน จึงได้กระทำกรรม
 อันชั่วนี้ ข้าพเจ้าจะให้ฆ่าอำมาตย์ทั้ง ๕ คน
 นี้เสีย”. พระมหาสัตว์ทูลว่า “ดูกรรมหาบพิตร
 พระองค์อย่าได้ทรงกระทำอย่างนั้น”.
 พระราชารับสั่งว่า “ถ้าเช่นนั้น ข้าพเจ้าจะ
 ให้ตัดมือและเท้าของพวกมันเสีย”. พระ-
 มหาสัตว์ทูลว่า “แม้กรรมอย่างนี้ พระองค์
 ก็ไม่ควรกระทำ”.

พระราชาทรงรับรองว่า “ดีละพระคุณเจ้า
 ผู้เจริญ” ทรงกระทำพวกเขาให้ปราศจาก
 ยศศักดิ์สมบัติทั้งหมด ประจานด้วยการ
 โทณผม กระทำให้เป็น ๕ แหยม จองจำ
 ด้วยเครื่องพันธนาการ และรดด้วยโคลมัย
 แล้วให้ขับไล่ไปจากแคว้นแคว้น.

โพธิสัตโตปิ ตตถ กติปาหิ วสิตฺวา
 "อปฺปมตฺโต โหหิ"ติ ราชานํ โอบทิตฺวา
 หิมวฺนุตเมว คนฺตุวาทฺมา นานาภิญญา
 นิพฺพตฺเตตฺตวาทฺ ยาวซีวํ พุรฺหมวิหารเ
 ภาเวตฺวาทฺ พุรฺหมโลกฺุปโค อโหสิ.

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อานริตฺวา
 "น ภิกฺขเว อิทาเนว ปุพฺเพปิ
 ตถาคตฺโต ปญฺญวาทฺเยว ปฺรปฺปวาท-
 มทฺทโนเยวาทิ" วตฺวาทฺ ชาติกํ
 สโมธานสิ "ตทา ปญฺจ ทิฏฺฐิจิตฺติกา
 ปุรณฺณกสฺสปมกฺขลิตฺโศสาลปฺกฺรทกัจจานอชิต-
 เกสกมฺพลนิกนฺถนาฏปฺตฺตา อเหตุ
 ปิงฺคฺลสฺสุนฺไซ อานนฺโท มหาโพธิ-
 ปริพฺพาชโก ปน อหเมวาทิ.

มหาโพธิชาตกถวณฺณนา ตติยา.

แม้พระโพธิสัตว์พักอยู่ที่นั่น ๒-๓ วันแล้ว
 ถวายโอวาทแก่พระราชาวา "ขอพระองค์
 จงทรงไม่ประมาทเถิด" ดังนี้ กลับไปสู
 ป่าหิมวันต์อย่างเดิม ทำฌานอภิญญา
 ให้เกิดแล้ว เจริญพรหมวิหารอยู่ตลอด
 ชีวิต (ครั้งสิ้นชีพแล้ว) ก็ได้เข้าถึงพรหมโลก.

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนา
 นี้มา แล้วตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย
 มิใช่แต่บัดนี้เท่านั้น แม้ในกาลก่อน
 ตถาคตก็มีปัญญาอย่าอวดของบุคคล
 อื่นเสียได้เหมือนกัน" แล้วทรงประมวล
 ชาดกว่า "อำมาตย์ผู้เจ้าความเห็น ๕ คน
 ในกาลนั้น ได้เป็นศาสดาชื่อปุรณกัสนปะ
 มักขลิตโศสาละ ปุรทกัจจานะ อชิตเกส-
 กัมพล และนิครนถ์นาฏบุตร สุนฺข
 สีเหลืออง ได้แก่อานนท์ ส่วนมหาโพธิ-
 ปริพพาชก คือเราเอง" ด้วยประการฉะนี้.

พรรณนามหาโพธิชาดกที่ ๓ จบ.

ตสุสุททานิ

สนิพินิกมวฺหฺยโน ปจฺโม
ทฺติโย ปน สอุมฺมทฺนฺตฺวิโร
ตฺติโย ปน โพิธิสิริวฺหฺยโน

กถิตา ปน ตีณิ ชินฺน สฺภาติ.

ปญฺญาสนิปาตวณฺณนา นิฏฺจิตา.

รวมชาดกที่มีในปัญญาสนิบาต

ที่ ๑ ชื่อ นพินิกาชาดก
ที่ ๒ ชื่อ อุมมาทนต์ชาดก
ที่ ๓ ชื่อ มหาโพธิชาดก

สุภกถาพระชินเจ้าตรัสแล้วเป็น ๓ ชาดก.

พรรณนาปัญญาสนิบาต จบ.

สฎฐนิปาต

๑. โสณกษัตถก (๕๒๙)

๑. "กสฺส สุตฺวา สติ ทมฺมิ
สหสฺสํ ทิฏฺฐโสณกํ^๑
โก เม โสณกมกฺขชาติ
สหายํ ปิสุกัปปิตํ.
๒. อถ พุริวิ มาณวโก
ททโร ปญฺจจุฟโก
มยุหิ สุตฺวา สติ เทหิ
สหสฺสํ ทิฏฺฐโสณกํ
อหิ เต โสณกมกฺขิสฺสํ
สหายํ ปิสุกัปปิตํ.
๓. กตรสฺมี โส ชนปเท
รฎฺฐเจสฺสุ นิคเมสฺสุ จ
กตฺถ โสณกมกฺขทฺทกฺขิ^๒
ติ เม อกฺขาหิ ปุจฺฉิตฺ.
๔. ตเวว เทว วิชิต
ตเววฺยยานฎฺฐมียา

สฎฐนิปาต

๑. โสณกษัตถก (๕๒๙)

๑. "เราจะให้ทรัพย์ ๑๐๐ แก่ใคร ๆ ที่
ได้ยินข่าวแล้วมาบอกแก่เรา ใคร
พบโสณกะผู้สหาย เคยเล่นฝุ่นมา
ด้วยกัน แล้วบอกแก่เรา เราจะ
ให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ แก่บุคคลผู้เห็น
โสณกะนั้น.
๒. ลำดับนั้น มาณพน้อยมีผม ๕ แหยม
ได้กราบพูลพระราชาว่า พระองค์จง
ประทานทรัพย์ ๑๐๐ แก่ข้าพระองค์
ผู้ได้ยินข่าวแล้วมาบอก ข้าพระองค์
ได้พบโสณกะผู้สหาย เคยเล่นฝุ่น
มาด้วยกันแล้ว จึงกราบพูล แต่
พระองค์ พระองค์จงประทานทรัพย์
๑,๐๐๐ แก่ข้าพระองค์ผู้เห็นโสณกะ.
๓. โสณกกุมารนั้นอยู่ในชนบท หรือ
ในแคว้นนิคมไหน เจ้าพบโสณก-
กุมาร ณ ที่ไหน เจ้าถูกเราถาม
จงบอกเนื้อความนั้นแก่เรา.
๔. ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท ใน
แคว้นแคว้นของพระองค์นั่นเอง ใน

^๑ ส. อ. ทิฏฐโสณก.

^๒ ส. อ. กตฺถ เต โสณโก.

- อุชฺฐวสา มหาสาลา
นีโลภาสา มโนรมา.
๕. ติฏฺฐนฺติ เมฆสมานา
รุมมา อญฺโฆญฺญนิสฺสิตา
เตสํ มุลลฺลสมิ โสณโก
ฌายติ อญฺปาทีโน
อุปาทานฺสุ โลเกสุ
ททยฺหมานฺสุ นิพฺพุโต.
๖. ตโต จ ราชา ปายาสี
เสนาย จตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
การาเปตฺวา สมนํ มคฺคํ
อคฺมา เยน โสณโก.
๗. อุชฺชยานญฺมิมิ คณฺตุวาน
วิจฺรณฺโต พุรฺทาวเน
อาสีนํ โสณกํ ทกฺขิ
ททยฺหมานฺสุ นิพฺพุตํ.
๘. กปฺโณ วตายํ ภิกฺขุ
มฺลฺลฺลโท สํฆาปฏิปาธุโต
อมาตีโก อปีตีโก
รุกฺขมฺลลฺลสมิ ฌายติ.
๙. อิมํ วากุญฺญํ นิสฺสามेतฺวา
โสณโก เอตทพฺพริ
- ภาคพื้น อุทยานของพระองค์นั่นเอง
มีต้นรังใหญ่ ลำต้นตรง มีสีเขียว
ชุ่ม เป็นที่น่ารื่นรมย์ใจ.
๕. มีกิ่งก้าน และรากอาศัยกันและกัน
นำยินดีประดิษฐานอยู่ ดุจก่อนเมฆ
พระโสณกะ เมื่อสัตว์โลกมีความ
ยึดมั่น เป็นผู้ไม่ยึดมั่น เมื่อสัตว์โลก
ถูกไฟเผา เป็นผู้ดับแล้ว เฟ้งผาน
อยู่ที่โคนแห่งต้นรังเหล่านั้น.
๖. ลำดับนั้นแล พระราชารับสั่งให้ทำ
ทางให้เสมอ ได้เสด็จไปพร้อม
ด้วยเสนามือองค์ ๔ ได้เสด็จไปยัง
สถานที่พระโสณกะอยู่.
๗. ครั้นเสด็จไปถึงภูมิภาค แห่งราช-
อุทยานแล้ว ก็เสด็จประพาสไป
ในป่าใหญ่ ทอดพระเนตรเห็น
พระโสณกะผู้นั่งอยู่ เมื่อสัตว์โลก
ถูกไฟเผา เป็นผู้ดับแล้ว.
๘. ภิกษุนี้ เป็นคนกำพร้าหนอ มี
ศีรชะไล่น ครองผ้าสังฆาฏิ ไม่มี
มารดา ไม่มีบิดา นั่งเฟ้งอยู่ที่
โคนต้นไม้.
๙. พระโสณกะได้ฟังวาจานี้ จึงได้
กล่าวคำนี้ว่า ขอถวายพระพร

น ราช กปโณ โหติ
ธมฺมํ กาเยน ผสฺสยํ.

บุคคลถูกต้องอริยมรรคธรรมด้วย
กาย ไม่ชื่อว่าเป็นคนกำพรวด.

๑๐. โยธ ธมฺมํ นิรํกตฺวา
อธมฺมํ อนฺวตฺตติ
ส ราช กปโณ โหติ
ปาโป ปาปปรายโน.

๑๐. ส่วนบุคคลใด นำออกซึ่งธรรม
ประพฤติตามอธรรม ขอลถวาย
พระพร บุคคลนั้นชื่อว่าเป็นคน
กำพรวด เป็นคนลามก มีกรรมลามก
เป็นที่ไปในเบื้องหน้า.

๑๑. อรินฺทโมติ เม นามํ
กาสิราชาติ มํ วิทฺฐ
กจฺจิ โภโต สุขเสยฺยา
อิธ ปตฺตสฺส โสณก.

๑๑. ข้าแต่พระโสณกะผู้เจริญ มหาชน
รู้นามของข้าพเจ้าว่า อรินทมะ และ
รู้จักตัวข้าพเจ้าว่า พระราชาของ
ชนชาวกาสิ การนอนเป็นสุข ย่อม
มีแก่ผู้เป็นเจ้าของสถานที่นี้แลหรือ.

๑๒. สทาปี ภาทฺรมณฺสฺส
อนาคารสฺส ภิกฺขุโน
น เตสํ โภฏฺเจ อุเปฺนฺติ
น กุมฺภาน น กโฬิปปิยา
ปริณฺญิจิตเมสนา
เตน ยาเปฺนฺติ สุพฺพตา.

๑๒. ความเจริญ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มี
ทรัพย์ ไม่มีเรือนทุกเมื่อ ทรัพย์และ
ข้าวเปลือก ย่อมไม่เข้าไปในฉาง
ไม่เข้าไปในหม้อ และไม่เข้าไปใน
กระเช้าของภิกษุเหล่านั้น ภิกษุ
ทั้งหลาย เป็นผู้แสวงหาอาหาร
สำเร็จแล้ว มีวัตรอันงามยังอัตภาพ
ให้เป็นไปด้วยบิณฑบาตนั้น.

๑๓. ทุตฺติยมฺปิ ภาทฺรมณฺสฺส
อนาคารสฺส ภิกฺขุโน
อนวชฺชปิณฺฑโท โภตฺตพฺโพ
น จ โภจฺจปโรธติ.

๑๓. ความเจริญแม้ที่ ๒ ย่อมมีแก่ภิกษุ
ผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน(คือ) ภิกษุ
พึงบริโภคบิณฑบาตที่ไม่มีโทษและ
กิเลสอะไร ๆ ย่อมไม่ประทุษร้าย.

๑๔. ตติยมปี ภัทรมณสฺส
 อนาคตสฺส ภิกฺขุโน
 นิพฺพุตปิณฺฑโท โภตฺตพฺโพ
 น จ โภจฺจโรรติ.
๑๕. จตุตถปี ภัทรมณสฺส
 อนาคตสฺส ภิกฺขุโน
 มุตฺตสฺส รฏฺเฐ จรโต
 สฺงโค ยสฺส น วิชฺชติ.
๑๖. ปญจมปี ภัทรมณสฺส
 อนาคตสฺส ภิกฺขุโน
 นครมฺหิ ทฺยหฺมานมฺหิ
 นาสฺส กิณฺจิ อทฺยหฺล.
๑๗. ฉฎจฺมปี ภัทรมณสฺส
 อนาคตสฺส ภิกฺขุโน
 รฏฺเฐ วิลฺลปฺปมานมฺหิ
 นาสฺส กิณฺจิ อหฺรตฺโ
๑๘. สตฺตมปี ภัทรมณสฺส
 อนาคตสฺส ภิกฺขุโน
 โจเรหิ รกฺขิตํ มคฺคํ
 เย จญฺเณ ปริปฺนฺถิกา
 ปตฺตจิวฺรมาทฺยา
 โสตุถิ คจฺจติ สฺพฺพโต.
๑๔. ความเจริญแม้ที่ ๓ ย่อมมีแก่ภิกษุ
 ผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน(คือ) ภิกษุ
 พึ่งบริโภคบิณฑบาตอันดับแล้ว และ
 กิเลสอะไร ๆ ย่อมไม่ประทุษร้าย.
๑๕. ความเจริญแม้ที่ ๔ ย่อมมีแก่ภิกษุ
 ผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน ผู้หลุดพ้น
 แล้วจากกิเลส เทียวไปอยู่ในแคว้น-
 แคว้น ไม่มีความข้อง.
๑๖. ความเจริญแม้ที่ ๕ ย่อมมีแก่
 ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน(คือ)
 เมื่อพระนครถูกไฟไหม้อยู่ อะไร ๆ
 น้อยหนึ่งของภิกษุนั้น ย่อมไม่ไหม้.
๑๗. ความเจริญแม้ที่ ๖ ย่อมมีแก่ภิกษุ
 ผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน(คือ) เมื่อ
 โจรปล้นแคว้นแคว้น อะไร ๆ แม้
 น้อยหนึ่งของภิกษุนั้น โจรนำไป
 ไม่ได้.
๑๘. ความเจริญแม้ที่ ๗ ย่อมมีแก่ภิกษุ
 ผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน(คือ) ภิกษุ
 ผู้มีวัตรอันงาม ถือบาตรและจีวรไป
 สุนหนทางที่พวกโจรรักษา หรือไป
 สุนหนทางที่มีอันตรายอื่น ๆ ย่อมไป
 ได้โดยสวัสดิ์.

๑ ฉ. อหีรต.

๑๙. อฏฐมุปี ภาทรมณสฺส
อนาคารสฺส ภิกฺขุโน
ยํ ยํ ทิสํ ปกฺกมตฺติ
อนเปกฺโข ว คจฺจตฺติ.
๒๐. พหุณี สมณภทฺธานิ
โย ตวํ ภิกฺขุ ปสฺสตี
อหญฺจ คิทฺโธ กาเมสุ
กถํ กาทามิ โสณก.
๒๑. ปิยา เม มานุสา กามา
อโธ ทิพฺยาปิ เม ปิยา
อถ เกน นุ วณฺณน
อุโป โลเก ลภามเส.
๒๒. กาม^๑ คิทฺธา กามรตา
กามesu อธิมุจฺจิตา
นรา ปาปานิ กตฺวาน
อุปชฺชุนฺตี ทุคฺคตี.
๒๓. เย จ กามे ปหนฺตฺวาน^๒
นิชฺชุนฺตา อุกฺโตภยา
๑๙. ความเจริญแม้ที่ ∞ ย่อมมีแก่ภิกษุ
ผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน(คือ) ภิกษุ
จะหลีกไปสู่ทิศใด ๆ ก็ไปสู่ทิศนั้น ๆ
ได้ไม่ต้องห่วงใย.
๒๐. ข้าแต่โสณภิกษุ ท่านสรรเสริญ
ความเจริญ แห่งสมณะเป็นอันมาก
ส่วนข้าพเจ้ามีความต้องการในกาม
ทั้งหลาย จะกระทำได้อย่างไร.
๒๑. กามทั้งหลายที่เป็นของมนุษย์ ย่อม
เป็นที่รักของข้าพเจ้า อนึ่งแล้ว แม้
กามที่เป็นทิพย์ ก็เป็นที่รักของ
ข้าพเจ้า เมื่อเป็นเช่นนั้น ข้าพเจ้า
จะได้โลกทั้งสอง ด้วยเหตุอะไร
หนอ.
๒๒. นรชนทั้งหลาย ผู้ปรารถนาในกาม
ยินดีในกาม น้อมไปแล้วในกาม
กระทำความอันเป็นบาป จึงเข้า
ถึงทุกขี.
๒๓. ส่วนนรชนทั้งหลายเหล่าใด ละกาม
ได้แล้ว เป็นผู้ออกแล้วจากกามไม่มี

^๑ ส. อ. กามสุ.

^๒ ส. อ. ปหตฺวาน.

- เอโกทิภาวาริคตา
น เต คจฺจนฺติ ทุคฺคตี.
๒๔. อุปมนฺเต กริสฺสุสามิ
    ตี สุโณหิ อรินฺทม
    อุปมาย มิเรกฺจเจ^๑
    อตุถิ ชานนฺติ ปณฺฑิตา.
๒๕. คจฺกาย ภูณฺปี ทิสฺวา
    วุญฺหมานํ มหณฺณเว
    วายโส สมฺจินฺเตสิ
    อปปฺปญฺโถ อเจตโส
๒๖. ยานญฺจ วติทํ ลทฺธิ
    ภกฺโข จายํ อนนฺนฺโป
    ตตฺถ รตฺตี ตตฺถ ทิวา
    ตตฺถเว นิรโต มโน.
๒๗. ขาทํ นาคสุส มํसानิ
    ปิวิ ภาคีรโถทกํ
    สมฺปสุสํ วนเจตฺยานิ
    น ปาเลตฺถ วิหฺงคโม
๒๘. ตญฺจ โอิตรณิ คจฺคา
    ปมตฺตี ภูณฺเป รติ
๒๔. ดูกรพระเจ้าอรินทมะ อาตมะ
    จักกระทำอุปมา แก่พระองค์ ขอ
    พระองค์ทรงสดับข้ออุปมานั้น ชน
    บางพวกในโลกนี้เป็นบัณฑิต ย่อม
    รู้เนื้อความด้วยข้ออุปมา.
๒๕. กาดัวหนึ่งเป็นสัตว์มีปัญญาน้อย
    หาความคิดมิได้ เห็นซากศพข้าง
    ถูกแม่น้ำคงคาพัดลอยไป ใน
    ห้วงน้ำใหญ่ จึงคิดว่า
๒๖. ก็เราได้ยานนี้แล้วหนอ ภิกษุ
    นี้ก็มิประมาณมิใช่น้อย ใจของ
    กานั้น ก็ยินดีอยู่ในซากศพนั้น
    อย่างเดียว ตลอดคืน ตลอดวัน.
๒๗. กาเมื่อจิกกินเนื้อข้าง ตุ่มน้ำรส
    เหมาะสม เห็นต้นไม้เป็นเจดีย์
    ในป่า ก็ไม่บินขึ้นไป
๒๘. ก็แม่น้ำคงคา มีปกติไหลไปสู่
    มหาสมุทร น้ำก็พัดพาเอากานั้น

^๑ ส. อ. ปิเรกฺจเจ.

- สมุทท์ อชฺฐคคาหาลิ
 อคตี ยตถ ปกฺขินิ.
๒๙. โส ๑ ภกฺขปริกฺขีโณ
 อุทปตฺวา^๑ วิหฺงคโม
 น ปจฺจโต น ปุโรโต
 นุตฺตรํ โนปี ทกฺขินิ
๓๐. ทีปี โส น อชฺฐคณฺฉิ
 อคตี ยตถ ปกฺขินิ
 โส ๑ ตตฺถเวว ปาปตฺถ
 ยถา ทุพฺพลโก ตถา.
๓๑. ตณฺจ สามุทฺธิกา มจฺฉา
 กุมฺภีลา มกรว สฺสู
 ปลยฺหกวรา ขาทิสฺสุ
 มนุทฺมานิ วิปกฺขิกิ^๒
๓๒. เอวเมว ตฺวํ ราช
 เย จญฺเณ กามโกติโน
 คิทฺธา เจ น วมิสฺสนฺติ
 กากปณฺณาย^๓ เต วิฑู.
- ผู้ประมาท ยินดีในซากศพไปสู่
 มหาสมุทรซึ่งเป็นภูมิเป็นที่ไปไม่ถึง
 แห่งนรกทั้งหลาย.
๒๙. และกานั้นมีภิกษาหารสิ้นแล้ว โดด
 บินขึ้นไปข้างหลัง ข้างหน้า ข้าง
 ซ้าย ข้างขวา ก็ไม่ได้ที่สำหรับจับ
๓๐. กานั้นก็ไปไม่ถึงเกาะ มันสิ้นกำลัง
 จมลงในท่ามกลางมหาสมุทร อัน
 เป็นภูมิที่ไปไม่ถึง แห่งนรกทั้งหลาย
 เหมือนคนหมดกำลัง ฉะนั้น.
๓๑. ผู้ปลาจระเข้ มังกร และปลาร้าย
 ที่เกิดในมหาสมุทร ก็กระทำการ
 ช่มเหง สุขกินกันนั้น ผู้มีปีกฉิบหาย
 ดิ้นรนอยู่ ฉับไฉ.
๓๒. ดูกรพระราชา พระองค์ก็ดี ชน
 เหล่าอื่นผู้ยังบริโภคนกาก็ดี ถ้ายัง
 ปรรณานากาม ไม่ละทิ้งกามเสีย
 นักปราชญ์ทั้งหลายรู้ว่าชนเหล่านั้น
 มีความรู้เสื่อมอกา ก็ฉนั้นเหมือนกัน.

^๑ สี. อุปฺตติตฺวา. อี. อุทปตฺวา.

^๒ อ. วิปกฺขกั. สี. อี. วิปกฺขินิ.

^๓ อ. กากปณฺณาว.

๓๓. เอสา เต อุปมา ราช
 อตฺถสฺนุทสฺสนี กตา
 ตฺวญฺจ ปญฺญาเส เตน
 ยทิ กาหสิ วา น วาติ.
๓๔. เอกวาจปี ทฺวิวาจํ
 ภณฺดย อนุทฺมปโก
 ตตฺตฺตฺรี น ภาเสยฺย
 ทาโส วยฺยสฺส^๑ สฺนฺติเก.
๓๕. อิทํ วตฺวาน ปกฺกามิ
 โสณโก อมิตฺพุทฺธิมา
 เวหาเส อนุตฺตฺลิขสฺสมี
 อนุสาเสตฺวาน ขตฺติยํ.
๓๖. โก นฺมุ ราชกตฺตาโร
 สฺตฺตา เวยฺยตฺตฺมาคตา^๒
 รชฺชํ นิยฺยาทฺยิสฺสามิ
 นานํ รชฺเชน มตฺถิโก.
๓๗. อชฺเชว ปพุทฺธิสฺสามิ
 โก ชญฺญา มรณํ สุเว
 นานํ กาโกว ทฺมุเมโธ
 กามานํ วสฺมนฺวคา.^๓
๓๓. ดูกรพระราชอา อุปมานี้เอาตมะ
 กระทำให้แสดงอรรถ อย่างชัดแจ้ง
 แก่พระองค์ ถ้าพระองค์จักทรง
 กระทำหรือไม่ทรงกระทำ ก็จัก
 ปรากฏด้วยเหตุนั้น.
๓๔. บุคคลผู้มีความเอ็นดู ฟึ่งกล่าว
 เพียงคำเดียว หรือสองคำเท่านั้น
 ไม่ฟึ่งกล่าวให้ยิ่งไปกว่านั้น เป็น
 เหมือนทาสในสำนักแห่งนาย.
๓๕. พระโสณกปัจเจกพุทธเจ้าผู้มีปัญญา
 อันบุคคลนับไม่ได้ ครั้นกล่าวคำนี้
 แล้ว จึงพราศอนบรมกษัตริย์ใน
 ท่ามกลางอากาศแล้วหลีกไป.
๓๖. บุคคลผู้กระทำให้เป็นกษัตริย์ ผู้เป็น
 รัชทายาท และผู้ถึงความฉลาด
 เหล่านี้อยู่ที่ไหน เราจักมอบราช-
 สมบัติ เราไม่มีความต้องการด้วย
 ราชสมบัติ.
๓๗. เราจักบวชในวันนี้ให้ได้ ใครเล่าจะ
 ฟึ่งรู้ว่า ความตาย จักมีในวันพรุ่งนี้
 เราจักไม่โง่เขลา ลุอำนาจแห่งกาม
 ทั้งหลายเหมือนกา.

^๑ สี่. ทาโส อยฺยสฺส. อี. ทาโส อยฺยสฺส.

^๒ จ. สุตฺตา เวยฺยตฺตฺมาคตา.

^๓ จ. วสฺมนฺวคํ. อีโต ปรี อีทิสฺเมว.

๓๘. อตถิ เต ททโร ปุตโต
 ที่สมาวุ รฏฺฐวฑฺฒโน
 ตํ รชฺเช อภิสึญฺจสฺสุ
 โส ใน ราชา ภวิสฺสติ.

๓๙. ชิปปิ กุมาริ อานถ
 ที่สมาวุ รฏฺฐวฑฺฒนํ
 ตํ รชฺเช อภิสึญฺจิสฺสุ
 โส โว ราชา ภวิสฺสติ.

๔๐. ตโต กุมารมานุสํ
 ที่สมาวุ รฏฺฐวฑฺฒนํ
 ตํ ทิสฺวา อาลปติ ราชา
 เอกปุตฺตํ มโนรมํ.

๔๑. สญฺจิคามสทฺสธานี
 ปริปุณฺณานิ สพฺพโส
 เต ปุตฺต ปฏฺิปปชฺชสฺสุ
 รชฺชํ นิยุยาทยามิ เต.

๔๒. อชฺชเว ปพฺพชิสฺสสามิ
 โโก ชนฺดฺวา มรณํ สุเว
 นานํ กาโกว ทุมฺเมโธ
 กามานํ วสฺมนุคํ.

๓๘. พระโอรสหนุ่มของพระองค์ ทรง
 พระนามว่าที่สมาวุ ทรงยังแคว้นให้
 เจริญ มีอยู่ พระองค์จึงทรงอภิเษก
 พระโอรสนั้นในราชสมบัติ พระโอรส
 นั้น จักเป็นพระราชาของข้าพระองค์
 ทั้งหมด.

๓๙. พวกท่านจงรับนำที่สมาวุกุมาร ผู้
 ยังแคว้นให้เจริญมาเถิด เราจัก
 อภิเษกพระโอรสในราชสมบัติ เธอ
 จักเป็นพระราชาของท่านทั้งหลาย.

๔๐. ลำดับนั้น พวกอำมาตย์ได้เชิญ
 ที่สมาวุกุมารผู้ยังแคว้นให้เจริญ มา
 เฝ้า พระราชาทอดพระเนตรเห็น
 เอกอัครโอรส ผู้นำปลื้มพระทัยนั้น
 จึงตรัสว่า.

๔๑. ลูกรักเอ๋ย คามเขตของเราหกหมื่น
 บริบูรณ์ โดยประการทั้งปวง ลูกจง
 บำรุงเขา พ่อขอมอบราชสมบัติให้
 แก่เจ้า.

๔๒. พ่อจะบวชในวันนี้ให้ได้ ใครเล่าจะ
 ฟังรู้ว่าความตาย จักมีในวันพรุ่งนี้
 พ่อจะไม่เป็นคนโง่เขลา ลูกอำนาจ
 แห่งกามทั้งหลายเหมือนกา.

๔๓. สมฺภูจินาคสหฺสูสานิ
 สพุพาลงฺการภูสิตา
 สุวณฺณกจฺจมาตงฺคา
 เหมกปฺปนฺวาสสา.

๔๓. ข้างของเราหกหมื่นเชือก ประดับ
 ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวงมีสายรัด
 กระทำด้วยทองคำ เป็นข้างใหญ่
 มีร่างกายปกปิดด้วยเครื่องคลุม ทำ
 ด้วยทองคำ.

๔๔. อารุฬุหา คามณเฑียรนิ
 ไตรมรณฺกุสฺปาณินิ
 เต ปุตุตฺต ปฏฺิปปชฺชสุ
 ราชฺชิ นิยุยาทยา มิ เต.

๔๔. อันเหล่าความัญข้างมีไตรมร และขอ
 อยู่ในมือขึ้นกำกับ ดูกรลูกรัก เจ้า
 จงบำรุงมัน พ่อขอมอบราชสมบัติ
 ให้แก่เจ้า.

๔๕. อชฺชเว ปพฺพุชฺชิสุส มิ
 โก ชญญา มรณฺมึ สุเว
 นาหิ กาทิโก วุฑฺฒเมโธ
 กามานํ วมฺนฺวคฺค.

๔๕. พ่อจะบวชในวันนี้ให้ได้ ใครเล่าจะ
 ฟังรู้ว่าความตาย จักมีในวันพรุ่งนี้
 พ่อจะไม่เป็นคนโง่เขลา ลุอำนาจ
 แห่งกามทั้งหลายเหมือนกา.

๔๖. สมฺภูจิสฺสูสสหฺสูสานิ
 สพุพาลงฺการภูสิตา
 อาชาเนีย จ^๑ ชาตียา
 สินฺธว สึมฺวาหฺนา.

๔๖. ม้าของเราหกหมื่นตัว ประดับด้วย
 เครื่องอลังการทั้งปวง เป็นม้า
 อาชาไฉยโดยกำเนิด และเป็นม้า
 สิ้นชีพ เป็นพาหนะเร็ว.

๔๗. อารุฬุหา คามณเฑียรนิ
 อินฺธิยาจฺปาธาริ มิ
 เต ปุตุตฺต ปฏฺิปปชฺชสุ
 ราชฺชิ นิยุยาทยา มิ เต.

๔๗. อันเหล่านายสารถีถือเขน และ
 แล่งธนูขึ้นกำกับ ลูกรักเอ๋ยเจ้าจง
 บำรุงมัน พ่อขอมอบราชสมบัติให้
 แก่เจ้า.

๔๘. อชฺชเว ปพฺพุชฺชิสุส มิ
 โก ชญญา มรณฺมึ สุเว

๔๘. พ่อจะบวชในวันนี้ให้ได้ ใครเล่าจะ
 ฟังรู้ว่าความตาย จักมีในวันพรุ่งนี้

^๑ ฉ. ว.

มหาวรรค จดหมายเหตุของเจ้าฟ้าอนุชาธิราชเจ้าหลานเธอเจ้าหลวงอินทวิชิตราชกุมารโอรสเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชกุมารี

- นาหิ กากิว ทุมเมโธ
กามานัน วสมนฺวคฺ.
๔๙. สกุจิริตสหัสสานิ
สนฺนทฺธา อุตฺตสิตฺตทฺธา
ทีปา อโถปิ เวยฺยคฺขมา
สพฺพาลงฺการภูสิตา.
๕๐. อารุพฺพา คามณฺเียภิ
จาปฺตเถหิ จมฺมิภิ^๑
เต ปฺตฺต ปฺฏิปฺตฺตสฺส
รชฺชํ นิยฺยาทยามิ เต.
๕๑. อชฺชเว ปพฺพชิสฺสามิ
โก ชญฺญา มรณํ สฺสเว
นาหิ กากิว ทุมเมโธ
กามานัน วสมนฺวคฺ.
๕๒. สกุจิริเนตฺสหัสสานิ
โรหฺนฺญา ปฺงคฺวุสฺสา
ตา ปฺตฺต ปฺฏิปฺตฺตสฺส
รชฺชํ นิยฺยาทยามิ เต.
๕๓. อชฺชเว ปพฺพชิสฺสามิ
โก ชญฺญา มรณํ สฺสเว
นาหิ กากิว ทุมเมโธ
กามานัน วสมนฺวคฺ.
- พ่อจะไม่เป็นคนโง่เขลา ลู่อ่านาจ
แห่งกามทั้งหลายเหมือนกา.
๔๙. รถของเราหนักหมื่นคัน หุ้มเกราะรัด
ไว้ดีแล้ว มีธงอันยกขึ้นแล้ว หุ้มด้วย
หนังเสือเหลืองก็มี หุ้มด้วยหนัง
เสือโคร่งก็มี ประดับแล้วด้วยเครื่อง
อสังการทั้งปวง.
๕๐. อੰนนายสารถิ มีมือถือแล่งธนู
สวมเกราะขึ้นประจำ ลูกรักเอ๋ย
เจ้าจงบำรุงรถเหล่านั้น พ่อขอมอบ
ราชสมบัติให้แก่เจ้า.
๕๑. พ่อจักบวชในวันนี้ให้ได้ ใครเล่าจะ
พึงรู้ว่าความตาย จักมีในวันพรุ่งนี้
พ่อจะไม่เป็นคนโง่เขลา ลู่อ่านาจ
แห่งกามทั้งหลายเหมือนกา.
๕๒. โคนมหนักหมื่นตัวของเรา มีสีแดง
ประกอบด้วยโคจำฝูง ตัวประเสริฐ
ลูกรักเอ๋ยเจ้าจงบำรุงโคนมเหล่านั้น
พ่อขอมอบราชสมบัติให้แก่เจ้า.
๕๓. พ่อจักบวชในวันนี้ให้ได้ ใครเล่าจะ
พึงรู้ว่าความตาย จักมีในวันพรุ่งนี้
พ่อจะไม่เป็นคนโง่เขลา ลู่อ่านาจ
แห่งกามทั้งหลายเหมือนกา.

^๑ ฉ. วมฺมิภิ.

๕๔. โสฬสิตุถีสหสฺสานิ
 สพฺพาลงฺการภูติตา
 วิจิตฺตวตฺตภาภรณา
 อามตฺตมณิกุณฺฑลา
 ตา ปุตฺต ปฏฺิปปชฺชสฺสุ
 รชฺชํ นิยุยาทยามิ เต.

๕๕. อชฺชเชว ปพฺพชฺชิสฺสามิ
 โก ชนฺดฺวา มรณํ สฺเว
 นานํ กาโกว ทุมฺเมโธ
 กามานํ วสฺมนวคฺคํ.

๕๖. ทหรสฺเสว เม ตาต
 มาตา มตาติ เม สุตํ
 ตยา วินา อหํ ตาต
 ชีวติปิ น อุสฺสเห.

๕๗. ยถา อารญฺญกํ นาคํ
 ไปโต อญฺเวติ ปจฺจโต
 เชสฺสนุตํ คิริทฺตุเคสฺสุ
 สเมสฺสุ วิสเมสฺสุ จ.

๕๘. เอวนุตํ อญฺคจฺฉามิ
 ปุตฺตมาทาย^๑ ปจฺจโต
 สฺภโร เต ภวิสฺสามิ
 น เต เหลสฺสามิ ทฺพฺภโรติ.

๕๔. สตรีหมื่นหกพันคนของเรา ผู้
 ประดับเครื่องอลังการทั้งปวง มีผ้า
 และอาภรณ์อันวิจิตร สวมกุณฑล
 แก้วมณี ลูกรักเอ๋ย เจ้าจงบำรุง
 สตรีเหล่านั้น พ้อขอมอบราชสมบัติ
 ให้แก่เจ้า.

๕๕. พ้อจักบวชในวันนี้ให้ได้ ใครเล่าจะ
 ฟังรู้ว่าความตาย จักมีในวันพรุ่งนี้
 พ้อจะไม่เป็นคนโง่เขลา ลุอำนาจ
 แห่งกามทั้งหลายเหมือนกา.

๕๖. ข้าแต่พระบิดา เมื่อหม่อมฉันเป็น
 เด็ก หม่อมฉันได้สดับว่า พระมารดา
 ลืมพระชนม์เสียแล้ว ข้าแต่พระบิดา
 หม่อมฉันไม่อาจจะเป็นอยู่ห่างจาก
 พระองค์ได้.

๕๗. ลูกช้างย่อมติดตามหลังช้างป่า ตัว
 เทียวไปอยู่ในที่มีภูเขา เดินลำบาก
 เรียบบ้าง ขรุขระบ้าง ฉันทใด.

๕๘. หม่อมฉันจักอุ้มบุตรและธิดาติดตาม
 พระองค์ไปเบื้องหลัง หม่อมฉันจัก
 เป็นผู้อันพระองค์เลี้ยงโดยง่ายจักไม่
 เป็นผู้อันพระองค์เลี้ยงยาก ฉันทนั้น.

^๑ ฉ. ปุตตมาทาย.

๕๙. ยถา สามบุททิกิ นาวัง
 วาณิชาเน ฐเนสินัง
 ไวหาโร ตตถ คุณฺเหยฺย
 วาณิชา พุยฺสเน ลียา.

๖๐. เอวเมวายัง ปุตตก^๑
 อนุตฺตรายกโร มม
 อิมิ กุมารัง ปาเปถ
 ปาสาทิ รติวฑฺฒนัง.

๖๑. ตตถ กมุพฺสหตฺถาโย
 ยถา สกุกัง อจฺจฺวรา
 ตา นัง ตตถ รมิสฺสนฺติ^๒
 ตาหิ เจโส^๓ รมิสฺสตีติ.

๖๒. ตโต กุมารัง ปาเปสุ
 ปาสาทิ รติวฑฺฒนัง
 ตัง ทิสฺวา อวฺจํ กณฺฎา
 ทีฆาภู รุฏฺฐวฑฺฒนัง.

๕๙. พระราชาตรัสตอบว่า อันตราย
 เครื่องนำลง ฟังพาเรือที่แล่นอยู่ใน
 มหาสมุทรของพวกพ่อค้าผู้แสวงหา
 ทรัพย์ (ให้จมลง) ในมหาสมุทรนั้น
 พวกพ่อค้า จะฟังมีความพินาศ
 ฉันทได้.

๖๐. ดูกรลูกรัก เจ้านี้เป็นผู้กระทำ
 อันตรายแก่พ่อ ฉันทนั้นเหมือนกัน
 ท่านทั้งหลาย จงยังกุมารนี้ให้ถึง
 ปราสาทอันยังความยินดีให้เจริญ.

๖๑. นารีทั้งหลายมีมือประดับด้วยเครื่อง
 อภรณ์อันทำด้วยทอง นารีเหล่านั้น
 จักยังกุมารให้รื่นรมย์ ในปราสาท
 นั้น เหมือนนางอัปสรทั้งหลาย ยัง
 ทำวสีกะให้รื่นรมย์ฉะนั้น ก็กุมาร
 นั้น จะรื่นรมย์ด้วยนารีเหล่านั้น.

๖๒. ลำดับนั้น อำมาตย์ทั้งหลายจึงเชิญ
 พระราชกุมาร ให้เสด็จไปยัง
 ปราสาท อันยังความยินดีให้เจริญ
 นางสาวน้อยทั้งหลาย เห็นทีฆาภู
 กุมาร ผู้ยังแคว้นให้เจริญนั้น จึง
 ทูลถามว่า.

^๑ ๑. ปุตตกลี.

^๒ ๑. รเมสฺสนฺติ.

^๓ ๑. เมโส.

๖๓. เทวดา นุสี คนุชฟูโพ
 อาหุ สกุโก ปุรินุทโท
 โก วา ตูว์ กสฺส วา ปุตฺโต
 กถิ ชาเนมุ ตัม มยฺนุติ.

๖๔. นมุหิ เทโว น คนุชฟูโพ
 นปี สกุโก ปุรินุทโท
 กาสีรณฺโณ อหิ ปุตฺโต
 ทีชมาวุ รมฺหจฺวทฺธมนโน
 มมํ ภรต ภาทหิ โว
 อหิ ภตฺตา ภวามิ โวติ.

๖๕. ตัม ตตฺถ อวจฺัง กณฺเฒา
 ทีชมาวุ รมฺหจฺวทฺธมนํ
 กุหิ ราชา อนฺนปฺตฺโต
 อิตฺโต ราชา กุหิ คโต.

๖๖. ปงฺกั ราชา อติกฺกนฺโต
 ฏเล ราชา ปติฏฺจิตฺโต
 อกณฺเฏกั อคหนํ
 ปฏฺปนฺโน มหาปถิ.

๖๓. พระองค์เป็นเทวดา หรือคนธรรพ์
 หรือเป็นท้าวสักกปุรินททะ พระองค์
 เป็นใคร หรือเป็นโอรสของใคร
 พวกหม่อมฉัน จักรู้จักพระองค์ได้
 อย่างไร.

๖๔. ทีชมาวุราชกุมาร จึงตรัสตอบว่า
 เรายังไม่ใช่เทวดา มิใช่คนธรรพ์ มิใช่
 ท้าวสักกปุรินททะ เราเป็นโอรส
 ของพระเจ้ากาสิกราช ชื่อทีชมาวุ
 ผู้ยังแคว้นให้เจริญ นางทั้งหลาย
 จงบำเรอเรา ขอความเจริญจงมี
 แก่นางทั้งหลาย เราจักเป็นสามี
 ของนางทั้งหลาย.

๖๕. พวกนางกัญญาในปราสาทนั้น ได้
 ทูลถามพระเจ้าทีชมาวุ ผู้ยังแคว้น
 ให้เจริญนั้นว่า พระราชาเสด็จไป
 ถึงไหนแล้ว พระราชาเสด็จจาก
 ที่นี้ไปไหนแล้ว.

๖๖. พระราชา ทรงก้าวล่วงเปือกตม
 ประทับอยู่บนบก เสด็จดำเนิน
 ไปสู่ทางใหญ่ อันไม่มีหนาม ไม่มี
 รกชฎ.

๖๗. อหฺนฺจ ปฏฺิปนฺโนสฺมิ
 มคฺคํ ทฺวคฺคตฺติคฺคามินํ
 สกณฺณกํ สคฺชนํ
 เยน คจฺจนฺติ ทฺวคฺคตฺติ.

๖๘. ตสฺส เต สุวาคตํ ราช
 สีหสฺสเสว คิริพฺพขํ
 อนุสฺสาส มหาราช
 ตฺวํ โน สพฺพาสฺมิสฺสโร"ติ.

โสณกชาตกํ ปจฺมํ.

๖๗. ส่วนเรา เป็นผู้ดำเนินไปสู่ทางอัน
 ให้ถึงทุกติ มีหนาม มีรกขัฏ เป็น
 เครื่องไปสู่ทุกติแห่งชนทั้งหลาย.

๖๘. นารีทั้งหลายทูลว่า ข้าแต่พระราชา
 พระองค์เสด็จมาดีแล้ว เหมือน
 ราชสีห์มาสู่ถ้ำ ฉะนั้น ข้าแต่
 มหาราชเจ้า ขอพระองค์จงทรง
 อนุศาสน์พวกหม่อมฉัน ขอพระองค์
 จงทรงเป็นใหญ่ ของพวกหม่อมฉัน
 เกิด".

โสณกชาตก ที่ ๑.

สกุณินิปาต

๑. โสณกษัตกถวณนา (๕๒๙)

กสฺส สุตฺวา สตี ทมฺมิตฺติ อิทํ
สตุถา เขตฺตวเน วิหรนฺโต เนกฺขมฺมปารมี
อารพฺภ กเถสิ. ตทา हि ภควา
ธมฺมสภายํ เนกฺขมฺมปารมี วณฺณนฺนุตาณํ
ภิกฺขุณฺโณ มชฺชเณ นิสิตฺตฺวา “น
ภิกฺขเว อิทาเนว ปุพฺพเพปิ ตถาคโต
มหาภิกฺขุมนฺโณ นิกฺขนฺโตเยวา”ติ วุตฺวา
อตีตํ อาทริ

อตีเต ราชคเเห มคธราชา รชฺช
กาเรสิ. โฟธิสตุโต ตสฺส อคฺคฺมเหสิยา
กุจฺฉิสฺสมี นิพฺพตฺติ. นามคฺคฺคทิวเส
จสฺส “อรินฺทมกุมาโร”ติ นามํ กรีสุ.
ตสฺส ชาตทิวเสเยว ปุโรหิตสฺสสาปิ
ปฺตุโต วิชาเย. “โสณกฺกุมาโร”ติสฺส
นามํ กรีสุ.

สกุณินิปาต

๑. พรวณนาโสณกษัตกถ (๕๒๙)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันวิหาร ทรงปรารภเนกขัมมปารมี
จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า เราจะให้
ทรัพย์สิน ๑๐๐ แก้วใคร ๆ ที่ได้ยื่นขาว แล้ว
มาบอกแก่เรา เป็นต้น. ความพิสดารว่า
ในกาลนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่ง
ในท่ามกลางภิกษุทั้งหลาย ผู้พรวณนา
ถึงเนกขัมมปารมี ณ โรงธรรมสภา
ตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตออก
มหาภิเนษกรรมณ์ แต่ในกาลนี้เท่านั้น
หามิได้ แม้ในกาลก่อนตถาคตก็ได้ออก
มหาภิเนษกรรมณ์แล้วเหมือนกัน” จึงทรง
นำอดีตนิทานมาว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้ามคธราช
เสวยราชสมบัติ ณ กรุงราชคฤห์.
พระโพธิสัตว์ บังเกิดในพระครรภ์แห่ง
อัคคมเหสีของพระเจ้ากรุงราชคฤห์นั้น.
ก็ในวันตั้งพระนาม พระชนกพระชนนี
ทรงชานานพระนามแก่พระโอรสนั้นว่า
“อรินทมกุมาร”. แม้บุตรของปุโรหิตก็
คลอดแล้วในวันที่ พระกุมารประสูติแล้ว
เหมือนกัน. มารดาบิดาให้ตั้งชื่อบุตรนั้น
ว่า “โสณกกุมาร”.

เต อุโกปี เอกโตว วฑฒิตวา
 วยปุตตา อุตตมรฐปธรา รฐเป
 นิพพิเสสา หุตวา ตกุกสิลั คนุตวา
 อุกคหิตสิปปา ตโต นิกขมิตวา
 "สพพสมยสิปฺปญจ เทสจาริกญจ
 ชานิสฺสามา"ติ อนุปฺพเพน จาริกั
 จรุตตา พาราณสี ปตฺวา ราชฺชยุยาน
 วสิตฺวา ปุนทิวเส นครั ปวิสิสุ.

ตัม ทิวสญจ เอกจฺเจ มนุสฺสา
 "พฺราหมณฺวากั กริสฺสามา"ติ ปายาสั
 ปฏฺิยาเทตฺวา อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา
 อาคจฺจนฺเต เต กุมารे ทิสฺวา ฆริ
 ปเวเสตฺวา ปญฺญตฺตาสเน นิสฺสาเปสุ.

ตตถ โพรสิตฺตสฺส ปญฺญตฺตาสเน
 สฺพุทฺธั กาสิกฺวตฺถั อตฺถตัม อโหสิ
 โสณกฺกสฺส รตฺตกมฺพลั. โส นิमितฺตัม
 ทิสฺวาว "อชฺเชว เม ปิยสหาโย
 อรินฺทมกุมารโ พาราณสีราชา ภวิสฺสตี
 มยฺหึ เสนาปติฏฺจานั ทสฺสตี"ติ
 อญฺญาสิ. เต อุโกปี กตภตฺตกิจฺจา
 อญฺยานเมว อคฺมึสุ.

พระกุมารและกุมาร แม้ทั้งสองนั้น
 เจริญมาด้วยกัน ถึงความเจริญวัยแล้ว
 ทรงไว้ซึ่งรูปร่างงามมาก เป็นผู้ไม่แตกต่าง
 กันด้วยรูป ได้ไปยังเมืองตักกสิลา ศึกษา
 ศิลปศาสตร์จบแล้ว ก็ออกจากเมือง
 ตักกสิลานั้น ได้เที่ยวจาริกไป โดยลำดับ
 ด้วยคิดว่า "เราทั้งสองจักรู้ศิลปศาสตร์
 ของลัทธิทั้งหมด และการเที่ยวไปใน
 ประเทศ" บรรลุถึงเมืองพาราณสี พักอยู่
 ในราชอุทยาน วันรุ่งขึ้นเข้าไปสู่พระนคร.

ก็ในวันนั้นมุนษย์บางพวกคิดว่า "พวกเรา
 จักกระทำพิธีการสวดของพราหมณ์" แล้ว
 พวกกันตระเตรียมข้าวปายาสไว้ แต่งตั้ง
 อาสนะ เห็นกุมารเหล่านั้นเดินมา จึงเชิญ
 ให้เข้าไปสู่เรือน แล้วให้นั่งบนอาสนะที่
 จัดแจงไว้.

ในอาสนะทั้งสองนั้น บนอาสนะที่จัดแจง
 ไว้ สำหรับพระโพรสิตฺตฺวเขาได้ลาดผ้า
 กาสิกพัลลตร์ขาวสะอาด สำหรับโสณกกุมาร
 เขาได้ลาดผ้ากัมพลแดง. โสณกกุมารนั้น
 เห็นนิมิตเข้าเท่านั้นก็รู้ว่า "อรินทมกุมาร
 ผู้สหายที่รักของเรา จักได้เป็นพระราชา
 ในพระนครพาราณสีในวันนี้ จักประทาน
 ตำแหน่งเสนาบดีแก่เรา". กุมารแม้ทั้งสอง
 นั้น กระทำภารกิจเสร็จแล้ว ได้กลับไปสู่
 อุทยานตามเดิม.

ตทา พาราณสีรญโธ กาลกตสฺส
 สตุตโม ทิวโส โหติ อปุตฺตกั
 ราชกุลั. อมจฺจาทโย สสีลั นฺหาตฺวา
 สนนฺิปตฺติตฺวา “รชฺษาเรหฺสฺส สนนฺิ
 คมฺิสฺสตี”ติ ผุสฺสรณั โยเชตฺวา วิสขุเชลฺลั
 โส นครา นิภฺษมิตฺวา อญฺฺพเพน
 อญฺฺยานั คนฺฺตฺวา อญฺฺยานทฺวาเร
 นฺิวตฺติตฺวา อาโรหนฺสขุโห นฺฺตฺวา
 อญฺฺจาสิ.

โพธิสตุโต มงฺคลสิลาปญฺญ สีสั
 ปารุปีตฺวา นิปฺชฺชติ. โสณกฺกฺมาโร
 ตสฺส สนนฺิเก นิสีทิ. โส ตฺริยสทฺทั
 สุตฺวา “อริณฺทมสฺส ผุสฺสรโธ อาคจฺจติ
 อขุเชล ราชา นฺฺตฺวา มม
 เสนาปตฺติญฺ्ञานั ทสฺสตี น โห ปน
 มยฺหึ อิสฺสริเยนตฺโต เอตฺตสมึ คเต
 นิภฺษมิตฺวา ปพฺพชิสฺสामी”ติ จินฺเตตฺวา
 เอกมฺนฺเต ปฏฺิจจฺนฺเน อญฺฺจาสิ.

ปุโรหิตอ อญฺฺยานั ปวิสิตฺวา มหาสตุตั
 นิปฺนฺนํ ทิสฺวา ตฺริยานิ ปคฺคณฺฺหาเปสิ.
 มหาสตุโต ปพฺพชฺฉิตฺวา ปริวตฺติตฺวา
 โถกั นิปฺชฺชิตฺวา อญฺฺจาเย สิลาปญฺญ
 ปลฺลฺงเก นิสีทิ. อถ นั ปุโรหิตอ อญฺฺชลิ

ในกาลนั้น เป็นวันที่เจ็ด แห่ง
 พระเจ้าพาราณสีเสด็จสวรรคต ราชสกุล
 ปราศจากพระโอรส. ประชาชนทั้งหลาย
 มีอำมาตย์เป็นต้น พวกกันอาน้ำสระम्म
 แล้ว ประชุมเทียมนุสสรณให้ปล่อยไปด้วย
 อธิษฐานว่า “นุสสรณจักไปสู่สำนักของ
 บุคคลผู้ควรแก่ราชสมบัติ”. นุสสรณนั้น
 ออกจากพระนครไปสู่อุทยาน ตามลำดับ
 แล้วหวนกลับที่ประตูอุทยาน แล้วหยุด
 เตรียมรับท่านผู้ควรครองราชสมบัติให้ขึ้น.

พระโพธิสัตว์คลุมพระเศียรบรรทม
 อยู่บนแผ่นดินอันเป็นมงคล. โสณกกุมาร
 นั่งอยู่ในที่ใกล้พระโพธิสัตว์นั้น. เธอ
 ได้ยินเสียงดนตรีจึงคิดว่า “นุสสรณมาถึง
 อรินทมกุมาร. พระกุมารนี้จักเป็น
 พระราชาในวันนี้ จักประทานตำแหน่ง
 เสนาบดีแก่เรา แต่เราไม่มีความต้องการ
 ด้วยอิสริยยศแล เมื่อพระกุมารนี้เสด็จไป
 แล้วเราจักออกบวช” จึงยืนอยู่ในที่กำบัง
 ที่สุดส่วนหนึ่ง.

ปุโรหิตเข้าไปสู่ราชอุทยาน เห็นพระ-
 มหาสัตว์บรรทมอยู่ จึงให้ประโคมดนตรี.
 พระมหาสัตว์ตื่นบรรทมพลิกพระองค์แล้ว
 บรรทมต่อนิดหน่อย เสด็จลุกขึ้นประทับ
 นั่งบนบัลลังก์ที่แผ่นดินลา. ลำดับนั้น

ปกคณฺหิตฺวา อาห "รชฺชนฺเด เทว
ปาปฺนาตี"ติ "กึ อปฺตฺตํ
ราชกฺุลนฺ"ติ. "เอวํ เทวา"ติ. "เตนนิ
สาธฺ"ติ.

อถ นํ ตตฺถเวว อภิสึญฺจิตฺวา รถํ
อาโรเปตฺวา มหฺนฺเตน ปรีวาเรน
นคฺรี ปเวเสสฺสุ. โส นคฺรี ปทกฺขินํ
กตฺวา ปาสาทํ อภิวฺทิตฺ. โส ยสฺส
มฺหฺนฺตตาย โสณกฺกุมารํ น สริ.

โสปี ตสฺมี นคฺรี ปวิญฺเจ
อาคนฺตฺวา สิลาปฺญฺญํ นิสึทิตฺ. อถสฺส
ปุโรโต พนฺธนา ปมฺตฺตํ สาธฺกฺขโต
ปณฺฑปฺปลาสิ ปติ. โส ตํ ทิสฺวา
"ยเถว ตํ ตตา มมปี สริริ ชริ
ปตฺวา ปติสฺสตี"ติ อนิจฺจาทิวเสน
วิปฺลฺสนํ ปญฺสเปตฺวา ปจฺเจกโพธิ
ปาปฺณิ. ตํ ขณฺณเววสฺส คิหิสิญฺคํ
อนฺตรธาเย. ปพฺพชิตฺสิญฺคํ ปาตุรโหสิ.

ปุโรหิตจึงประคองอัญชลี กราบทูลพระ-
มหาสัตรีว่า "ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท
ราชสมบัติมาถึงพระองค์แล้ว พะยะคะ.
พระมหาสัตรีรับสั่งถามว่า "ราชตระกูล
ไม่มีพระโอรสหรือ". เขากราบทูลว่า
"เป็นอย่างนั้นพระเจ้าข้า". พระมหาสัตรี
รับสั่งต่อไปว่า "ถ้าเช่นนั้นก็ดีแล้ว".

ครั้งนั้น ประชาชนทั้งหลายก็อภิเษก
พระโพธิสัตว์นั้น ในพระราชอุทยาน
นั่นเอง แล้วเชิญให้เสด็จขึ้นรถให้เข้าสู่
พระนครด้วยบริวารอันใหญ่. พระโพธิสัตว์
นั้น ทรงกระทำประทักษิณพระนครแล้ว
เสด็จขึ้นสู่ปราสาท. ท้าวเธอมิได้ทรงระลึก
ถึงโสณกกุมาร เพราะความที่อัสริยยศ
เป็นของใหญ่.

ฝ่ายโสณกกุมารนั้นเมื่อพระโพธิสัตว์
นั้น เสด็จเข้าไปสู่พระนครแล้ว ก็มานั่งบน
แผ่นดิน. ลำดับนั้น ไปไม่เหลือจากตันทรง
หลุดออกจากขั้วหล่นลงตรงหน้าของเธอ.
โสณกกุมารนั้น พอเห็นไปไม้นั้นเข้า
จึงคิดว่า "ไปไม้นั้นหล่นลง ฉันใด แม้
สรีระของเราจักถึงชราหล่นไป ฉันนั้น"
จึงเริ่มตั้งวิปัสสนาด้วยอำนาจไตรลักษณ์
มีอนิจลักษณะเป็นต้น ก็บรรลุปัจเจก-

โศ "นตถิทานิ ปุณฺพภาโว"ติ อุทานํ
อุทานนฺนุโต นนฺทมูลกปพฺภาริ อคฺมาสิ.

โพธิญาณ. ในขณะที่นั้นนั่นเอง เพศ
คฤหัสถ์ของกุมารนั้น ก็อันตรธานไป.
เพศของบรรพชิตก็ปรากฏขึ้น. พระ-
ปัจเจกพุทธเจ้า จึงเปล่งอุทานว่า "บัดนี้
ภพใหม่ของเราไม่มีอีก" ได้ไปสู่จอมเขา
ที่อนันทมุลกะ.

มหาสตุโตปิ จตฺตทาพิสมตฺตทานํ
ลํวจฺจวานํ อจฺจเยน สริตฺตวา "กนฺ
นุโข เม สหาโย โสณโก"ติ โสณกํ
ปุณฺปปุณฺํ สรณฺโตปิ "มยา สุโต วา
ทิกฺกุโจ วา"ติ วตฺตาริ อลฺภิตฺตวา
อลงฺกตมฺหาตเล ราชนฺปลฺลงฺเก นิสินฺโน
คณฺธพฺพนาฏกนจฺจคิตฺตาทีหิ ปริวฺโต
สมฺปตฺตี อณฺภวณฺโต "โย เม กสฺสจ
สนฺติเก สุตฺตวา 'อสุกฺกุชานเ นาม
โสณโก วสตีติ อาจิกฺขิสฺสตี ตสฺส
สตี ทสฺสามิ โย สามิ ทิสฺสวา
อาโรเจสฺสตี ตสฺส สหสฺสนฺ"ติ เอกํ
อุทานํ อภิสํขริตฺตวา คีตฺตวเสน
อุทานนฺนุโต ปจฺมํ คาถมาห

ฝ่ายพระมหาสัตว์ทรงระลึกถึงพระปัจเจก
พุทธเจ้านั้นได้ โดยเวลาล่วงไปประมาณ
๔๐ ปี แม้ทรงระลึกถึงพระโสณกบ่อย ๆ
ว่า "โสณกะสหายของเราไปข้างไหนหนอ
แล" ไม่ได้บุคคลผู้จะตอบว่า "ข้าพเจ้า
ได้ยิน หรือข้าพเจ้าได้พบเห็นแล้ว" ดังนี้
ประทับนั่งบนราชบัลลังก์ ณ ท้องพระโรง
อันประดับสวยงาม แวดล้อมด้วย
นักร้อง นักระบำ การพ้อนรำ และ
ขั้บร้องเป็นต้น เสวยราชสมบัติอยู่ ตรัสว่า
"บุคคลใดได้ยินข่าว ในสำนักของใคร ๆ
มาบอกแก่เราว่า 'โสณกะอยู่ในที่
ชื่อโน้น' เราจักให้ทรัพย์แก่บุคคลนั้น
๑๐๐ บุคคลใดเห็นเองมาบอก เราจัก
ให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ แก่บุคคลนั้น" ดังนี้
แล้วทรงประพันธ์ อุทานขึ้นบทหนึ่ง
เมื่อจะทรงเปล่ง ด้วยสามารถแห่ง
เพลงขับ จึงตรัสพระคาถาที่ ๑ ว่า

อรรถนิธานแปลจาก ขุททกปิฎก ม.ว.ท. ๒๒ - ๑๕

“กสฺส สุตฺวา สติ ทมฺมิ
สทฺสฺสํ ทิฏฺฐโสณกํ
โก เม โสณกมกฺขชาติ
สหายํ ปัสฺสูกิพิตฺตฺนฺ”ติ.

“เราจะให้ทรัพย์ ๑๐๐ แก่ใคร ๆ ที่
ได้ยินข่าวแล้วมาบอกแก่เรา ใคร
พบโสณกะผู้สหาย เคยเล่นผ่นมา
ด้วยกัน แล้วบอกแก่เรา เราจะให้
ทรัพย์ ๑,๐๐๐ แก่บุคคลผู้เห็น
โสณกะนั้น”.

อถสฺส มฺหโต ลุณฺจณฺตี วีย
คเหตุวา เอกา นาฏกิตฺถิ คีตํ คายิ.
อถณฺวา อถณฺวาติ “อมฺหากํ รมฺโณ
ปิยคีตฺนฺ”ติ สพฺพา โอโรธา คายีสฺสุ.
อนุกฺกเมน นครวาสินีปี ชานปทาปี
ตเมว คีตํ คายีสฺสุ. ราชานปี ปฺนปฺนํ
ตเมว คีตํ คายติ.

ลำดับนั้น หญิงพอนคนหนึ่ง จำคำ
อุทานนั้นได้ เหมือนกับถอดออกจาก
พระโอษฐ์ของพระราชานั้นมา ขับร้อง
เป็นเพลงขับ. พวกหญิงอื่น ๆ ก็ขับร้อง
เพลงขับนั้นได้จนถึงพระสนมทั้งหลาย
ทั้งปวง ได้พากันขับร้อง ด้วยคิดว่า
“เพลงบทนี้เป็นเพลงขับที่พระราชาน้อง
พวกเราทรงโปรด” ด้วยประการฉะนี้.
แม้ชาวพระนครและชาวชนบทก็พากัน
ขับร้องเพลงขับนั้น โดยลำดับเช่นเดียว
กัน. แม้พระราชาก็ทรงขับร้องเพลงขับ
นั้นบ่อย ๆ เหมือนกัน.

ปณฺณาสมตฺตานํ สํวจฺจรานํ อจฺจเยน
ปนฺสฺส พฺหุปฺตฺตริตโร อหฺลฺลํ.
เชฏฺฐปฺตฺโต ทิฆมาวูกุมาริ นาม
อโหสิ. ตทา โสณกปจฺเจกพฺพุโร
“อรินฺทมราชานํ ทฏฺฐกาโม. คจฺจามิสฺส
กาเมสฺสุ อาทีนํ เนกฺขมฺเม จ
อาเนสิสฺสํ กเถตฺวา ปพฺพชฺชาการิ

ก็โดยเวลาล่วงไป ประมาณ ๕๐ ปี
พระราชาน้ององค์นั้น ได้มีพระโอรสและ
พระธิดามากมาย. พระราชโอรสองค์ใหญ่
มีพระนามว่า ทิฆมาวูกุมาร. ในกาลนั้น
พระโสณกปัจเจกพุทธเจ้าคิดว่า “พระเจ้า
อรินทมราชปรารถนาจะพบเรา เราจะไป
แสดงโทษในกามคุณทั้งหลาย และแสดง

จ ปน ตั อญโยเชสิ "คจจ กุมารก
อิมั ปฏิกิ ตั รณณา สหุธิ คายาหิ
ราชา เต มหนตฺติ อิสฺสุสริยํ ทสฺสติ
กิณฺเด ทารุหิ เวเคน ยาหิ"ติ.

โส "สาธฺฐ"ติ ปฏิกิ ตั อคฺคณฺหิตฺวา
วณฺหิตฺวา "ภนฺเต ยาวาหิ ราชนา
อาเนมิ ตาว อีเชว โหธา"ติ วตฺวา
เวเคน มาตุ สนฺติ กิ คณฺตฺวา "อมฺม
ชิปฺปิ มํ นฺหาเปตฺวา อลงฺกโรถ อชฺช
ตํ ทลิตฺททาวโต โมเจสฺสสามิ"ติ วตฺวา
นฺหาตมณฺหิตฺโต ราชนทวาริ อาคณฺตฺวา
"อญฺย โทวาริกิ เอโก ทารโก
'ตุเมหิ สหุธิ ปฏิกิ ตั คายิสฺสุสามิ"ติ
อาคณฺตฺวา ทฺวาเร จิตฺติ รณฺโถ
อาโรเจหิ"ติ อาห.

โส เวเคน คณฺตฺวา รณฺโถ อาโรเจสิ.
ราชา "อาคจฺจตุ"ติ ปกฺโกสาเปตฺวา
"ตาต ตฺวํ มยา" สหุธิ คีตปฏิกิ ตั
คายิสฺสุสสี"ติ อาห. "อาม เทวา"ติ. "เตนหิ
คายิสฺสุสสี"ติ. "เทว อิมฺสมิ จาเน น

คาถาเป็นต้นว่า "ไต่ยีนข่าวของเรา
ดังนี้". ก็แล ครั้นให้เรียนแล้ว จึงส่ง
กุมารนั้นไปด้วยคำว่า "ดูกรกุมาร เจ้าจง
ไป จงขับเพลงขับนี้ตอบกับพระราช
พระราช จักประทานอิสริยยศใหญ่
แก่เจ้า เจ้าจะต้องการอะไรด้วยพื้น
จงรีบไปโดยเร็วเถิด".

กุมารนั้นรับว่า "ดีแล้ว" จึงเรียนเพลงขับ
ตอบ ไหว้พระปัจเจกพุทธเจ้า แล้ว
กล่าวว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่าน
จงอยู่ ณ ที่นี้แหละ จนกว่าผมจะนำ
พระราชามา" แล้วรีบไปสำนักมารดา
กล่าวว่า 'แม่จ๋า แม่จงอาบน้ำให้ฉัน
แล้วแต่งตัวให้ฉันเร็ว วันนี้ฉันจักเปลื้อง
แม่ จากความยากจน' อาบน้ำแต่งตัว
แล้วมาสู่ประตู่วัง กล่าวว่า "นายประตู่
ขอรับ ท่านจงไปกราบทูลพระราชว่า
เด็กคนหนึ่งมาเฝ้าที่ประตู่วัง ด้วย
ประสงค์ว่า จักขับเพลงขับตอบกับ
พระองค์".

นายประตู่ นั้น รีบไปกราบทูลพระราช.
พระราชารับสั่งว่า "ให้เขาเข้ามาเถิด"
ดังนี้ แล้วตรัสว่า "พ่อหนู เจ้าจักขับเพลง
ขับตอบกับเราหรือ". กุมารทูลว่า "เป็น
เช่นนั้นพระพุทฺธเจ้าข้า" พระราชาตรัสว่า

คายามี นคร ปน เภริญจาราเปตวา
มหาชนี สนุณีปาตาเปถ มหาชนมชฺฎเณ
คายิสฺสูสามี"ติ.

ราชา ตถา กาเรตฺวา อลงฺกตมณฺฑปเป
ปลลฺงกมชฺฎเณ นิสฺสีทิตฺวา ตสฺส อนุรูปี
อาสนํ ทาเปตฺวา "อิทานิ ตว คีตํ
คายิสฺสู"ติ อาห. "เทว ตูเมห ตาว
คายถ อถาหํ ปฏิคีตํ คายิสฺสูสามี"ติ.

ตโต ราชา ปจฺมํ คายนฺโต คาทมาห

- ๑. "กสฺส สุตฺวา สตํ ทมฺมิ
สทสฺสํ ทิฏฺฐโสณกํ
โก เม โสณกมกฺขชาติ
สหายํ ปิสฺสุกัปปิตนฺ"ติ.

ตตถ สุตฺวาติ อสฺสุกฺกฺขาเน นาม
เต ปิยสหาโย โสณโก วสตีติ ตสฺส
วสนฺนฺจานํ สุตฺวา อาโรเจนตสฺส กสฺส

"ถ้าเช่นนั้นเจ้าจงขับเถิด". กุมารนั้น
ทูลว่า "ขอเดชะข้าพระองค์จะขับในที่นี้
ไม่ได้ แต่ว่าพระองค์จงโปรดให้ราชบุรุษ
เที่ยวตีกลองประกาศในพระนคร ให้
มหาชนประชุมกัน แล้วข้าพระองค์
จักขับในท่ามกลางมหาชน".

พระราชารับสั่งให้กระทำอย่างนั้นแล้ว
ประทับนั่งท่ามกลางบัลลังก์ในมณฑป
ที่ประดับตกแต่งแล้ว รับสั่งให้ประธาน
อาสนะอันสมควรแก่กุมารนั้น ตรัสว่า
"เจ้าจงขับเพลงขับของเจ้าในบัดนี้". กุมาร
จึงกราบทูลว่า "ขอเดชะ พระองค์จงทรง
ขับก่อน ข้าพระองค์จักขับตอบภายหลัง".

ลำดับนั้น พระราชาเมื่อจะทรงขับ จึงตรัส
คาถาที่ ๑ ว่า

- ๑. "เราจะให้ทรัพย์ ๑๐๐ แก่ใคร ๆ ที่
ได้ยินข่าวแล้วมาบอกแก่เรา ใคร
พบโสณกะผู้สหาย เคยเล่นฝุ่นมา
ด้วยกัน แล้วบอกแก่เรา เราจะ
ให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ แก่บุคคลผู้เห็น
โสณกะนั้น".

ในคำเหล่านั้น คำว่า ได้ยินข่าว
ความว่า เราจะให้ทรัพย์ ๑๐๐ แก่ใคร ๆ
ที่ได้ยินข่าวที่อยู่ของโสณกะนั้น แล้วมา

สตํ ทมฺมิ. **ทิกฺขณฺติ** อสุกฺกฺจาเน นาม
มยา ทิกฺขโจติ. ทิสฺวา อารโจะนฺตสฺส
กสฺส สหสฺสํ ทมฺมีติ.

เอวํ รมฺญา ปจฺมํ อุทานคาถาย
คีตาย ปญฺจจุพฺกทารเกน ปฏิกีตภาวํ
ปกาสเนนฺโต สตุถา อภิสมฺพุทฺโธ หุตฺวา
อิมา เทว คาถา อภาสี

๒. “อถ พรวี มาณวโก
ททโร ปญฺจจุพฺโก
มยุหํ สุตฺวา สตํ เทหิ
สหสฺสํ ทิกฺขโสมกํ
อหํ เต โสมนํกมุขิสฺสํ
สหายํ ปัสฺสเกพิตนฺ”ติ.

เตน วุตฺตคาถาย ปน อยมตฺโถ
“มหาราช ‘มยุหํ ตํ สุตฺวา
อารโจะนฺตสฺส สตํ ทมฺมี’ติ วทสี ตมฺปิ
มยุหเมว เทหิ ‘ยํ ทิสฺวานาโรจะนฺตสฺส
สหสฺสํ ทมฺมี’ติ วทสี ตมฺปิ
มยุหเมว เทหิ. อหํ เต ปิยสหายํ

บอกว่า โสมนกะสหายที่รักของท่านอยู่ใน
ในที่ชื่อนั้น. คำว่า เราพบแล้ว ความว่า
เราจะให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ แก่ใครๆ ที่เห็น
โสมนกะแล้วมาบอกว่า ข้าพเจ้าพบโสมนกะ
ในที่ชื่อนั้น ดังนี้.

เมื่อพระราชาทรงขับอุทานคาถา ที่
๑ อย่างนี้แล้ว พระศาสดาเป็นผู้ตรัสรู้
ยิ่งเองแล้ว เมื่อจะแสดงประกาศความที่
เด็กมีผม ๕ แขนงขับเพลงตอบ ได้ทรง
ภาษิต ๒ พระคาถานี้ว่า

๒. “ลำดับนั้น มาณพน้อยมีผม ๕ แขนง
ได้กราบทูลพระราชาว่า พระองค์จง
ประทานทรัพย์ ๑๐๐ แก่ข้าพระองค์
ผู้ได้ยืมข้าวแล้วมาบอก ข้าพระองค์
ได้พบโสมนกะผู้สหาย เคยเล่นผุ่น
มาด้วยกันแล้ว จึงกราบทูล แต่
พระองค์ พระองค์จงประทาน
ทรัพย์ ๑,๐๐๐ แก่ข้าพระองค์ผู้เห็น
โสมนกะ”.

ก็เนื้อความแห่งคาถาที่กุมารนั้น
กล่าวแล้วดังต่อไปนี้ว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า
พระองค์รับสั่งว่า ‘เราจะให้ทรัพย์ ๑๐๐
แก่บุคคลผู้ได้ยืมข้าวโสมนกะนั้น แล้ว
มาบอกแก่เรา’ ดังนี้ พระองค์จงประทาน
ทรัพย์ ๑๐๐ แม้นั้นแก่ข้าพระองค์เถิด”.

อิทาเนว ปจฺจกฺขโตว 'อโย โสณโก'ติ
อาจิภฺขิสฺสนุ'ติ.

อิโต ปรี สุวินฺนุญฺเจยฺยเมว. สมฺพุทธ-
คาคา ปาลินฺนเยเนว เวทิตฺตฺวา.

ตี สุตฺตฺวา ราชา อาห

๓. "กตฺรสุมี โส ชนปเท
      รฺมฺเจสุ นิคฺเมสุ จ
      กตฺถ โสณกมฺพฺทกฺขิ
      ตี เม อภฺษาหิ ปฺจฺจอิโต'ติ.

กุมารโ อาห

๔. "ตเวว เทว วิชิตะ
      ตเววญฺยานญฺมิยา
      อุชฺฐวีสฺสา มหาสาลา
      นีไลภาสา มโนรมา.

๕. ติฏฺฐนฺติ เมฆสมานา
      รฺมฺมา อญฺโณญฺณนิสฺสิตา

อนึ่ง พระองค์รับสั่งว่า "เราจะให้ทรัพย์
๑,๐๐๐ โดแก่บุคคลผู้เห็นแล้วกลับมาบอก"
ดังนี้ พระองค์จึงประทานทรัพย์ ๑,๐๐๐
เมื่อนั้นแก่ข้าพระองค์ด้วย ข้าพระองค์
จักกราบทูล ถึงสหายที่รักของพระองค์
โดยประจักษ์ ณ กาลบัดนี้ที่เดียวว่า
"บุคคลนี้คือโสณกะ".

เบื้องหน้าแต่บัดนี้บัดนี้พึงเข้าใจได้ง่าย
ทีเดียว. สมพุทธคาคา พึงทราบโดยนัย
ที่มาในพระบาลีนั้นแล.

พระราชาครัั้นทรงสดับคำนั้นแล้ว
จึงตรัสว่า

๓. "โสณกกุมารนั้นอยู่ในชนบท หรือ
ในแคว้นนิคมไหน เจ้าพบโสณก-
กุมาร ณ ที่ไหน เจ้าถูกเราถาม
จึงบอกเนื้อความนั้นแก่เรา".

กุมารกราบทูลว่า

๔. "ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท ใน
แคว้นแคว้นของพระองค์นั่นเอง ใน
ภาคพื้นอุทยานของพระองค์นั่นเอง
มีต้นรังใหญ่ ลำต้นตรง มีสีเขียว
ช่อม เป็นที่น่ารื่นรมย์ใจ.

๕. มีกิ่งก้านและราก อาศัยกันและกัน
นำยืนดี ประดิษฐานอยู่ดุจก้อนเมฆ

- เตลั มุลลสุมี โสณโก
 ฌายติ อนุปาทโน
 อุปาทานesu โลเกสุ
 ทยุหมานesu นิพพุโตติ.
๖. ตโต จ ราชา ปายาสี
 เสนาย จตฺรุงคิยา
 การาเปตฺวา สม่ มคคั
 อคมา เยน โสณโก.
๗. อุตฺตยานภูมี คนฺตุวาน
 วิจฺรนฺโต พุรหาวเน
 อาสินั โสณกั ทกฺขิ
 ทยุหมานesu นิพพุตฺนุ"ติ.
- ตตฺถ อุตฺตฺวิสาติ อุตฺตฺชนฺธา:
 มหาสาลาติ มหารุกฺษา. เมฆสมานาติ
 นิลเมฆสทิสฺสา. รมฺมาติ รมฺมณียา.
 อณฺโณณฺณนิสฺสิตาติ สาขานิ สาขั
 มุเลหิ มุลลั สลฺลิตฺตฺวา จิตฺตา.
- เตสนฺนฺติ เตลั เอวรูปานั ตว
 อุตฺตฺยานวเน สาลานั เหฏฺฐา.
 ฌายตีติ ลกฺขณฺณูปนิชฺฌมานอารมฺมณฺณูป-
 นิชฺฌมานสงฺฆาเตหิ ฌาเนหิ ฌายติ.
 อนุปาทเนติ กามุปาทานวิรหิตฺโต.
- พระโสณกะ เมื่อสัตว์โลกมีความ
 ยึดมั่น เป็นผู้ไม่ยึดมั่น เมื่อสัตว์โลก
 ถูกไฟเผา เป็นผู้ดับแล้ว เฟ่งฌมาน
 อยู่ที่โคนแห่งต้นรังเหล่านั้น.
๖. ลำดับนั้นแล พระราชารับสั่งให้ทำ
 ทางให้เสมอ ได้เสด็จไปพร้อม
 ด้วยเสนามือองค์ ๔ ได้เสด็จไปยัง
 สถานที่ที่พระโสณกะอยู่.
๗. ครั้นเสด็จไปถึงภูมิภาค แห่งราช-
 อุทยานแล้ว ก็เสด็จประพาสไป
 ในป่าใหญ่ ทอดพระเนตรเห็น
 พระโสณกะผู้นั่งอยู่ เมื่อสัตว์โลก
 ถูกไฟเผา เป็นผู้ดับแล้ว".
- บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า มีลำต้น
 อันตรง คือลำต้นตั้งตรง. คำว่า ต้นรัง
 ใหญ่ คือ ต้นไม้ใหญ่. คำว่า ดูก่อนเมฆ
 คือเช่นกับเมฆสีดำ. คำว่า นำยินดี
 คือนำยินดี. คำว่า อาศัยกันและกัน
 คือ กิ่งเกี่ยวกับกิ่ง รากเกี่ยวกับราก
 ตั้งอยู่.
- คำว่า เหล่านั้น คือภายใต้ต้นรังในป่า
 อันเป็นอุทยานของพระองค์ เห็นปานนั้น
 เหล่านั้น. คำว่า เฟ่งอยู่ คือเฟ่งอยู่ด้วย
 ฌมานทั้งสอง กล่าวคือ ลักขณฺณูปนิชฺฌมาน
 และอารมฺมณฺณูปนิชฺฌมาน. คำว่า เป็นผู้ไม่

ทฤษฎามาเนสูติ เอกาทสสิ อคฺคิหิ
ทฤษฎามาเนสู สตเตสฺ.

ยึดมั่น คือเป็นผู้เว้นแล้วจากความยึดมั่น
ในกาม. คำว่า **ถูกไฟเผาอยู่** คือ เมื่อ
สัตว์ทั้งหลายถูกไฟ ๑๑ กองเผาอยู่.

นิพฺพุโตติ เต อคฺคิ นิพฺพาเปตฺวา
สีตเลน ททเยน ฉายมาโน ตว
อุยฺยานเ มงฺคลสาสรุกฺขมุเล สีลาปฏฺฐ
นินฺสิโน เอส เต สหาโย
กาณฺจนปฏฺฐิมา วีย โสภมาโน
ปฏฺฐิมาเนตฺติ.

คำว่า **เป็นผู้ดับแล้ว** ความว่า พระโศลกจะ
ผู้เป็นสหายของพระองค์นี้ ทำไฟเหล่านั้น
ให้ดับแล้ว **เพ่งอยู่ด้วยทหัยอันเย็น**
นั่งบนแผ่นหิน ณ โคนไม้รังอันเป็นมงค
ในอุทยานของพระองค์ งดงามเปรียบ
ประดุจรูปทอง.

ตโต จาติ ภิกฺขเว ตโต โส
อรินฺทโม ราชา ตสฺส วจฺนี สุตฺตว
"โศลกปจฺเจกพุทฺธํ ปสฺสิสฺสสามิ"ติ
จตฺตฺรคฺคินิยา เสนาย นิกฺขมิ.

คำว่า **ลำดับนั้นแล** ความว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย **ลำดับนั้น** พระราชาทรง
พระนามว่าอรินทะนั้น พอทรงสดับคำ
ของกุมารนั้นแล้ว ทรงดำริว่า "เราจัก
เยี่ยมพระโศลกปัจเจกพุทฺธเจ้า" จึงเสด็จ
ออกไปพร้อมด้วยจตฺรคเสนา.

วิจฺจฺรโตติ อุชฺชกเมว อาคนฺตฺวา ตสฺมี
มหนฺเต วนฺสณฺฑเ วิจฺจฺรโต ตสฺส
สนฺติกํ คนฺตฺวา ตํ อาสิ นํ อทฺทกฺขิ.

คำว่า **เมื่อเสด็จประพาสไป** ความว่า
เสด็จมาทางตรงทีเดียว **เมื่อเสด็จ**
ประพาสไปในชฎุป่าใหญ่นั้น ได้เสด็จไป
ยังสำนักของพระโศลกปัจเจกพุทฺธเจ้านั้น
ทอดพระเนตรเห็นท่านกำลังนั่งอยู่.

โส ตํ วนฺทิตฺตฺวา เอกมฺนฺตํ
นินฺสิทิตฺตฺวา อตฺตโน กิเลสํภีรตฺตฺตา
ตํ "กปฺโณ"ติ มณฺญมาโน อิมํ
คาถมาห

พระราชานั้น ทรงนงั้สการพระโศลก
นั้นแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่สมควรสวน
ข้างหนึ่ง ทรงสำคัญพระโศลกะนั้น **นั้นว่า**
"เป็นคนกำพร้า" เพราะความที่พระองค์
ทรงยินดียิ่งในกิเลส จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐

๘. "กปโณ วตายัม ภิกขุ
 มุณฺเฑ สัมภาฏิปารุโต
 อมาติโก อปีติโก
 รุกขมฺลสมฺมึ ฉายตี"ติ.

ตตถ ฉายตีติ นิมาติโก
 นิมาติโก การุณฺณบุปฺตโตว ฉายตีติ.

๙. "อิมํ วากุญํ นิสาเมตฺวา
 โสณโก เอตทพฺรวิ
 น ราช กปโณ โหติ
 ธมฺมํ กาเยน ผสฺสยํ.

๑๐. โยธ ธมฺมํ นิรักตฺวา
 อธมฺมํ อนฺวตฺตติ
 ส ราช กปโณ โหติ
 ปาโป ปาปปรายโน"ติ.

ตตถ อิมนฺติ ตสฺส กิเลส-
 ภิตตสฺส ปพฺพชฺชํ อโรเจนฺตสฺส อิมํ
 ปพฺพชฺชาครหฺวจันํ สุตฺวา. เอตทพฺรวิติ
 ปพฺพชฺชชย คุณฺโณ ปกาเสนฺโต เอตฺ
 อพฺรวิ.

๘. "ภิกษุนี้ เป็นคนกำพร้าหนอ มี
 ศีรษะล้าน ครองผ้าสังฆาฏิ ไม่มี
 มารดา ไม่มีบิดา นั่งเพ่งอยู่ที่โคน
 ต้นไม้".

ในคำเหล่านั้น คำว่า นั่งเพ่งอยู่
 หมายความว่า เป็นผู้ไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ถึง
 ความกรุณาแล้ว นั่งเข้าฌานอยู่.

๙. "พระโสณกะได้ฟังวาจานี้ จึงได้
 กล่าวคำนี้ว่า ขอถวายพระพร
 บุคคลถูกต้องอริยมรรคธรรมด้วย
 กาย ไม่ชื่อว่าเป็นคนกำพร้า.

๑๐. ส่วนบุคคลใด นำออกซึ่งธรรม
 ประพฤติตามธรรม ขอถวาย
 พระพร บุคคลนั้นชื่อว่าเป็นคน
 กำพร้า เป็นคนลามก มีกรรมลามก
 เป็นที่ไปเบื้องหน้า".

ในคำเหล่านั้น คำว่า วาจา
 หมายความว่า พระโสณกะได้สดับคำติเตียน
 บรรพชาของพระราชานัน ผู้ทรงยินดี
 ยิ่งในกิเลส ไม่ทรงขอบพระทัยการ
 บรรพชา. คำว่า จึงได้กล่าวคำนี้
 ได้แก่ เมื่อจะประกาศคุณของบรรพชา
 จึงได้กล่าวคำนี้.

ผลสุสนฺติ ผลสุสนฺโต. เยน อริยมคฺค-
ธมฺโม นาม กาเยน ผุสฺสโต โส
กปฺโภ นาม น โหตีติ ทสฺเสนฺโต
เอวมาห:

นิริกตฺวาติ อตฺตภาวโต นีหริตฺวา.
ปาโป ปาปปรายโนติ สยํ ปาปานิ
กรเณน ปาโป อญฺเณสํปี กโรนฺตานิ
ปติฏฺฐาภาเวน ปาปปรายโนติ.

เอวํ โส โพรสิสฺตุตฺถํ ครหิ.
โพรสิสฺตุโต อตฺตโน ครหิตภาวํ
อชานนฺโต วยิ นฺตฺวา นามโคตฺถํ
กเถตฺวา เตน สทฺธี ปฏฺิสนฺตฺวาริ
กโรนฺโต คาถมาห

๑๑. "อรินฺทโมติ เม นามํ
กาสิราชาติ มํ วิฑู
กจฺจึ โภโต สฺขเสยฺยา
อิธ ปตฺตสฺส โสณกา"ติ.

ตตฺถ กจฺจึติ อมฺหากํ ตาว
น กิณฺจึ อผาสฺกํ โภโต ปน กจฺจึ

คำว่า ถูกต้อง คือถูกต้องอยู่. พระ-
โศลกะเมื่อจะแสดงว่า บุคคลใดถูกต้อง
อริยมรรคธรรมด้วยกาย บุคคลนั้นไม่
ชื่อว่า เป็นคนกำพร้าดังนี้ จึงกล่าว
อย่างนี้.

คำว่า นำออก คือนำออกจากอรรถภาพ.
คำว่า เป็นคนลามก มีกรรมลามกเป็น
ที่ไปในเบื้องหน้า ความว่า ชื่อว่า คน
ลามกเพราะกระทำความชั่วด้วยตนเอง
ชื่อว่า มีกรรมลามกเป็นที่ไป ณ เบื้องหน้า
เพราะความเป็นที่พึงแม้แก่ชนเหล่าอื่น
ผู้กระทำความปออยู่.

พระโศลกะนั้นตีเทียบพระโพธิสัตว์
อย่างนี้. พระโพธิสัตว์ทรงทำเป็นเหมือน
ไม่ทรงทราบความที่พระโศลกะตีเทียบ
พระองค์ เมื่อจะทรงกระทำปฏิสันถาร
กับพระโศลกะนั้น จึงตรัสพระคาถาว่า

๑๑. "ข้าแต่พระโศลกะผู้เจริญ มหาชน
รู้นามของข้าพเจ้าว่า อรินทมะ และ
รู้จักตัวข้าพเจ้าว่า พระราชาของ
ชนชาวกาสิ การนอนเป็นสุข ย่อม
มีแก่ผู้เป็นเจ้า ผู้ถึงสถานที่นี้แล
หรือ".

ในคำเหล่านั้น คำว่า แลหรือ
พระราชาตรัสถามว่า ความไม่สบาย

อิธ ปตตสฺส อิมสฺมี อุกฺขยาเน วสโต
สุขวิหาโรติ ปุจฺจติ.

อถ นํ ปจฺเจกพุทฺโธ “มหาราช
น เกวลํ อิธ อญฺญตฺราปี วสฺนตฺสฺส
มม อผาสุกฺขนฺนาม นตฺถิ”ติ วตฺวา
ตฺสฺส สมณภทฺรคคาถา นาม อารภิ

๑๒. สทาปี ภทฺรณนฺตฺส
อนาคารสฺส ภิกฺขุโน
น เตสํ โภจฺเจ อฺเปนฺติ
น กุมฺภเณ น กโฬปียา
ปริณฺญจิตฺเมสนา
เตน ยาเปนฺติ สุพฺพตา.

๑๓. ทฺติยมฺปิ ภทฺรณนฺตฺส
อนาคารสฺส ภิกฺขุโน
อนวชฺชปิณฺโฑ โภตฺตพฺโ
น จ โภจฺปโรธติ.

อะไร ๆ ย่อมไม่มีแก่ข้าพเจ้าก่อน แต่
ความอยู่เป็นสุข ย่อมมีแก่พระคุณเจ้า
ผู้ถึงสถานที่นี้ คืออยู่ที่อุทยานนี้แลหรือ.

ลำดับนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้า
จึงกล่าวกับพระราชานั้นว่า “ดูกร
มหาบพิตร ขึ้นชื่อว่าความไม่สำราญ
ย่อมไม่มีแก่อาตมภาพผู้อยู่ในอุทยานนี้
เท่านั้น ก็หามิได้ ขึ้นชื่อว่าความไม่
สำราญ ย่อมไม่มีแก่ อาตมภาพผู้อยู่แม้
ในที่อื่น” แล้วปรารภคาถาแสดงความ
เจริญของสมณะ แต่พระราชานั้นว่า

๑๒. ความเจริญ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่
มีทรัพย์ ไม่มีเรือนทุกเมื่อ ทรัพย์
และข้าวเปลือก ย่อมไม่เข้าไป
ในฉาง ไม่เข้าไปในหม้อและ
ไม่เข้าไปในกระเช้า ของภิกษุ
เหล่านั้น ภิกษุทั้งหลาย เป็นผู้
แสวงหาอาหารสำเร็จแล้ว มีวัตร
อันงาม ยังอัตภาพให้เป็นไปด้วย
บิณฑบาตนั้น.

๑๓. ความเจริญแม้ที่ ๒ ย่อมมีแก่
ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน
ภิกษุพึงบริโภคบิณฑบาต ที่ไม่มี
โทษและกิเลสอะไร ๆ ย่อมไม่
เบียดเบียน.

๑๙. อภูสมมุปี ภัทรมณสฺส
อนาคารสฺส ภิกฺขุโน
ยํ ยํ ทิสํ ปกฺกมตี
อนเปกฺโข ว คจฺจตี"ติ.

ตตฺถ อนาคารสฺสชาติ มหาราช
ชมราวาสํ ปหาย อนาคาริยภาวํ
ปตฺตสฺส อธนสฺส อภิณฺจนสฺส ภิกฺขุโน
สพฺพกาลํ ภัทรเมว.

น เตสนฺติ มหาราช เตสํ ธนํ
ภิกฺขุณํ น โภจฺจาการ ธนธฺมฺมานิ
อุเปนฺติ น กุมฺภิยํ น ปจฺจยํ เต
ปน สฺพพฺตา.

ปริณฺยฺจิตฺนฺติ ปเรสํ สมฺเร ปกฺกอาหารํ
สงฺฆมาภิปารุตา กปาลมาทาย
สมฺรปฺภิปาภฺยิยา เอสนา ปรีเยสนา
เตน ตโต ลทฺเธน ปิณฺฑเทน ตํ
อาหารํ นวฺนํ ปาภฺยิกลฺยานํ วเสน
ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปริณฺยฺจิตฺวา ชีวิตฺวุตฺตี
ยาเปนฺติ.

อนวชฺชปิณฺฑโท โภคฺตพฺโพติ
เวชฺชกมฺมาทิกาย อนเนสฺนาย วา

๑๙. ความเจริญแม้ที่ ๘ ย่อมมีแก่
ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน(คือ)
ภิกษุจะหลีกเลี่ยงไปสู่อะไรๆ ก็ไปสู่อะไร
นั้นๆ ได้ "ไม่ต้องห่วงใย".

ในคำเหล่านั้น คำว่า ไม่มีเรือน
ความว่า ดูกรมหาบพิตร ภิกษุละการ
ครองเรือน แล้วถึงความเป็นผู้ไม่มีเรือน
เป็นผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีความกังวล มีแต่
ความเจริญอย่างเดียวตลอดกาลทุกเมื่อ.

คำว่า ทรัพย์และข้าวเปลือก ย่อมไม่
เข้าไปในฉางเป็นต้นของภิกษุเหล่านั้น
ความว่า ดูกรมหาบพิตร ทรัพย์และข้าว
เปลือก ย่อมไม่เข้าไปในเรือนคลัง ไม่
เข้าไปในหม้อ ไม่เข้าไปในกระเช้าของ
ภิกษุทั้งหลาย ผู้ไม่มีทรัพย์เหล่านั้น
เพราะภิกษุเหล่านั้น เป็นผู้มัวแต่รอน้ำนม.

คำว่า อาหารสำเร็จ ความว่า ท่าน
ห่มผ้าสังฆาฏิ ถือบาตรแสวงหา คือเที่ยว
เสาะหาอาหารที่เราหุงไว้สุกแล้วในเรือน
ของชนเหล่าอื่น ตามลำดับเรือน พิจารณา
อาหารนั้นด้วยอำนาจความเป็นของปฏิภูล
๙ อย่าง แล้วบริโภคเลี้ยงชีวิตด้วยก้อน
ข้าวอันได้จากการแสวงหา.

คำว่า พึงบริโภคบิณฑบาตอันไม่มี
มีโทษ ความว่า ปัจจัย ๔ ที่เกิดขึ้นด้วย

กุนาลปนา เนมิตติกตา นิบุเปสิกตา
ลาภาน ลากิ ชิคีสนตาติ เอวรูปเน
มิจจาซีเวน วา อุปปาติตา จตุตาโร
ปัจจยา ธมฺเมน อุปปาติตาปี
อปฺจเวกฺขิตฺวา ปริภุตฺโต สวชฺชปิณฺโท
นาม อนฺสนํ ปน ปหาย มิจจาซีว
วชฺเชตฺวา ธมฺเมน สเมน อุปปาติตา
“ปฏิสงฺขา โยนิโส จีวรํ ปฏิเสวามิ”ติ
วุตฺตนเยเนว ปฺจเวกฺขิตฺวา อนวชฺช-
ปิณฺโท นาม.

เยน เอวรูปเ อนวชฺชปิณฺโท
โกตฺตพฺโพ ปริภุตฺตพฺโพเยว ยํ เอว
อนวชฺชปิณฺทํ ภุชฺชมานํ ปฺจเจ
นิสฺสาย โกจิ อปฺมตฺตโกปี กิเลโส
น อุปโรตฺติ น ปีเพตฺติ. ตสฺส
ทฺติยมฺปี ภาทรมณฺสฺส อนาคารสฺส
ภิกฺขุโนติ.

นิพฺพุตฺติ ปุณฺชนภิกฺขุโน
ธมฺเมน อุปปนฺนปิณฺโทปี ปฺจเวกฺขิตฺวา
ปริภุตฺตปิณฺโท นาม.
เอกนฺตฺโต ปน ชีณาสวสฺส ปิณฺโทว
นิพฺพุตฺตปิณฺโท นาม.

การแสวงหาไม่สมควร มีเวชกรรมเป็นต้น
หรือด้วยอาชีพอที่ผิดเห็นปานนี้ คือการ
กล่าวโกหกหลอวง การเป็นหมอดู การรับใช้
คฤหัสถ์ การแลกเปลี่ยนลามกด้วยลามกก็ได้
แม้ที่เกิดขึ้นโดยธรรม บิณฑบาตที่ภิกษุไม่
พิจารณาเสียก่อนแล้วบริโภค ชื่อว่า
บิณฑบาตมีโทษ ปัจจัย ๔ ที่ภิกษุละการ
แสวงหาไม่สมควร เว้นอาชีพอที่ผิดเสียแล้ว
ให้เกิดขึ้นโดยชอบธรรม บิณฑบาตที่
ภิกษุพิจารณาโดยนัยดังกล่าวแล้วว่า “เรา
พิจารณาแล้ว เสพจีวรโดยแบบคาย” ดังนี้
เป็นต้น จึงบริโภค ชื่อว่าบิณฑบาตไม่มีโทษ.

ภิกษุใดพึงบริโภค คือควรบริโภคบิณฑบาต
ไม่มีโทษเห็นปานนั้นอย่างเดียว ภิกษุใด
บริโภคบิณฑบาตไม่มีโทษอย่างนี้อยู่ ก็เลศ
อะไร ๆ คือ แม้มีประมาณน้อย ย่อมไม่
เบียดเบียน คือย่อมไม่บีบคั้น เพราะ
อาศัยปัจจัยทั้งหลาย ความเจริญแม้ที่ ๒
ย่อมมีแก่ภิกษุนั้น ผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเรือน
ฉะนี้แล.

คำว่า บิณฑบาตอันดับแล้ว
ความว่า แม้ก่อนข้าวที่เกิดขึ้นโดยธรรม
อันภิกษุพิจารณาแล้วบริโภค ชื่อว่า
ก่อนข้าวอันดับสำหรับภิกษุผู้ปุณฺชน. แต่
ก่อนข้าวของพระชีณาสพ ชื่อว่า ก่อนข้าว
ดับแล้ว โดยส่วนเดียว.

ก็การณา ? ไส หิ เถยยปริโภาค
อิดมปริโภาค ทายชชปริโภาค สามิ-
ปริโภาคติ อิเมสุ จตุสุ ปริโภาคเส
สามิปริโภาควเสน ตํ ปริภุชชติ.

ตณฺหาย ทาสพฺยํ อติโต สามิ หุตฺวา
ปริภุชชติ น ตํ ตปฺปจฺจยา โภจิ
อปฺปมตฺตโกปิ กิเลโส อฺปโรธตีติ.

มุตฺตตฺตสฺส รฏฺเฐ จรโตติ
อฺปฺปจฺจจากฺกุลาทีสุ อลคฺคมาณสฺส
ฉินฺนวลลาหสฺส วิย ราหุมา
ปมุตฺตตฺตสฺส วิมลจฺนุทมนฺทสฺส วิย
จ ยสฺส ความนิคมาทีสุ จรณตฺตสฺส
ราคสงฺคาทีสุ เอโกปิ สงฺโค นตฺถิ.

เอกจฺโใจ หิ กุเลหิ สักฺกนฺโจะ วิหริตี
สฺสไฮเกี สหนฺนที. เอกจฺโใจ มาตาปีตฺตสฺสปี
อลคฺคมาณโส วิหริตี โกรณครคามวาสี
ทหโร วิย. เอวรฺรูปสฺส ปุณฺณชนสฺสสาปี
ภทฺธเมว.

ถามว่า เพราะเหตุไร. แก้วว่า เพราะว่า
ในบรรดาปริโภาค ๔ อย่างเหล่านี้ คือ
เถยยปริโภาค (ปริโภาคอย่างขโมย) อิดมปริโภาค
(ปริโภาคอย่างเป็นหนี้) ทายชชปริโภาค
(ปริโภาคอย่างมรดก) สามิปริโภาค (ปริโภาค
อย่างนาย) พระชีณาสพนั้นปริโภาค
ก่อนช้านั้นด้วยอำนาจสามิปริโภาค.

ท่านเป็นนายล่วงเสียซึ่งความเป็นทาส
แห่งตันทหา ปริโภาคก่อนช้าว กิเลสอะไร ๆ
แม้มีประมาณน้อย ย่อมไม่เบียดเบียน
ท่าน เพราะปัจจัยแห่งการปริโภาคเช่นนั้น.

คำว่า ท่านพ้นแล้วจากกิเลสเที่ยว
ไปในแคว้นแคว้น ความว่า เมื่อภิกษุไม่ข้อง
อยู่ในตระกูลอุปัฏฐากเป็นต้น ชื่อว่าหลุดพ้น
แล้ว เหมือนห้องฟ้าไม่มีเมฆ และเหมือน
มณฑลแห่งพระจันทร์ที่ปราศจากมลทิน พ้น
แล้วจากปากแห่งราหูฉะนั้น เทียบไปในบ้าน
และนิคมเป็นต้น บรรดาความข้อง คือราคา
เป็นต้น ความข้องแม้อย่างหนึ่งย่อมไม่มี.

จริงอยู่ บุคคลบางคนคลุกคลีอยู่กับสกุล
ทั้งหลาย พลอยติดกับเขา พลอยยินดี
กับเขา. บุคคลบางคนมีใจไม่ข้องแม้ใน
มารดาและบิดา อยู่คนเดียวเหมือนเด็ก
หนุ่ม ชาวบ้านโกรนครฉะนั้น. แม้ปุณฺณ
เห็นปานนั้น ก็มีความเจริญเหมือนกัน.

นาสุส กิณฺฐิตี โย หิ
 พหุปริกาโร โหติ โส "มา เม
 โจรา ปริกาเร หรือสู"ติ อติเรกานิ
 จีวรานิ อนุโตนคร อุกฺกุจากุเล
 นิคุชิปติ อถ นครมฺหิ ทฺยหฺมาเน
 "อสุกฺกุเล นาม อคฺคิ อุกฺกุจิโต"ติ
 สุตฺวา โสจติ กิลมติ. เอวฺรฺปสุส
 ภาทฺรึ นาม นตฺถิ.

โย ปน มหาราช สกฺกนฺวตฺตึ นาม
 ปุเรติ กายปฏิพทฺธปริกาโร โหติ
 ตสฺส ตํทิสสฺส น กิณฺฐิ อทฺยหถ.
 เตนสฺส ปญฺจมฺปิ ภาทฺรเมว.

วิสุปฺปมานมฺหิตี วิสุปฺปมานมฺหิ.
 อยเมว วา ปาโจ. อหฺรธาติ ยถา
 ปพฺพตคณานํทึ นิคุชฺมิตฺวา รุกฺขํ
 วิสุปฺปมานํสุ โจเรสุ พหุปริกาเรสุ
 อนุโตคาเม จปิตฺติ วิสุปฺปติ นึหฺรติ
 ตถา ยสุส อชนฺสุส กายปฏิพทฺธ-
 ปริกาเรสุ น กิณฺฐิ อหฺรธา ตสฺส
 ฉฺนฺจมฺปิ ภาทฺรเมว.

คำว่า อะไร ๆ น้อยหนึ่งของภิกษุ
 นั้น ย่อมไม่ไหม้ ความว่า ก็ภิกษุใดมี
 บริหารมาก ภิกษุนั้นก็คิดว่า "โจรทั้งหลาย
 อย่าลักเอาบริหารของเราไป" จึงเก็บเอา
 บริหารทั้งหลาย มีจีวรเป็นต้นที่เหลือใช้
 ไว้ในตระกูลอุปัฏฐากภายในเมือง ภายหลัง
 เมื่อไฟไหม้เมือง ทราบข่าวว่า "ไฟตั้งขึ้น
 ในตระกูลชื่อนั้น" ก็เศร้าโศก ลำบากใจ.
 ขึ้นชื่อว่า ความเจริญย่อมไม่มีแก่ภิกษุ
 เห็นปานนั้น.

ดูกรมหาบพิตร ส่วนภิกษุใดบำเพ็ญวัตร
 ของสกฺกนชาติให้เต็ม ย่อมเป็นผู้มีบริหาร
 เนื่องด้วยกายเท่านั้น บริหารน้อยหนึ่ง
 ของภิกษุเช่นนั้นย่อมไม่ไหม้ ด้วยเหตุนี้
 ความเจริญแม้ข้อที่ ๕ ย่อมมีแก่ภิกษุนั้น.

คำว่า วิสุปฺปมานมฺหิ เท่ากับ
 วิสุปฺปมานมฺหิ (แปลว่า เมื่อแวนแคว้นถูก
 ปล้น) อีกอย่างหนึ่ง บาลีเป็นอย่างนี้ก็มี.
 คำว่า โจรนาไปไม่ได้ ความว่า เมื่อโจร
 ทั้งหลาย ออกจากชุกฺเขาเป็นต้น ปล้น
 แวนแคว้น โจรคนหนึ่งย่อมชิงเอา คือนำ
 เอาบริหารของภิกษุบริหารมาก ซึ่งเก็บไว้ใน
 บ้านไป ฉนฺใด โจรย่อมลักเอาบริหารน้อย
 หนึ่ง ของภิกษุใดผู้มีบริหาร เนื่องในกาย
 ผู้ไม่มีทรัพย์ไปไม่ได้เลย ฉนฺนั้นแม้ความ
 เจริญข้อที่ ๖ ย่อมมีแก่ภิกษุนั้น ที่เดียว.

เย จญฺเวย ปริปนฺติกาติ เย

๑ อญฺเวยปี เตสุ เตสุ จาเนสุ
สูงกคหนตฺถาย จปีตา ปริปนฺติกา
เตหิ ๑ รุกฺขิตฺ.

ปตฺตจิวฺรณฺติ โจรานิ อญฺฺการํ

สูงฺกิกานํ อสงฺการํ มตฺติกาปตฺตญฺเวย
กตทฺพฺหิคมมปริภณฺฑํ ปัสฺสุกุลจิวฺรณฺจ
อปฺปคฺขมานิ กายพฺนุรณฺปริสวณฺสูจि-
วาสิปตฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปริกฺขารเ กายปฺฏิพฺพฺทเ กตฺวา มคฺคํ
ปฺฏิปนฺโน เกนจิ อวิเหจฺยมาโน โสตฺถิ
คจฺจติ.

สุพฺพโตติ โลกนียานิ หิ จิวฺราทินิ
ทิสฺวา โจรานิ หรณฺติ. สูงฺกิกานิ
"กึ นฺ ไซ เอตฺตฺส หตฺถ"ติ
ปตฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
โสเรนฺติ.

สุพฺพโต ปน สลฺลนฺทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปสฺสฺนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เตนฺตฺส สตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ภทฺตฺตฺต.

คำว่า หนทางเหล่าอื่นที่มีอันตราย

ความว่า หนทางแม้เหล่าอื่นใดที่เขาตั้งไว้
เพื่อต้องการเก็บส่วยในที่นั้น ๆ ชื่อว่า
หนทางชาวด่าน และหนทางที่ชาวด่าน
เหล่านั้นรักษาแล้ว.

คำว่า บาตรและจิวร ความว่า

ภิกษุกระทำบิหาร ๘ แม้ทั้งหมด คือ
บาตรดิน บังสุกุลจิวรที่เย็บย้อมเรียบร้อย
กระทำให้นั่งคง และประคองเอา ผ้า
กรองน้ำ กล่องเข็ม มีดโกน ถลกบาตร
ซึ่งมีราคาน้อย ไม่เป็นอุปการะแก่พวกใจ
ไม่ควรแก่ส่วยของผู้เก็บส่วยให้ เนื่อง
ในกายแล้วดำเนินไปสู่หนทาง อันใคร ๆ
ไม่เบียดเบียน ย่อมผ่านไปโดยความ
สวัสดิ์.

คำว่า ผู้มีวัตรอันงาม ความว่า จริงอยู่
ใจทั้งหลายเห็นจิวรเป็นต้น เป็นที่ตั้ง
แห่งความโลภ ย่อมลักไปบ้าง. นายด่าน
เก็บภาษีทั้งหลายคิดว่า "อะไรหนอ มีใน
มือของภิกษุนี้" แล้วตรวจค้นถลกบาตร
เป็นต้นบ้าง.

ส่วนภิกษุผู้มีวัตรอันงาม เมื่อชนเหล่านั้น
เห็นเธอผู้มีความประพฤติเบา ย่อมผ่าน
ไปได้โดยสวัสดิ์ เพราะเหตุนั้น ความ
เจริญข้อที่ ๗ จึงมีแก่ภิกษุเหล่านั้นโดยแท้.

อนเปกฺโขว คจฺจตีติ กาย-
 ปฏิพฺพชฺโศติ อติเรกสฺส วิหาระ
 ปฏิสํมิตสฺส กสฺสจฺจิ ปรีกฺขารสฺส
 อภาวา วสณฺณุชานํ นีวตฺติตฺตวาปี น
 โอลิเกติ ยํ ทิสํ คนฺตุกาโม โหติ
 ตํ คจฺจนฺโต อนเปกฺโขว คจฺจติ
 อนุรธาปฺรา นิภฺขมิตฺวา ฐปฺราธาเม
 ปพฺพชิตานํ ทฺวินฺนํ กุลปฺตฺตานํ
 วุฑฺฒตโร วีย.

อิตติ โสณกปจฺเจกพฺพชฺโศ อญฺจ
 สมณภทฺรกาณี กเถสิ. ตโต อุตฺตรี
 ปน สตมฺปิ สหสฺสมฺปิ อปริมาณานิ
 สมณภทฺรกาณี เอส กเถตุํ สมตฺโตเยว.

ราชา ปน กามาริฏตฺตฺตา ตสฺส กถํ
 ปจฺจฉินฺนิตฺตวา "มยฺหิ สมณภทฺรเกหิ
 อตฺโต นตฺถี"ติ อตฺตโน กามาริฏตฺตฺตํ
 ปกาเสนฺโต อาห

๒๐. "พฺหุณี สมณภทฺรกาณี
 โย ตฺวํ ภิกฺขุ ปสฺสตี
 อหฺนฺยจฺจ คิทฺโธ กามะสุ
 กถํ กาทามิ โสณก.

คำว่า ภิกษุไปไม่ต้องห่วงใย
 อธิบายว่า เธอไม่ต้องกลับมาตรวจดูที่อยู่
 เพราะไม่มีบริวารอะไรที่เก็บไว้ในวิหาร
 เกินกว่าบริวารที่เนื่องในกาย เธอใคร่จะไป
 สูทิสฺสโต เมื่อจะไปสูทิสฺสนั้น ก็ไปไม่ต้อง
 ห่วงใย เหมือนบรรดาकुณฺบุตร ๒ คน
 บวชแล้วในฐปฺราราม บรรพชิตรูปแก่กว่า
 ออกจากเมืองอนุรธาปฺรีไป ฉะนั้น.

พระโสณกปัจเจกพฺพชฺโศเจ้า กล่าว
 ความเจริญแห่งสมณะ ๘ อย่าง ด้วย
 ประการฉะนี้. แท้จริงพระโสณก-
 ปัจเจกพฺพชฺโศเจ้านี้ เป็นผู้สามารถจะกล่าว
 ความเจริญแห่งสมณะ ให้ยิ่งกว่านั้น
 ตั้งร้อย ตั้งพันหาประมาณมิได้ที่เดียว.

แต่พระราชาทรงกำหนดตัดถ้อยคำของ
 พระโสณกะนั้นเสีย เพราะทรงยินดียิ่ง
 ในกาม จึงตรัสว่า "ข้าพเจ้าไม่มีความ
 ต้องการด้วยความเจริญแห่งสมณะ" เมื่อ
 จะทรงประกาศความที่พระองค์มีพระทัย
 น้อมไปในกาม จึงตรัสว่า

๒๐. "ข้าแต่โสณกภิกษุ ท่านสรรเสริญ
 ความเจริญ แห่งสมณะเป็นอันมาก
 ส่วนข้าพเจ้ามีความต้องการในกาม
 ทั้งหลาย จะกระทำได้อย่างไร.

๑
 ๒
 ๓
 ๔
 ๕
 ๖
 ๗
 ๘
 ๙
 ๑๐
 ๑๑
 ๑๒
 ๑๓
 ๑๔
 ๑๕
 ๑๖
 ๑๗
 ๑๘
 ๑๙
 ๒๐
 ๒๑
 ๒๒
 ๒๓
 ๒๔
 ๒๕
 ๒๖
 ๒๗
 ๒๘
 ๒๙
 ๓๐
 ๓๑
 ๓๒
 ๓๓
 ๓๔
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐

๒๑. ปิยา เม มานุสา กามา
 อโถ ทิพฺยาปี เม ปิยา
 อถ เกน นุ วณฺณณ
 อุก โลกเก ลภามเส"ติ.

ตตถ วณฺณณนาติ การณณ.

อถ นึ ปจฺเจกพุทฺโธ อาห

๒๒. "กาเม คิฑฺธา กามรตา
 กามเส อธิมุจฺจิตา
 นรา ปาปานิ กตฺวาน
 อูปฺชฺชนฺติ ทฺทุกฺติ.

๒๓. เย จ กามे ปหนฺตฺวาน
 นิฏฺชนฺตา อุกฺโตภยา
 เอโกทิภาวาทิตตา
 น เต คจฺจนฺติ ทฺทุกฺติ.

๒๔. อูปฺมนฺเต กริสฺสามิ
 ตึ สฺโณหิ อรินฺทม
 อูปฺมาย มิเรกฺจเจ
 อตถึ. ชานฺนฺติ ปณฺทิตา.

๒๑. กามทั้งหลายที่เป็นของมนุษย์ ย่อมเป็นที่รักของข้าพเจ้า อนึ่งเล่า แม้กามที่เป็นทิพย์ ก็เป็นที่รักของข้าพเจ้า เมื่อเป็นเช่นนั้น ข้าพเจ้าจะได้โลกทั้งสอง ด้วยเหตุอะไรหนอ".

ในคำเหล่านั้น คำว่า ด้วยเหตุ คือด้วยเหตุ (อะไรหนอ).

ลำดับนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้าจึงทูลพระราชานั้นว่า

๒๒. "นรชนทั้งหลาย ผู้ปรารถนาในกาม ยินดีในกาม น้อมไปแล้วในกาม กระทำกรรมอันเป็นบาป จึงเข้าถึงทุกฺติ.

๒๓. ส่วนนรชนทั้งหลายเหล่าใด ละกามได้แล้ว เป็นผู้ออกแล้วจากกาม ไม่มีภัยแต่ที่ไหน บรรลุความที่จิตมีอารมณ์อันเดียว นรชนเหล่านั้น ย่อมไม่ไปสู่ทุกฺติ.

๒๔. ดูกรพระเจ้าอรินทมะ อาตมะจักกระทำอุปมาแก่พระองค์ ขอพระองค์ทรงสดับข้ออุปมานั้น ชนบางพวกในโลกนี้เป็นบัณฑิต ย่อมรู้เนื้อความด้วยข้ออุปมา.